

ΕΚΠ α

2110

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ

ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΆΛΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΈΝ ΤΩΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΙ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1894 ΩΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ

ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1895, 1896, 1897 ΚΑΙ 1899

Φανερός
112
7736

ΕΚΔΟΣΙΣ Ζ' ΕΙΣ ΤΕΥΧΗ ΤΡΙΑ

ΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Γ' ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

- α') Τά άπό της άλωσεως της Κοινωνίαντοπόλεως ώπο τον λαττινούρ μέχοτ της άλωσεως αυτής ώπο τὸν Τούρκον.
- β') Έν της ιστορίας της νέας Ελλάδης αἱ ἀνακλήψεις και ἐφενορθεῖς, ἡ θοικευτικὴ μεταφράσις καὶ τὰ κρυιστατὰ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.
- γ') Οἱ Ἕλληνες ώπο τὴν Τουρκικὴν δημαστεῖαν καὶ ἡ ιστορία τῆς Ἕλληνος Ἐπαναστάσεως.

ΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΟΤΗΣ ΠΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΣΔΟΝΗΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΕΚΠ. α

1899

2110

Σημιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ

ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΆΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Σ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣ ΕΝ ΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1894 ΩΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1895, 1896, 1897 ΚΑΙ 1899

ΕΚΔΟΣΙΣ Ζ' ΕΙΣ ΤΕΥΧΗ ΤΡΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Γ' ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

- α') Τά από της άλωσεως τής Κονσταντινουπόλεως ώπό τών λατίνων μέχρι της άλωσεως αυτής ώπό τών Τούρκων.
β') Έν της ιστορίας της νέας Εδερόπης αι διακαλύψεις και έφενοδεσις, η θρησκευτική μεταρρύθμισης καὶ τὰ κυριώτατα τῆς Γαλλικῆς Επαναστάσεως.
γ') Οι "Ελλήνες ώπό την Τοντοκήν δυναστείαν καὶ ή ιστορία της Ελληνικῆς Επαναστάσεως.

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝ. ΣΧΟΛΕΙΩΝ

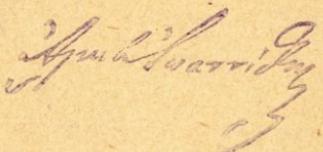
K.N. II.
29/3/1900

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΠΕΩΠΡΙΟΣ ΚΑΣΔΟΝΗΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

1899

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν ύπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Ανδρέας Σαββίδης".

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ

ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΛΛΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ 1204-1453

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 1. Διανομὴ τῆς Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἡγεμόνες τῶν ἐνετικῶν καὶ σταυροφορικῶν στρατιῶν συνελθόντες εἰς Πέραν¹ (τῇ 9 Μαρτίου τοῦ 1204) εἶχον συνομολογήση συνθήκην, διὰ τῆς

¹ Οἱ εἰς Πέραν συνελθόντες ἡγεμόνες τῶν ἐνετικῶν καὶ σταυροφορικῶν στρατιῶν ἦσαν πέντε, ἥτοι 1) ὁ δόγης (ἄρχων) τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας Ἐρρίχος Δάνδολος, 2) ὁ ὑπατος ἡγεμὼν τῶν σταυροφορικῶν στρατιῶν Βονιφάτιος ὁ Μομφέρρατικός, 3) ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας Βαλδουΐνος, 4) ὁ κόμης Βλεσσῶν Λουδοβίκος καὶ 5) ὁ κόμης Ἀγίου Παύλου Ούγων.

όποιας ἐκ τῶν προτέρων ὥρισαν τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἡγεμόνες ὥρισαν νὰ ἐκλεχθῇ μετὰ τὴν ἀλώσιν τῆς πόλεως ὁ νέος αὐτοκράτωρ ὑπὸ ἔξ ‘Ἐνετῶν καὶ ἔξ σταυροφόρων ἐκλογέων. Συνεφώνησαν δὲ νὰ θεωρῆται ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ὑπέρτατος ἄρχων ὅλοκλήρου τοῦ κράτους, ἀλλ᾽ ὑπὸ τὴν ἀμεσον αὐτοῦ κατοχὴν νὰ ἔχῃ μόνον τὸ ἐν τέταρτον τοῦ κράτους· τὰ δὲ λοιπὰ τρία τέταρτα συνεφωνήθη νὰ λάβωσιν οἱ ‘Ἐνετοί καὶ οἱ σταυροφόροι (Γάλλοι, Ιταλοί καὶ Γερμανοί), ἀναγγνωρίζοντες πάντες οὗτοι ὡς κυρίαρχον

Βαλδουΐνος ὁ Α'.

τὸν αὐτοκράτορα. Πλὴν δὲ τούτων διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ὥρισαν ως ἐπίσημον τοῦ κράτους θρησκείαν τὴν καθολικήν· συνεφώνησαν δὲ ὁ καθολικὸς πατριάρχης νὰ ἐκλεχθῇ ἐκ τοῦ κλήρου μὲν τῶν Ἐνετῶν, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν εἰναι σταυροφόρος, ἐκ τοῦ κλήρου δὲ τῶν σταυροφόρων, ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελεν εἰναι Ἐνετός.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα συνεφώνησαν πρὸ τῆς ἀλώσεως. “Ηδη δὲ μετὰ τὴν ἀλώσιν καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως ἐκπληροῦντες τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης πρῶτον μὲν ἐξέλεξαν τὸν αὐτοκράτορα, ἐπειτα δὲ τὸν πατριάρχην. Καὶ αὐτοκράτορα μὲν ἐξέλεξαν τὸν κόμητα τῆς Φλανδρίας Βαλδουΐνον, πατριάρχην δὲ τὸν Ἐνετὸν

Θωμαζν Μοροζίνην. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ ταύτην τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ὥρισαν τὰ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους. Συνεφώνησαν δηλαδὴ ὡ μὲν αὐτοκράτωρ Βαλδουΐνος νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἀμεσον κατοχήν του τὴν Θράκην, πλὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τὰς ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπαρχίας, ὁ δὲ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς νὰ λάβῃ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, οἱ δ' Ἐνετοὶ νὰ λάβωσι μέγα τμῆμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Ἡπειρον, ἀπάσας τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ Αιγαίου πελάγους καὶ τὴν Πελοποννησον. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς διανομῆς ταύτης ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία διηρεῖτο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τρία κυρώτατα μερίδια, ἥτοι α') εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Βαλδουΐνον αὐτοκρατορίαν, ἥς πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, β') εἰς τὰς ὑπὸ τὸν Βονιφάτιον χώρας, ὧν πρωτεύουσα ὠρίσθη ἡ Θεσσαλονίκη, καὶ γ') εἰς τὸ μερίδιον τῶν Ἐνετῶν.

§ 2. Κατάληψις ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τοῦ Βαλδουΐνου.

Μετὰ τὴν συμφωνήθεῖσαν διανομὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας οἱ κατακτηταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔσπευσαν νὰ καταλάβωσι τὰ μερίδια των. Τούτων δὲ πρῶτος ὁ Βαλδουΐνος περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1204 κατέλαβε τὴν Θράκην. Γενόμενος δ' οὗτος κύριος τῆς Θράκης εἰσήγαγεν ἐν αὐτῇ τὸ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπικρατοῦν τότε φεουδαλικὸν σύστημα, ἥτοι τὸ πολυαρχικὸν ἐκεῖνο πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποῖον ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑπὸ τὴν ἀμεσον διοίκησίν του τὴν πρωτεύουσαν καὶ μικράν τινα μερίδα τῆς χώρας, τὰς δὲ λοιπὰς πόλεις καὶ χώρας κυβερνᾶσι δευτερεύοντες ἡγεμόνες (δοῦκες, βαρώνοι, κόμητες) ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα. Τὸ σύστημα λοιπὸν τοῦτο εἰσαγαγὼν ὁ Βαλδουΐνος εἰς τὴν Θράκην διένειμε τὴν χώραν ταύτην εἰς τοὺς ὑπὸ αὐτὸν εὐπατρίδας, ών ἔκαστος ἡγεμονεύων μιᾶς πόλεως ἢ μικρᾶς τινος χώρας ἦτο ὑποτελὴς εἰς αὐτόν. Ταῦτα δὲ πάντα πράξας καὶ ἐπανελθών εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέστειλε περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸν ἀδελφόν του Ἐρρίκον πρὸς κατάκτησιν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀσίαν χωρῶν.

§ 3. Κατάληψις ἐλληνικῶν χωρῶν
ύπὸ τοῦ Βονιφατίου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βαλδουΐνος ὑπέτασσε τὴν Θράκην, ὁ ὑπατος ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων Βονιφάτιος εὐρίσκετο εἰσέτι ἐν Κωνσταντινουπόλει φυλάττων τὴν πόλιν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ὄρμητικὸς οὗτος ἀνήρ, ἀφ' οὗ διὰ νέας συνθήκης ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ παραχώρησεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ἐπὶ εὔτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ τὴν Κρήτην, ὥρμησε νὰ καταλάβῃ τὸ παραχωρηθὲν εἰς αὐτὸν μερίδιον. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβε κατὰ Ὁκτώβριον τοῦ ἔτους 1204 τὴν Θεσσαλονίκην, ἐπειτα δὲ ἐκυρίευσεν ἀμαχητὶ τὰς Σέρρας καὶ ὅλην τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὗ κατετρόπωσεν ἐν Θερμοπύλαις τὸν ἀντεπεξελθόντα κατ' αὐτοῦ ἄργοντα τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Ἀργολίδος Λέοντα Σγουρόν, κατέλαβε τὰς πλείστας χώρας καὶ πόλεις τῆς Στερεάς Ἐλλάδος καὶ τὴν Εύβοιαν. Ἀπάστας δὲ τὰς κυριεύθεισας ταύτας χώρας καὶ πόλεις, ἐφαρμόζων καὶ αὐτὸς τὸ φεούδαλικὸν σύστημα, διένειμεν εἰς τοὺς ὑπὸ αὐτὸν εύπατρίδας, οἵτινες ὑπεγρεοῦντο ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ εἶναι ὑποτελεῖς εἰς αὐτὸν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ν' ἀναγνωρίζωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Βονιφάτιος ἀνεγνώριζεν. Οὕτω δὲ διὰ τῆς διανομῆς ταύτης ἴδρυσεν ὁ Βονιφάτιος ἐν Ἐλλάδι διάφορα μικρὰ κράτη (δουκάτα, βαρωνίας, κομητίας), ὡν ἐπισημότερα ἦσαν τὸ τῆς Λαρίσου, τὸ τοῦ Βελεστίνου, τὸ τῆς Εύβοιας καὶ ἐντέλει τὸ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου δυνάστης διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου ὁ Γάλλος εὐπατρίδης Ὅθων Δελαρόσσης, ὅστις καὶ ἐπεκλήθη «μέγας κύρις Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν».

Μετὰ τὴν κατάκτησιν καὶ διανομὴν τῶν ἀνωτέρω χωρῶν ὁ Βονιφάτιος εἶδεν ὅτι, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰς κτήσεις του, ὥφειλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατατροπώσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς Κορινθίας καὶ Ἀργολίδος Λέοντα Σγουρόν, ὅστις κατεῖχε τὰ δύο ὄχυρά φρούρια τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν φύσας εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἀπεφάσισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννη-

σον καὶ νὰ μὴ ἀναμείνῃ τοὺς Ἐνετούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ χερσό-
νησος αὕτη εἶχε παραχωρηθῆ. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ μὴ ἀναμείνῃ τοὺς
Ἐνετούς, διότι οὗτοι ἔχοντες νὰ καταλάβωσι πολλὰς ἄλλας χώ-
ρας δὲν εἴχον ικανὴν δύναμιν νὰ καταλάβωσιν ἀμέσως τότε καὶ τὴν
Πελοπόννησον. Διῆλθε λοιπὸν τὸν Ἰσθμὸν καὶ διηυθύνθη κατὰ τῶν
φρουρίων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἄλλὰ τὰ φρουρία
ταῦτα ἦσαν τόσον ὄχυρά, ὥστε οὐδὲν ἤδύνατο νὰ κατορθώσῃ.
Τέλος δὲ μετὰ ματαίαν πολιορκίαν τῶν δύο τούτων φρουρίων
ἡναγκάσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1205 νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Πε-
λοπόννησον καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν
Ἐλλήνων τῆς Θράκης καὶ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἤπειλουν τὸ
βασίλειόν του.

§ 4. "Ελληνες καὶ Βούλγαροι κατὰ τῶν Λατίνων.— Δεύτερος τῶν Λατίνων αὐτοκράτωρ.

"Οτε ὁ Βονιφάτιος εὑρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ κυρίῳ Ἐλλάδῃ, ὁ δὲ
Βαλδουΐνος ἐφησυχᾶζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἐλληνες τῆς
Θράκης, ἐπειδὴ ἀνηλεῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἀπεφά-
σισαν ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν καταπιέσεων τούτων. Περὶ τὰ τέλη λοι-
πὸν Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1205 συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Βουλ-
γάρων, ὃν βασιλεὺς ἦτο ὁ Ἰωαννίσης, πρῶτον μὲν σφάζουσι τὴν
φρουρὰν τῆς Διδυμοτείχου, εἶτα δὲ πολιορκοῦσι καὶ κυριεύουσι τὴν
Ἀδριανούπολιν. Τὴν στάσιν δὲ ταύτην μαθὼν ὁ Βαλδουΐνος ὅρμῳ
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ σπεύσας εἰς Ἀδριανούπολιν πολιορκεῖ
αὐτήν, συγγρόνως δὲ προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν τὸν Μ. Ἀσία
ἀδελφόν του Ἐρρίκον. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Βαλδουΐνος ἐπολιόρκει τὴν
Ἀδριανούπολιν, ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων
Ιωαννίσης μετὰ πολυναρθρίμου στρατιᾶς. Συνάψας δὲ φονικωτάτην
μάχην περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, κατανικᾷ τοὺς Λατίνους καὶ συλ-
λαμβάνει αἰχμάλωτον καὶ αὐτὸν τὸν Βαλδουΐνον (15 Ἀπριλίου τοῦ
1205), τὸν ὅποῖον μετ' οὐ πολὺ ἡκρωτηρίασε καὶ ἔθαψε ζῶντα.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ ἡττηθέντες Λατίνοι κακῶς ἔχοντες
ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ραιδεστόν, ἐνθα μετ' ὄλγον
ἔφθασεν ἐξ Ἀσίας καὶ ὁ τοῦ Βαλδουΐνου ἀδελφὸς Ἐρρίκος, ὅστις

καὶ ἀνεκηρύχθη ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ μὲν Ἐρρίκος ἔσπευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ πάσης τῶν Βουλγάρων ἐπιδρομῆς, δὲ δὲ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης εἰσέβαλεν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὸ βασίλειον δὲ τοῦτο εἰσβαλὼν κατέλαβε μὲν τὰς Σέρρας, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, διότι σπεύσας ἐκ Ναυπλίου ὁ Βονιφάτιος ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Υποχωρῶν δὲν οὗτος πρῶτον μὲν ἐλεηλάτησε τὴν μέχρι Θεσσαλίας χώραν, ἐπειτα δὲ τραπεῖς πρὸς βορρᾶν ἐκυρίευσε καὶ κατηδάφισε τὴν Φιλιππούπολιν. Ταῦτα δὲ πάντα διαπράξας ἐπανῆλθε μὲν εἰς τὰ Ἰδία, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰσβαλὼν καὶ πάλιν εἰς Μακεδονίαν ἐπράξει τὰ αὐτά. Τότε δὲ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Ἐλληνες ἐνόησαν ὅτι κακῶς ἐπραττον ἀκολουθοῦντες τοιούτον ἡγεμόνα. Διὰ τοῦτο ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Ἄποχωρισθέντες οἱ Ἐλληνες ἀπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ συνδιαλλαγέντες μετὰ τῶν Λατίνων ἐπανῆλθον εἰς τὰς ἐν Θράκη πόλεις των. Ἡσχν δὲ τότε αἱ ἐν Θράκῃ πόλεις τῶν Ἑλλήνων ἐλεύθεραι· μόναι δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τῆς χώρας ταύτης ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ Ραιδεστός καὶ ἡ Σηλυβρία διετέλουν εἰσέτι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ οἱ Ἐλληνες συνδιηλλάγοσαν μετὰ τῶν Λατίνων, παρεγώρησαν οἱ Λατίνοι εἰς τὸν φίλον των Ἐλληνα Θεόδωρον Βρανδὸν Κομνηνὸν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Διδυμότειχον καὶ ἀνέγγιώρισαν αὐτὸν ὑποτελῆ δυνάστην (βαρῶνον). Ἀφ' οὗ δὲν ἐγένοντο πάντα ταῦτα, ὁ ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς Ἐρρίκος, ἀν καὶ δὲν διετέλει ἐν γνώσει τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐν τούτοις ἐπειδὴ οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἡδυνήθη νὰ μάθῃ, ἐνόησεν ἡδη ὅτι ὁ αἰχμάλωτος ἀδελφός του εἶχεν ἡδη θανατωθῆ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1206 ἀνηγορεύθη, αὐτοκράτωρ, ἐστέφθη δὲν ἐπισήμως ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Τοιουτοτρόπως δεύτερος τῶν Λατίνων αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ὁ ἀδελφὸς οὗτος τοῦ Βαλδουίνου Ἐρρίκος ὁ Α', δοτις καὶ ἐβασίλευσε δέκα ἔτη (1206—1216). Εἶναι δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἄξιος μνείας, διότι ἐπροστάτευσε τοὺς Ἐλληνας, εἰς τοὺς ὄποιους ὁ ἐν Κων-

σταντινουπόλεις ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα διὰ πάσης βιαιοπραγίας ἐπεδίωκε νὰ ἐπιβάλῃ τὸ καθολικὸν θρήσκευμα. Κατὰ τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Ἐρρίκου ἐξέλιπον ὅτε Βονιφάτιος καὶ ὁ Ἰωαννίσης. Καὶ ὁ μὲν Βονιφάτιος ἐφορεύθη εἰς τινὰ πρὸς τοὺς Βουλγάρους συμπλοκὴν, ὁ δὲ Ἰωαννίσης ἐδολοφονήθη ὑπό τινος τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατηγῶν καθ' ὃν χρόνον ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην.

§ 3. Κατάληψις Ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ἔνετῶν.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ σταυροφόροι κατελάμβανον Ἑλληνικὰς χώρας καὶ διεξῆγον φοιβερὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνας, οἱ συναγωνισταὶ καὶ σύμμαχοι τῶν σταυροφόρων Ἔνετοι δὲν ἔμενον βεβαίως ἀργοί. Οὕτοι μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρῶτον μὲν κατέλαβον μέγα τμῆμα τῆς πόλεως ταύτης, τὸ ὄποιον διὰ τῆς συνθήκης εἶχε παραχωρηθῆ εἰς αὐτοὺς, ἔπειτα δὲ ἔσπευσαν καὶ κατέλαβον διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει στρατοῦ καὶ στόλου των κτήσεις τινὰς πλησίον τῆς πόλεως ταύτης κειμένας. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῶν μερῶν τούτων δὲν ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσιν ἀμέσως καὶ τὰ ἀλλα τῆς Ἐλλάδος μέρη τὰ δι' αὐτοὺς ὄρισθέντα, διότι τὰ μέρη ταῦτα ἦσαν τόσον πολλά, ὥστε πρὸς κατάκτησιν αὐτῶν εἶχον ἀνάγκην καὶ πολλῶν δυνάμεων καὶ πολλῶν χρημάτων. Ἡρέσθησαν λοιπὸν κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἀλωσιν μῆνας εἰς τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν κτήσεις των, ἥρχισαν δὲ νὰ παρασκευάζωσιν ἐν Ἔνετίᾳ νέους στόλους καὶ στρατούς. Τέλος δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βαλδουΐνου καὶ καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ὁ Βονιφάτιος ἐπέστρεφεν ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὰ ἴδια, οἱ Ἔνετοι ἀποπερατώσαντες τὰς πολεμικὰς αὐτῶν παρασκευὰς ἥρχισαν τὰς πρὸς κατάληψιν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐκστρατείας των. Καὶ πρῶτον μὲν διὰ στόλου κομιζόντος ἐξ Ἔνετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πατριάρχην Θωμᾶν Μοροζίνην κατέλαβον τὸ Διυρράχιον (τὸν Ἰούνιον τοῦ 1205)· ἔπειτα δὲ δι' ἑτέρου στόλου κατέλαβον περὶ τὴν ἀνοιξίαν τοῦ ἐπομένου ἔτους τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπειτα τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Μετὰ τὴν κατάκτησιν δὲ

τῶν μερῶν τούτων ἀπέπλευσαν διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀγοράσει, ώς εἴδομεν, ἀπὸ τοῦ Βονιφατίου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰς Κρήτην ἀφίξεως τῶν Ἐνετῶν εἶχον προκαταλάβη τὴν νῆσον ταύτην οἱ Γενουαῖοι. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἐνετοὶ πρὸς κατάκτησιν τῆς νῆσου διεξήγαγον μακρότατον πρὸς τοὺς Γενουαίους ἀγώνα· μόλις δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1211 κατώρθωσαν νὰ κατακτήσωσι τὴν μεγάλην ταύτην ἐλληνικὴν νῆσον. Ὁλίγον δὲ πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης οἱ Ἐνετοὶ ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς Εὐθοίας ἐξαναγκάσαντες τὸν Λομβαρδὸν τῆς νῆσου ταύτης κυρίαρχον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἐνετίας.

"Οτε οἱ Ἐνετικοὶ στόλοι κατελάμβανον τὴν Κέρκυραν καὶ ἥρχιζον τοὺς πρὸς τοὺς Γενουαίους ἀγῶνας, ἡ ἐνετικὴ κυβέρνησις θέλουσα νὰ καταλάβῃ τὰς ἀνὰ τὸ Αιγαῖον πέλαγος νῆσους καὶ μὴ δυναμένη νὰ διαθέσῃ διὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῶν ἄλλους στόλους καὶ ἄλλας δαπάνας προσεκάλεσε τοὺς Ἐνετοὺς εὐπατρίδας νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς καὶ νὰ ἅρχωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ εἰναι φῖλοι τῆς Ἐνετίας. 'Αφ' οὐ δ' ἔγεινεν ἡ πρόσκλησις αὕτη, ἐπιφανῆς τις Ἐνετός, Μάρκος Σανοῦτος καλούμενος, παρασκευάσας δι· ἰδίας δαπάνης στόλον ἐξ ὀκτὼ πλοίων ἀποτελούμενον καὶ παραλαβών μεθ' ἑαυτοῦ πολλοὺς συναγωνιστὰς διηυθύνθη εἰς τὸ Αιγαῖον πέλαγος (τῷ 1206). Κατελθὼν δ' ἐνταῦθα κατώρθωσεν ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου νὰ κατακτήσῃ οὐ μόνον τὰς Κυκλαδας καὶ ἄλλας ἀνὰ τὸ Αιγαῖον νῆσους, ἄλλα καὶ πολλὰ φρούρια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αὐτὴν προσέτι τὴν ἀκμάζουσαν πόλιν Σμύρνην (1207). 'Απάσας δὲ τὰς καταληφθείσας ταύτας νῆσους διένειμεν ὁ Σανοῦτος εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν συναγωνιστάς, οἵτινες ἀναγνωρίσαντες αὐτὸν ως ἡγεμόνα ὥμοσαν εἰς τὸν αὐτὸν πίστιν καὶ ὑποταγήν. 'Αφ' οὐ δ' ἔγειναν πάντα ταῦτα, ὁ Σανοῦτος ὥρισεν ως ἔδραν του τὴν Νάξον, συμφώνως δὲ πρὸς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθηκολογηθέντα ὥμοσε πίστιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἐρρίκον. 'Εν τούτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἦν καὶ ὥμοσε πίστιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, διετέλεσε πάντοτε ἀφωσιωμένος πρὸς τὴν πατρίδα του Ἐνετίαν.

§ 6. Κατάλογος τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Αφ' οὗ τὰ διάφορα τῆς Ἑλλάδος μέρη περιέπιπτον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο εἰς τὰς χειρας τῶν σταυροφόρων καὶ Ἐνετῶν, ἐπόμενον ἦτο καὶ ἡ Πελοπόννησος νὰ μὴ διαφύγῃ τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Τῆς χερσονήσου ταύτης κατακτητὴς εἶχε παρουσιασθῆ, ώς εἰδόμεν, ὁ Βονιφάτιος, ὅστις διελθὼν τὸν ισθμὸν εἶχε διευθυνθῆ κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου. Κατ' ἐκεῖνον δ' ἀκριβώς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ Βονιφάτιος διελθὼν τὸν ισθμὸν διηυθύνετο κατὰ τῶν εἰρημένων φρουρίων, νέος κατακτητὴς ἀνεφάνη ἐν Πελοποννήσῳ· οὗτος δὲ ἦτο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλεαρδουίνου, ἐνὸς τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν τῆς τετάρτης σταυροφορίας, Γοδοφρέδος Βιλλεαρδουίνος καὶ αὐτὸς καλούμενος.

Ο νεαρὸς οὗτος Γάλλος λαβὼν μέρος εἰς τὴν τετάρτην σταυροφορίαν δὲν εἶχεν ἀκολουθήσῃ τοὺς συναδέλφους του ἐλθόντας κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἶχε πλεύση κατ' εὔθεταν εἰς Παλαιστίνην. Ἐκεῖ δὲ μαθὼν τὴν ὑπὸ τῶν συναδέλφων του γενομένην ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατακτησιν τῶν Ἑλληνικῶν μερῶν ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα, διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὸς μερίδιόν τι καὶ καταστῇ ἡγεμονίσκος. Καταπλεύσας λοιπὸν εἰς Μεθώνην ἥρχισεν ἐκεῖθεν τὸ κατακτητικόν του ἔργον καὶ μετ' οὐ πολὺ κατώρθωσε νὰ γείνῃ κύριος ἀπάστης τῆς δυτικῆς χερσονήσου ἀπὸ Πύλου μέχρι Ηπατρῶν., Ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1205 οἱ ὑποτελεῖς εἰς αὐτὸν Ἐλληνες ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἐλληνος Μιχαήλ Καντακουζηνοῦ καὶ ἄλλων λαμβάνονται ἀνὰ χειρας τὰ ὅπλα καὶ ἐπαναστατοῦσι κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Τότε δὲ ὁ Βιλλεαρδουίνος μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ τὴν στάσιν ταύτην διηυθύνθη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ πολιορκοῦντος τὸ Ναυπλίον Βονιφάτιον, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ἀρχαίου φίλου του Γουλιέλμου Σαμπλίτου, ὅστις ἦτο εἰς ἐκ τῶν πρώτων τῶν ὑπὸ τὸν Βονιφάτιον εύπατριδῶν.

Πρὸς τὸν Σαμπλίτην τοῦτον προσελθὼν ὁ Βιλλεαρδουίνος προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὴν κατάκτησιν

τῆς Πελοποννήσου, ύπέσχετο δὲ οὐ μόνον ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὸ μερίδιον τὸ ὄποιον μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας ἥθελε λάθη παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστῇ ὑποτελῆς εἰς αὐτόν. Τας προτάσεις δὲ ταύτας καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Βιλλεαρδουίνου ἀκούσας ὁ Σαμπλίτης δὲν ἔβράδυνε ν' ἀποδεχθῇ. Καὶ λοιπόν, ἀφ' οὐ ἔλαθε τὴν συναίνεσιν τοῦ Βονιφατίου, ὥρμησε μετὰ τοῦ Βιλλεαρδουίνου καὶ 120 ἄλλων εὐπατριδῶν καὶ πολλῶν ἀκολούθων πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀργίσας δὲ τὴν κατάκτησιν ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου ὁ Βιλλεαρδουίνος καὶ μετὰ τὴν στάσιν τῶν Ἑλλήνων εἶχε διατηρήσῃ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἀνδραΐδαν, κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ γείνῃ κύριος τῆς "Ηλιδος καὶ ἀπάστης τῆς δυτικῆς παραλίας μέχρι τῆς Μεθώνης, πλὴν τῆς Κυπαρισσίας, ἡτις ἀντέστη εἰς αὐτόν. Τέλος δέ, ἀφ' οὐ κατενίκησεν ἐν τῷ ἐλαχιώνι τοῦ Κουνδούρου, οὐ μακρὰν τῆς Μεθώνης, τοὺς ὑπὸ τὸν Χαμάρετον ἐπελθόντας "Ελληνας τῆς Λακεδαιμονος καὶ ἄλλων μερῶν, ἰδρυσε τὸ δουκάτον τῆς Ἀγαίας καὶ ἐπωνομάσθη «πρίγκηψ τῆς Ἀγαίας». Μετὰ δὲ ταῦτα συμπληρώσας τὴν κατακτησιν ὄλοκλήρου τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μεθώνης καὶ Κορώνης, τὰς ὄποιας εἶχον καταλάθῃ οἱ Ἐνετοί, κατέκτησε καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων τῆς Πελοποννήσου μερῶν, πλὴν τῆς Κορίνθου, τοῦ "Αργους, τοῦ Ναυπλίου, τῆς Μονεμβασίας καὶ ὄλοκλήρου σχεδὸν τῆς νοτιανατολικῆς Πελοποννήσου. "Απαντα δὲ τὰ κατακτηθέντα μέρη διένειμεν ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς τοὺς συμμαχητάς του εὐπατριδάς, εἰς δὲ τὸν φίλον του καὶ συμμαχητήν του Γοδοφρέδον Βιλλεαρδουίνον παρεχώρησε τὰς Καλαμας καὶ τὴν Τριφυλιακὴν πόλιν Ἀρκαδίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κατακτητὴς οὗτος ἀνεγώρησεν εἰς Γαλλίαν, ἀνέλαθε δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν κατακτηθέντων τῆς Πελοποννήσου μερῶν ὁ Βιλλεαρδουίνος, ὅστις ἔχων ἔδραν τὴν Ἡλειακὴν Ἀνδραΐδαν ὑπέταξε καὶ τὰ ἔως τότε μὴ κατακτηθέντα μέρη τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μονεμβασίας καὶ ὄρεινῶν τινῶν τυμημάτων τῆς Λακωνικῆς. Διήρεσε δὲ ὁ Βιλλεαρδουίνος πᾶσαν τὴν χερσόνησον εἰς δώδεκα τυμήματα (βαρωνίας) ὑποτελῆ εἰς αὐτὸν καὶ ἔξησφράλισε τὴν ἀρχὴν του ὄμοσας πίστιν καὶ ὑποταγὴν ὅχι μόνον εἰς τὸν

αύτοκράτορα Ἐρρίκου, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἐνετούς, εἰς τοὺς ὄποίους κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῆς Ἐλλάδος διανομὴν ἡ Πελοπόννησος εἶχε δοθῆ. Τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλλεαρδουΐνου ἡ ἀρχὴ τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν υἱῶν καὶ ἀπογόνων αὐτοῦ, οἵτινες καὶ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας κυριεύσαντες καὶ τὰ ὄρεινά τῆς Λακωνικῆς τυήματα καὶ τὴν Μονεμβασίαν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, ἥτις Μωρέας ὑπὸ τῶν Λατίνων ὀνομάσθη, ἐγένετο σύμπασα ἡγεμονία φραγκική, ἡς ὁ ἡγεμών ἐκαλεῖτο πρίγκηψ τῆς Ἀχαίας ἢ τοῦ Μωρέα.

§ 7. Ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἴστορηθέντων γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς σύμπαντα τὸν Ἐλληνισμόν, διότι τὰ διάφορα τῆς Ἐλλάδος μέρη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς πρωτευούσης ταύτης τοῦ Ἐλληνισμοῦ κατεκλύσθησαν ὑπὸ κατακτηῶν Λατίνων. Ἐν τούτοις, ἀν καὶ τοιαύτη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Ἐλληνισμοῦ, παρουσιάσθησαν ἐπὶ τῆς φοιτερᾶς ταύτης λατινικῆς καταιγίδος ἐπιφανεῖς τινες Ἐλληνες, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ ἰδρύσωσι δεσποτάτα (ἡγεμονίας) καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν. Τοιοῦτοι δὲ ἀνδρες ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Α', καὶ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε προχειρισθῆ αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος Μουρζούφλου. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν δὲ τούτων ὁ μὲν Μιχαὴλ Κομνηνός ἰδρυσεν ἴδιον κράτος ἐν Ἡπείρῳ, τὸ ὄποιον ὀνομάσθη δεσποτάτον τῆς Ἐλλάδος· τὸ δεσποτάτον δὲ τοῦτο, τοῦ ὄποιου πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἀρτα, ἐκτεινόμενον πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τοῦ Δυρραχίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι τῆς Ναυπάκτου, περιελάμβανε τὴν νότιον Ἡπειρόν, τὴν Αιτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν δυτικωτέραν Θεσσαλίαν. Ὁ δὲ Ἀλέξιος Κομνηνός, ὅστις τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἀλώσεως εἶχε κατα-

λάζη τὰ βορειανατολικὰ τῆς Μ. Ἀσίας παράλια, ἔγεινεν ἰδρυτὴς τοῦ δεσποτάτου τῆς Τραπεζούντος καὶ μάλιστα ἐλαφεὶς καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ δὲ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις καταλιπών τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀλώσεως εἶχε καταφύγη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἰδρυσε τὸ δεσποτάτον τῆς Νικαίας. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο ἰδρύσας ὁ Λάσκαρις κατ' ἄρχας μὲν ὠνομάσθη ἀπλῶς δεσπότης Νικαίας, ἔπειτα δὲ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ στεφθεὶς πανηγυρικῶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐν μέσῳ τῆς φραγκικῆς καταιγίδος, ὑπὸ τῆς ὥποιας ἡπειρόθη καὶ ὁ ἔθνισμὸς καὶ τὸ πάτριον θρήσκευμα τῶν προγόνων ἡμῶν, ἰδρύθησαν τὰ τρία ταῦτα ἐλληνικὰ κράτη, τὰ ὥποια ὑπῆρχαν ἴσχυρὰ κατὰ τῆς φραγκοκρατίας προπύργια τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

§ 8. Ἀκμὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῶν ἰδρυσάντων ἐλληνικὰς ἡγεμονίας Ἑλλήνων ἐκεῖνος ὅστις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεδείχθη συνετὸς καὶ δραστήριος εἴνε ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅστις διὰ τῆς φρονήσεώς του καὶ δραστηρότητός του κατέρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐν Ἀσίᾳ πλείστας κτήσεις τῶν Λατίνων καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μικρὸν κράτος του. Τὸν Θεόδωρον δὲ Λάσκαριν ἀποθανόντα (τῷ 1222) διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμήρος αὐτοῦ Ἰωάννης Γ' ὁ Βατάτσης, ὅστις ἦτο ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, μεγαλοπράγμων καὶ μεγαλόφρων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος πρώτον μὲν κατενίκησε τοὺς Λατίνους περὶ τὸ Ποιμανηνὸν καὶ κατέλαβεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὴν Λάμψακον, τὴν ὥποιαν καὶ κατέστησε δευτέραν τοῦ κράτους του πρώτευουσαν. ἔπειτα δὲ συγκροτήσας στόλον ἀπέσπασεν ἐκ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν αὐτῆς ὑπαγομένας νήσους Λέσβον, Χίον, Σάμον, Ἰκαρίαν καὶ Κῶν καὶ κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν Λέοντα Γαβαλᾶν, δοτικὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε καταλάβῃ τὴν Ρόδον καὶ τὰς παρακειμένας αὐτῇ νήσους. Τοιουτοτρόπως δὲ ὁ Βατάτσης ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου κατέκτησεν

ἐν Ἀσίᾳ οὐ μόνον τὰς ἐπὶ τῆς στερεότεις κτήσεις τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τὰς κυριωτάτας νήσους αὐτῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα κυριεύσας τὴν ὑπὸ Ἐνετῶν κατεχομένην Καλλίπολιν καὶ πᾶσαν τὴν Θρακί-
κὴν χερσόνησον καὶ ἔχων σύμμαχον τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων
ἐπολιόρκησε καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν (τῷ 1236), ἀλλ'
ἐνταῦθα ἀπεκρούσθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰδια.

Ἐν φῷ δὲ οὗτως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας πρώτον μὲν διὰ
τοῦ Λασκάρεως ἔπειτα δὲ διὰ τοῦ Βατάτου προήγετο εἰς ἀκμὴν
καὶ δύναμιν, τὸ δεσποτάτον τῆς Ἐλλάδος ἐξ ἄλλου δὲν ἔμενεν

Ιωάννης Γ' ὁ Βατάτσης.

ἀργόν. Δεσπότης τοῦ Ἐλληνικοῦ τούτου κράτους ἀπὸ τοῦ ἔτους 1214 εἶχεν ἀναδειχθῆ ὁ ἀδελφὸς τοῦ δολοφονηθέντος Μιχαὴλ Κομνηνοῦ Θεόδωρος. Οἱ ἀνὴρ οὗτος, διστις καταπατήσας τὰ δι-
καιώματα τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ κατέλαβε τὴν ἀρχὴν αὐθαιρέτως,
ἀνεδειχθη ἡγεμών δραστηριώτατος καὶ τολμηρότατος, διότι εὐθὺς
ἔξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ
κατὰ τῶν Σέρβων καὶ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν διεξῆγαγε φοβεροὺς
ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὅποιους καὶ ηὐδοκίμησε. Κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκυ-
ρίευσε τὴν Ἀγρίδια, τὸ Πρίλαπον, τὴν Πελαγονίαν, τὴν Ἀλβα-
νίαν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ κατέστησεν ὑποτελῆ

τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων ἔπειτα δὲ ἐπῆ; θε κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦτο ὁ νεαρός τοῦ Βονιφατίου υἱός Δημήτριος. Κατὰ τοῦ βασιλείου δὲ τούτου ἐπελθών πρῶτον μὲν ἐκυρίευσε τὴν Θεσσαλονίκην, ἔπειτα δὲ προχωρήσας διὰ τῆς Ζαγορᾶς καὶ κατανικήσας τοὺς διαφόρους τοῦ βασιλείου τούτου βαρώνους κατέλαβε πᾶσαν τὴν μέχρι Ἀδριανούπολεως καὶ Φιλιππουπόλεως καὶ Χειστοπόλεως χώραν καὶ τοιουτοτρόπως κατέλυσε τὸ φραγκικὸν τῆς Θεσσαλονίκης βασίλειον (1222). Ταῦτα δὲ πάντα κατορθώσας ὁ γενναῖος καὶ δραστήριος Θεόδωρος ἀπέβαλε τὸ ἄξιωμα τοῦ δεσπότου καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Μετὰ δὲ ταῦτα κατατροπώσας περὶ τὰς Σέρρας τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντας Λατίνους τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῷ 1224) ἐγένετο κύριος τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ προυχώρησε λεηλατῶν τὴν χώραν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ Βιζύης. Ἐπειτα δὲ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια πρῶτον μὲν ὠχύρωσε τὸ Δυρράχιον, ἔπειτα δὲ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Θεσσαλίας τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Λατίνους. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου ἀνύψωσε τὸ μικρὸν τῆς Ἡπείρου δεσποτάτον εἰς ισχυρὰν αὐτοκρατορίαν, ἥτις ἡπλοῦτο ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Ἀδριανουπόλεως.

§ 9. Τελεία παρακυνή καὶ ἀθλιότης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐν φειδείᾳ τοιαύτην ἀκμὴν αἱ δύο Ἑλληνικαὶ αὐτοκρατορίαι εἶχον ἀνέλθη, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορία τῶν Λατίνων εἶχε περιέλθῃ εἰς φοιβερὰν κακοδακιμονίαν καὶ παρακυνή. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἐρρίκος εἶχεν ἀποθάνη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1216· διάδοχος δ' αὐτοῦ εἶχεν ἀναγορευθῆ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμήρος αὐτοῦ Πέτρος Κουτερναίου, ὃστις ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ βασιλεύσῃ, διότι ἐφχόμενος ἐκ Γαλλίας, ὥπως ἀναλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανεν ἐν φυλακῇ (1219). Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὐ ἐγένετο γνωστὴ ἡ σύλληψις τοῦ Κουτερ-

ναίν, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ὁ πρεσβύτερος τοῦ Κουτερναίου ἀδελφὸς Φίλιππος (1221) καὶ μετὰ τοῦτον, μὴ ἀποδεχθέντα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα, ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ 'Ροβέρτος, ὅστις καὶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῇ ἔτη (1221—1228). Οὗτος δ' ὁ 'Ροβέρτος ἦτο αὐτοκράτωρ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας καθ' ὃν χρόνον ὁ μὲν Θεόδωρος κατέλυε τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ Βατάτσης ἔξεδίωκε τοὺς Λατίνους ἀπό τε τῶν νήσων καὶ τῆς στερεᾶς τῆς Ἀσίας.

'Ἐν τοιαύτῃ οἰκτρῷ θέσει εὑρίσκετο ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία, ὅπότε ἀπέθανεν ὁ 'Ροβέρτος, ἀνηγορεύθη δ' ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ ὁ ἐνδεκαετῆς ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλδουΐνος ὁ Β', ὅστις ἀνήλικος ὃν εἶχεν ἐπίτροπον καὶ συμβασιλέα ἐπὶ ἐννέα ἔτη (μέχρι τοῦ 1237) τὸν πρώην βασιλέα τῶν Ιεροσολύμων 'Ιωάννην Βρυέννιον. 'Ἐπὶ τοῦ Βαλδουΐνου τούτου, ὅστις εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος τῶν λατίνων αὐτοκρατόρων, ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία περιῆλθεν εἰς τελείαν παρακμὴν καὶ ἀθλιότητα, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν πενίᾳ, ἀναρχίᾳ καὶ παραλυσίᾳ πανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπεκράτει, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐδεμίᾳ πλέον ἐνότης ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων τοῦ κράτους. 'Η αὐτοκρατορία λοιπὸν διέτρεχε πλέον τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς. Τὴν καταστροφὴν δὲ ταύτην θέλων νὰ προλάβῃ ὁ Βαλδουΐνος μετέβη ἐν ἔτει 1237 εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην πρὸς ἀνεύρεσιν χρημάτων καὶ στρατοῦ. Καὶ κατώρθωσε μὲν τότε διὰ πολλῶν παρακλήσεων νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ πάπα καὶ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης χρήματα καὶ στρατεύματα καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεχείρησε διὰ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐκδρομάς τινας· ἀλλὰ μετ' ὄλιγον τὰ χρήματά του ἐξητάλθησαν, οἱ δὲ ἐκ τῆς δύσεως ἀκολουθήσαντες αὐτὸν ἐπίκουροι ἐγκαταλιπόντες αὐτὸν κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ἀντιπάλου του Βατάτση. 'Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὑρεθεὶς ὁ Βαλδουΐνος ἀνεγάρησε καὶ πάλιν εἰς 'Ιταλίαν καὶ Γαλλίαν, διὰ νὰ συλλέξῃ ἄλλα στρατεύματα καὶ ἄλλα χρήματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιπλάνησίν του ταύτην οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων ἐλαχίστας μόνον συνδρομάς.

Τέλος δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τρίτον ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ταξεῖδιον ἐπεχείρησεν ὁ Βαλδουΐνος, ἀλλὰ κατὰ τὸ ταξεῖδιον τοῦτο οὐδεμίαν συνδρομὴν ἔλαβε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπρόσκοτος.

Ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Βαλδουΐνος ἄνευ στρατοῦ καὶ χρημάτων περιῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς τόσον δεινὴν θέσιν, ὥστε δὲν ἀνέμενεν ἄλλο τι εἰμὴ τὴν πτῶσιν τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἐν τοιαύτῃ δὲ δεινῇ θέσει εὑρισκόμενος πᾶν μέσον κατέβαλε νὰ ἐφελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ λάβῃ παρ' αὐτοῦ στρατὸν καὶ χρήματα. Ἀφήρεσε δηλαδὴ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου ιερὰ λείψανα Ἄγιων, μέγα μέρος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὴν ἐσθῆτα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σιδηρὰν λόγγην, τὸν σπόγγον καὶ ἄλλα τοῦ ἀγίου πάθους ὅργανα καὶ ἀπέστειλεν αὐτὰ πρὸς τὸν βασιλέα ἐκεῖνον, παρακαλῶν καὶ ἔξορκίζων αὐτὸν νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὴν ψυχορραγοῦσαν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδὲν πάλιν κατώρθωσε. Τελευταῖον δὲ ὁ ἐπαίτης οὗτος αὐτοκράτωρ εἰς τοιαύτην πενίαν περιῆλθεν, ὥστε καὶ τὰ πλεῖστα ἔπιπλα τῶν ἀνακτόρων καὶ πάντα σχεδὸν τὰ σκεύη του ἐπώλησε. Μετὰ δὲ ταῦτα δαπανήσας ὅσα ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἔπιπλων καὶ σκευῶν εἶχε λάβῃ ἀπεγύμνωσε τὰς ὄρθοδόξους ἐκκλησίας. Ἀφήρεσε δηλαδὴ ἀπ' αὐτῶν τὰς ἀργυρᾶς κανδήλας, τὰ εὐαγγέλια καὶ πάντα τὰ ιερὰ σκεύη καὶ ἀπέσπασεν ἐκ τῶν ἀγίων εἰκόνων τὰς χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς ἐπενδυμασίας καὶ τὰ πολύτιμα ἀφιερώματα. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπώλησεν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς πρὸς διαφόρους τοκογλύφους, οἵτινες καὶ ἀπέστειλαν αὐτὰ εἰς Ἰταλίαν. Τέλος δὲ ὁ ιερόσυλος καὶ ἄθλιος οὗτος αὐτοκράτωρ δαπανήσας καὶ τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ιερῶν πραγμάτων εἶχε λάβῃ, ἐδανείσθη χρήματα παρά τινος ἐν Ἐνετίᾳ οἰκογενείας καὶ ἡναγκάσθη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανείου ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην ώς ἐνέχυρον τὸν μονογενῆ μικρὸν γιόν του, τὸν ἐπίδοξον δηλαδὴ τοῦ θρόνου διάδοχον. Τοιουτορόπως λοιπὸν ἡ παρακρή καὶ ἡ ἀθλιότης τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας εἶχε φθάση εἰς βαθμὸν πρωτοφανῆ καὶ ἀπίστευτον.

§ 10. Παραμοναὶ τῆς καταλύσεως τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. — Θάνατος τοῦ Βατάτου. — Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία ἔνεκα τῆς τελείας παρακμῆς καὶ ἀθλιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας Βαλδουίνου τοῦ Β' εἶχε περιέλθη, δὲν ἡδύνατο βεβαίως ν' ἀποφύγῃ τὴν καταστροφήν. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ αὐτοκρατορία αὕτη εὑρίσκετο πλέον εἰς τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεώς της. Ἀλλ᾽ ἐπέπρωτο νὰ μὴ καταλυθῇ αὕτη μήτε ὑπὸ τοῦ Βατάτου μήτε ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου. Οἱ δύο οὗτοι αὐτοκράτορες, οἵτινες ἡδύναντο ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργοῦντες νὰ καταλύσωσι τὴν ψυχορραγοῦσαν ταύτην αὐτοκρατορίαν, δὲν κατώρθωσαν τοῦτο, διότι ἀμφότεροι οὗτοι περιῆλθον εἰς ἔχθροπραξίας, τῶν δ' ἔχθροπραξιῶν τούτων ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε νὰ καταλυθῇ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ αὐτοκρατορίας ὁ Βατάτους, ὅστις εἶχεν ἀποθῆται πλέον μονάρχης ἰσχυρότατος καὶ ἡδύνατο νὰ καταλύσῃ τὴν ἐν Κωνσταντινούπολει λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, δὲν ἐπεδίωξε τὴν κατάλυσιν ταύτης, ἀλλ᾽ ἐθεώρησε συμφέρον του ν' ἀναβάλῃ αὐτήν. Δὲν ἡθέλησε δὲ ὁ Βατάτους νὰ ἐπέλθῃ τότε κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει αὐτοκρατορίας, πρῶτον μὲν διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ πτῶσις αὐτῆς ἦτο προσεχῆς καὶ ἀφευκτος, δεύτερον δὲ διότι εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀσχοληθῇ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ρύθμισιν τοῦ κράτους του. Ἀνέβαλε λοιπὸν ὁ Βατάτους τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινούπολεως ἐπίθεσιν καὶ ἀσχολήθη εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους. Ἐβελτίωσε δὲ πραγματικῶς τὸ κράτος του, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν κατέστησεν αὐτὸν μέγα κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πόλεις ἀνέκτισε καὶ τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν ἐπροστάτευσε καὶ ἐν γένει πᾶν καλὸν διέπραξε. Τέλος ὁ Βατάτους ἀπέθανε (τῷ 1255), διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ οἰός του Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ Β', ὅστις μετὰ βασιλείαν τεσσάρων ἑτῶν ἀποθανὼν ἀφῆκεν υἱὸν καὶ διάδοχον τὸν ὀκταετῆ Ἰωάννην Δ' τὸν Λάσκαριν. Τούτου δὲ τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος ἐπίτροπος ἐγένετο ὁ εὐπατρίδης Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις καὶ κατώρθωσε

μετ' ὄλιγους μῆνας ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου ἀνελθὼν δὲ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀνεδείχθη γενναῖος καὶ συνετὸς καὶ ἐν ὄλιγῳ χρόνῳ συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ τοῦ Βατάτση, διότι κατέρθωσε νὰ περιορίσῃ τοὺς Λατίνους εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ Παλαιολόγος δὲν ἀπέβλεπε πλέον πρὸς ἄλλο τι εἰμὴ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§ 11. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. — Κατάλυσις τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὁ υἱὸς τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ ὁ Β', τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα εἶχε καταπατήσῃ ὁ Θεόδωρος Κομνηνός, εἶχε κατορθώση νὰ λάβῃ τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων κτήσεων τοῦ πατρός του, ἥτοι τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αιτωλίας καὶ μέρους τῆς Θεσσαλίας. Τοιουτοτρόπως ὁ Μιχαὴλ οὗτος εἶχεν ἰδρύση νέον τῆς Ἡπείρου δεσποτάτον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νέος οὗτος τῆς Ἡπείρου δεσπότης στηρίζομενος εἰς τὴν βοήθειαν τῶν γαμβρῶν του Μαρφρέδου, τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, καὶ Γουλιέλμου Βιλλεαρδουνίου, τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀχαίας, ἐφίλοτιμείτο ν' ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Παλαιολόγος ἀποστείλας κατ' αὐτοῦ στρατὸν κατέρθωσε νὰ ταπεινώσῃ αὐτὸν ὄλοτελῶς. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ ταπεινωθεὶς οὗτος δεσπότης καὶ οἱ Βούλγαροι ἐδείκνυον ἔχθρικὰς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας διαθέσεις, ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ προλάβῃ πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν συμμαχίαν, διέταξε τὸν στρατηγὸν του Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον νὰ μεταβῇ μετὰ 800 στρατιωτῶν εἰς τὴν Θράκην. Εἰς τὸν στρατηγὸν δὲ τοῦτον ἀναγροῦντα εἶπεν ὁ Παλαιολόγος νὰ διέλθῃ ἔξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ κατοπτεύσῃ τὴν πόλιν ταύτην, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῆς.

'Ανεγχώρησε λοιπὸν ὁ Στρατηγόπουλος καὶ κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1261 ἐφθασε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Άλλα

φθάσας ἐνταῦθα μανθάνει αἰφνης, ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ πόλις ἦτο ἔρημος στρατευμάτων, διότι ἀπασα ἡ πεζικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Λατίνων εἶχεν ἀποσταλῆ πρὸς κατάκτησιν τοῦ οὐ μακρὰν κειμένου Δαφνουσίου. Ταῦτα δὲ μαθὼν ἥρχισε νὰ σκέπτηται, ἐὰν ἐπρεπε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς πόλεως καὶ παραβῆ τοιουτοτρόπως τὰς ῥητὰς τοῦ αὐτοκράτορός του διαταγάς. Ἀλλ' αἰφνης, ἐν ὧ εἰσέτι δὲν εἶχεν ἀποφασίσῃ τι, οἱ στρατιώται αὐτοῦ συλλαμβάνουσιν ἔνα τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιφερόμενον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τοὺς ἄγρους καὶ μανθάνουσι παρ' αὐτοῦ ὅτι, ἐν ὧ αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἥσαν κλεισταῖ, ἥδυνήθη οὗτος νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως διὰ τινος ὑπογείου διόδου. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Στρατηγόπουλος ἀποφασίζει πλέον νὰ πράξῃ τὸ τόλμημα καὶ διατάσσει τὸν συλληφθέντα ἐκείνον ἀνθρώπον νὰ ὀδηγήσῃ πεντήκοντα στρατιώτας διὰ τῆς ὑπογείου ἐκείνης διόδου εἰς τὴν πόλιν. Καὶ τῷ ὅντι μετ' οὐ πολὺ οἱ πεντήκοντα οὗτοι στρατιώται εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ σπεύδουσι πρὸς μίαν ἐκ τῶν πυλῶν καὶ ἀνοίγουσιν αὐτήν. Διὰ τῆς πύλης λοιπὸν ταύτης εἰσελθών ὁ Στρατηγόπουλος μετὰ πάντων τῶν στρατιώτων καὶ πολλῶν ἀλλων ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Θράκης προσελθόντων ἔθελοντων καταλαμβάνει τὰ τείχη καὶ καλεῖ τοὺς κατοίκους εἰς ἐλευθερίαν (τῇ 25 Ιουλίου τοῦ 1261). Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τοῦ Στρατηγοπούλου πλήρεις χαρᾶς σπεύδουσιν ἀμέσως πάντες οἱ Ἔλληνες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐλευθερωτῶν καταδιώκουσι τοὺς ἐν τῇ πόλει Λατίνους. Τοιουτοτρόπως ἐν ἀκαρεῖ ἡ πόλις ἐγένετο ἀνάστατος· πανταχοῦ φωναί, πανταχοῦ ἀλαλαγμοί, πανταχοῦ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος Παλαιολόγου, πανταχοῦ καταδίωξις καὶ σφαγὴ τῶν συλλαμβανομένων Λατίνων. Ἀλλ' ἐν ὧ ταῦτα ἐγίνοντο εἰς τὴν πόλιν, φαίνεται αἰφνης καταπλέων πρὸς τὸν λιμένα τῆς πόλεως ὁ στόλος τῶν Λατίνων ἀπὸ Δαφνουσίου ἐρχόμενος. Κατέπλεε δ' ὁ στόλος οὗτος μετὰ μεγάλης ταχύτητος, διότι οἱ ἐν αὐτῷ Λατίνοι μαθόντες τὰ γινόμενα ἔσπευδον νὰ σφίσωσι τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰς περιουσίας των. Ἀλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ Ἔλληνες θέλοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀποβίβασιν τῶν Λατίνων θέτουσι πῦρ εἰς τὰς ἀνὰ τὴν

παραλίαν οἰκίας αὐτῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐξαναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποθίβασθῶσι. Τέλος δ' ὁ στόλος οὗτος, ἀφ' οὗ παρέλαθεν ὅσους ἡδυνήθη ἐκ τῶν Λατίνων, ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοκράτορα Βαλδουΐνον, ἀπέπλευσε. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν κατελύθη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει δυναστεία τῶν Λατίνων, ἥτις διήρκεσε 57 ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1204 μέχρι τοῦ 1261. Μετὰ τρεῖς δὲ ἑδομάδας ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πανηγυρικῶς ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὃστις καὶ κατέστησε τὴν βασιλίδα ταύτην τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πρωτεύουσαν πάλιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

§ 12. Βασιλεία τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεπληρώθη ὁ πόθος ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Παλαιολόγου διεφημίσθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἀτυχῶς ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρὸς ὃν πάντες οἱ "Ἐλληνες εἰχον ἐστραμμένας τὰς ἐλπίδας των, δὲν κατώρθωσε μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του καὶ ἀπάσας τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Καὶ ναὶ μὲν ἦνάγκασε τοὺς δύο ἐν Ἑλλάδι δεσπότας, τὸν τῆς Ἡπείρου Νικηφόρον καὶ τὸν τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννην, υἱοὺς τοῦ ἀποθανόντος δεσπότου Μιχαὴλ τοῦ Β', ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν του, προσέτι δὲ ἐξεδίωξε τοὺς Λατίνους ἐκ τῆς Χίου, Ῥόδου, Λέσβου καὶ τινῶν ἄλλων νήσων, ὅλλα δὲν κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ καὶ τὰς ἐν Εύρωπῃ ἑλληνικὰς χώρας καὶ νήσους, τὰς κατεχομένας ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Ἐνε-

τῶν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, ἐξαιρουμένων τῶν φρουρίων τῆς Μονεμβασίας, Μισθρᾶ καὶ Μάνης, ἀτινα κατεῖχεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἡ Εὔβοια, πλεῖσται ἄλλαι νῆσοι, αἱ Ἀθῆναι καὶ πολλὰ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος μέρη ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ κατέχωνται ὑπὸ τῶν ξένων.

Ο αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅστις πρὸ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο λαοφιλής, διότι καὶ ἀφελῆς περὶ τὸν βίον ἦτο καὶ ἐλευθέριος, ἐπόμενον ἦτο μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ν' ἀγαπηθῆ ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν

Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

ὑπηκόων του. Ἐν τούτοις εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον συνέθη τὸ ὅλως ἀντίθετον. Ο αὐτοκράτωρ δηλαδὴ οὗτος εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἥρχισε διαποραγματεύσεις μετὰ τοῦ πάπα καὶ ἐν τέλει, ἀφ' οὐ ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ὡς ἄκρον ἀρχιερέα καὶ ἀνώτερον τῶν πατριαρχῶν, ἐπεδίωκε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικήν. Ἐνεκα τούτου δὲ περιῆλθε πρὸς τοὺς ὑπηκόους του εἰς δεινοτάτας μέχρι τοῦ θανάτου του τοὺς ἔριδας καὶ ἐμισθήθη ὑπὸ πάντων. Εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν ἀνῆλθε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος, ωστε ἀποθανὼν (τῇ 11 Δεκεμβρίου τοῦ 1282) οὐδὲ τῆς συνήθους βασιλικῆς τιμῆς, ἡξιώθη.

§ 13. Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος. — Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος. — Κατάκτησις ἐλληνικῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. — Καταλώνιοι.

Τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον ἀποθανόντα διεδέξατο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος, ὃστις ἀποκατέστησε τὴν τάξιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀκυρώσας τὴν περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ πάπα ἀπόφασιν τοῦ πατρός του. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀσχολούμενος εἰς θεολογικὰ ζητήματα καὶ ἴδιως εἰς τὰς τότε ἀναφυείσας θρησκευτικὰς ἔριδας ἀφῆκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν υἱὸν του Μιχαὴλ, τὸν ὄποιον καὶ παρέλαβεν ὡς συμβασιλέα. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου ἀνεφάνησαν τὸ πρῶτον ἐν Μ. Ἀσίᾳ ὡς δεινοὶ πολέμιοι τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας οἱ Τούρκοι. Πρὸς καταπολέμησιν δὲ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατέκτων τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς χώρας, ἐκάλεσεν ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς Καταλωνίους, οἱ ὄποιοι ἦσαν μισθοφόροι ἐξ Ἰσπανίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Καταλώνιοι παρέσχον λαμπρὰς εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ὑπηρεσίας, ἀλλ' ἔπειτα ἐλεηλάτησαν πολλὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ χώρας καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ των κατέλαθον τὴν Καλλίπολιν, ἡς τοὺς κατοίκους κατέσφαξαν. Ταῦτα πάντα διαπράξαντες οὕτοι προσεκάλεσαν ἔπειτα τουρκικὰ στίφη ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐνωθέντες μετ' αὐτῶν ἐλεηλάτουν τὴν Θράκην. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν Τούρκοι παρέμειναν ἐν Θράκῃ λεηλατοῦντες τὴν χώραν, μόλις δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐξεδιώγθησαν κακῶς ἔχοντες ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ Φιλῆ Παλαιολόγου· οἱ δὲ Καταλώνιοι ὥρμησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν μέχρι· Ἐλλάδος καὶ γενόμενοι κύριοι τῆς Ἀττικῆς ὑπέταξαν ἔπειτα καὶ τὴν Ἀχαίαν, ἔνθα καὶ ἰδρυσαν ἴδιον κράτος (1312), τὸ ὄποιον διετηρήθη 150 περίπου ἔτη. Οὕτω λοιπὸν τὸ Ἐλληνικὸν κράτος ὑφίστατο τότε ὅχι ὀλίγας καταστροφάς.

‘Αλλ’ ὡς νὰ μὴ ἥρκουν οἱ ἔζωτερικοὶ κίνδυνοι, ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία ἤπειλήθη καὶ ὑπὸ ἐσωτερικῶν ταραχῶν. Ὁ Ἀνδρόνικος δηλαδὴ ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ καὶ ἔγγονος

τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου, ιδών μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὅτι ἔμελλε ν' ἀποκλεισθῆ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ πάππου του, ἐστασίασε καὶ ἔχων συνεργοὺς διαφόρους ἐπισήμους ἄνδρας, ἐν οἷς καὶ τὸν αὐλικὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν (τῷ 1321). Ἐκ τῆς στάσεως ταύτης φοβηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ἀπεδέχθη νὰ διαιρεθῇ τὸ κράτος εἰς δύο αὐτοκρατορίας καὶ νὰ δοθῇ ἡ μία τῶν αὐτοκρατοριῶν τούτων εἰς τὸν στασιάσαντα ἔγγονον. Ἀλλὰ μόλις ἡ διανομὴ αὕτη ἐξετελέσθη, νέα ἔρις μεταξὺ πάππου καὶ ἔγγονου ἐξερράγη· ἐνεκα δὲ τῆς ἔριδος ταύτης ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ὥρμησε μετὰ πολλῶν μισθωτῶν βαρβάρων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν, ἀλλ' ἐνεκα τοῦ χειμῶνος ἡνάγκασθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν ταχέως. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἐπῆλθε καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτη φοβηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ἡνάγκασθη πλέον νὰ δεχθῇ τὸν ἀποστάτην ἔγγονον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀνεγνώσεν αὐτὸν ὡς συμβασιλέα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον νέαι πάλιν διχόνοιαι ἤρχισαν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ ἔγγονου. Ἐνεκα δὲ τῶν διχονοιῶν τούτων ὁ ἔγγονος, ὅστις διέμενεν ἐν Διδυμοτείχῳ, ὥρμήσας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐξεθρόνισε πλέον τὸν πάππον καὶ ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ (τῷ 1328) ἡνάγκασε τὸν πάππον ν' ἀποσυρθῇ εἰς μονὴν τινα. Εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἀποσυρθεὶς ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Β' ἐκάρη μετ' ὀλίγον μοναχὸς μετονομασθεὶς Ἀντώνιος καὶ τέλος μετὰ τετραετίαν ἀπέθανεν. Ὁ δ' Ἀνδρόνικος ὁ Γ', δοτις οὐδὲν ἀξιον λόγου ὡς αὐτοκράτωρ διέπραξεν, ἔβασιτευσε μέχρι τοῦ ἔτους 1341. Καθ' ὅλον δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα τῆς βασιλείας του κατέλιπε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνόν, τὸν ὄποιον ἀποθνήσκων ἀφῆκε καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Ἰωάννου Παλαιολόγου.

Τοιαῦτα ἐν γένει ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ κράτος εύρισκετο πλέον ἐν ἐλεεινῇ καταστάσει. Ἐκ τῆς καταστάσεως δὲ ταύτης ἐπωφελούμενοι οἱ Βούλγαροι, οἱ Σλαύοι καὶ ἄλλοι διάφο-

ροι ἐχθροὶ ἡπείλουν αὐτὸ πανταχόθεν. Ἐκ τῶν διαφόρων δὲ τούτων ἐχθρῶν πολλοὶ μὲν ἥσαν ἐπικινδυνοί, ιδίᾳ δὲ οἱ Βούλγαροι, οἵτινες εἶχον καταλάθη καὶ τὴν Φιλιππούπολιν· ἀλλὰ πᾶντων τούτων φοβερώτατοι ἥσαν οἱ Τοῦρκοι, ὃν σουλτάνος ἦτο τότε ὁ Ούρχαν ὁ Α', υἱὸς τοῦ ἰδρύσαντος τὸ τουρκικὸν κράτος Ὀσμάνην¹. Οὗτος δ' ὁ Ούρχαν ἐκ τῆς οἰκτρᾶς τοῦ Ἐλληνικοῦ κράτους καταστάσεως ἐπωφελούμενος κατέλαβε τὴν Βιθυνίαν καὶ κατέστησε τὴν ὄχυρὰν Προσαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του (τῷ 1326). εἶτα δὲ κατέλαβε τὴν Νίκαιαν (τῷ 1330) καὶ τὴν Νικομήδειαν (τῷ 1336) καὶ μετὰ ταῦτα προυχώρει ἀπειλῶν καὶ τὰς ἄλλας ἐν Μ. Ἀσίᾳ χώρας τῶν Ἐλλήνων.

§ 14. Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος Ἰωάννης Σ' ὁ Καντακουζηνός.

Μετὰ τὸν Ἀνδρόνικον τὸν Γ' ἀποθανόντα ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἀνήλικος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ (1341). Ἄλλᾳ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὅπότε ὁ Καντακουζηνός διχονοήσας πρὸς τὴν μητέρα τοῦ νέου αὐτοκράτορος "Ανναν" ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ, διατάξας νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομά του ἐν ταῖς ιεροτελεστίαις μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς βασιλομήτορος "Αννης". Ἐκτὸτε τὸ κράτος διώκειτο ἀπὸ μὲν Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῆς "Αννης" καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τῆς Διδυμοτείχου ὑπὸ Ἰωάννου Σ' τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ κράτος εὑρίσκετο ἐν τελείᾳ παραλυσίᾳ. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἥρκει ἡ παραλυσία αὕτη, ὁ Καντακουζηνός θέλων νὰ προφυλάξῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς ὄργης τῆς "Αννης" ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν φοβερωτέρων ἐχθρῶν τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος, ἥτοι τῶν Τούρκων. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τουρκικῆς τινος φυλῆς κατοικούσης εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔπειτα δὲ κατέστησε σύμμαχόν του τὸν σουλτάνον

¹ Ἀπὸ τούτου οἱ Τοῦρκοι καὶ Ὀσμανλίδαι καὶ Ὀσμάνοι καὶ Ὁθωμανοὶ προσωνομάσθησαν.

τῶν Τούρκων Ούρχαν, δοὺς εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν νεωτάτην θυγατέρα του Θεοδώραν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Καντακουζηνός κατώρθωσε νὰ εισέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς "Αννης καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς αὐτοκράτωρ ὑποσχεθεὶς νὰ συμπαραλάβῃ συναυτοκράτορα καὶ τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, ὅταν ὁ νεαρὸς οὗτος αὐτοκράτωρ, δοτις ἡτο δεκαπενταετής, φθάσῃ εἰς τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας· μετ' ὅλιγον μάλιστα θέλων νὰ καθησυχάσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν "Ανναν καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν κατέστησε τὸν Παλαιολόγον γαμbrὸν ἐπὶ θυγατρί. Ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ ἐπιτήδειος οὗτος ἀνὴρ κατέστη πλέον ἀπόλυτος μονάρχης (1347). Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὅποτε λοιμὸς καὶ λιμὸς ἐνέσκηψαν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ ἐν φὲ ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρίσκετο ἡ πρωτεύουσα, ἡ κατάστασις τῶν ἐπαρχιῶν ἡτο ἔτι γειροτέρα, διότι ὑφίσταντο αὐταὶ φοβερὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Τούρκων. Τελευταῖον, ὡς νὰ μὴ ἥρκουν πάντα ταῦτα, φοβεραὶ ἕριδες ἀνεφύησαν μεταξὺ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ, Ματθαίου, αἵτινες ἀπέληξαν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Εἰς τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός ταχθεὶς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του· ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ πολέμου ἡτο νὰ συνομολογηθῇ μεταξὺ τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν συνθήκη, δι' ἣς ὁ μὲν Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀνεγνωρίσθη συμβασιλεὺς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ δὲ Ματθαίος διωρίσθη διοικητὴς τῆς Ἀδριανούπολεως ἔχων τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Καὶ κατέπαυσαν μὲν ὄλοτελῶς διὰ τῆς συνθήκης ταύτης αἱ ἐμφύλιοι ταραχαί· ἀλλὰ πρὸ τῆς καταπαύσεως τούτων ὁ σουλτάνος Ούρχαν ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς βασιλευούστης ἀνὰ τὸ κράτος ἀναρχίας κατέλαβε τὴν Σηστόν, ἔπειτα δὲ καὶ πολλὰ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου φρούρια καὶ ιδίως τὴν κλείδα τοῦ Ἐλλησπόντου Καλλίπολιν. Τέλος δὲ καθ' ὃν χρόνον οἱ Τούρκοι κατελάμβανον τὰ ὄχυρά τῆς Θρακικῆς χερσονήσου μέρη καὶ τοιουτοτρόπως ἐπάτουν τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός εἴτε διότι ἀπεγοητεύθη ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον ἔθαινε πρὸς τὸν ὅλεθρον, εἴτε διότι προεῖδεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκθρονισθῇ, παρητήθη αἰφνῆς

τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν τινα γενόμενος μοναχὸς (1355).

§ 15. Μοναρχία Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου. Κατακτήσεις Μουράτ τοῦ Α'.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος ἀπαλλαγεὶς καὶ τοῦ ἀντιζήλου του Ματθαίου ἔμεινε μόνος τῶν πραγμάτων κυβερνήτης. Ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν κράτος διετέλει πλέον ἐν τελείᾳ παρακμῆς. Ἐκ τῆς παρακμῆς ταύτης ἐπωφελούμενος ὁ τοῦ Οὐρχὰν νίδος καὶ διάδοχος Μουράτ ὁ Α' ἐκυρίευσεν ἐν ἔτει 1361 πρῶτον μὲν τὴν Διδυμότειχον, δεύτερον δὲ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὄποιαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του χντὶ τῆς Προύσης, τελευταῖον δὲ τὴν Φιλιππούπολιν. Ἐνεκα τῶν νικῶν καὶ κατακτήσεων τούτων τοῦ Μουράτ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἡναγκάσθη μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Φιλιππουπόλεως νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Μουράτ εἰρήνην, δι’ ἣς ἀνεγνώρισεν αὐτὸν σύμμαχον. Διὰ τοῦτο δὲ μετ’ ὅλιγον, ὅτε ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μουράτ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ούγγαριας, Σερβίας, Βλαχίας καὶ Βουλγαρίας, ὁ Ἰωάννης ἐμμένων πιστὸς εἰς τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην δὲν ἔλαθε μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μουράτ πόλεμον ἐκεῖνον (1363). Ἀλλὰ τελευταῖον ὁ Ἰωάννης βλέπων πλησιάζουσαν τὴν ἐκ τῆς τουρκικῆς καταιγίδος καταστροφὴν τῶν λειψάνων τοῦ κράτους του ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ κατὰ τοῦ Μουράτ. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον ἔζητησε τὴν συνδρομὴν τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' καὶ, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συνδρομὴν ταύτην, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν ἔνωσιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς δυτικῆς. Τέλος ἐν ἔτει 1369 μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην μετέβη εἰς Ρώμην καὶ παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ πάπα ἔξωμος τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ὡς ἄκρον καὶ μέγιστον ἀρχιερέα. Ἐν τούτοις μεθ’ ὅλα ταῦτα οὐδεμίαν συνδρομὴν ἔλαθε παρὸς τοῦ πάπα, εἰμὴ συστατικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ιδίως πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν Ε'. Ἄφ’ οὐ δὲ μετὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτων περιε-

πλανήθη ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον ἀνὰ τὴν Εύρωπην καὶ ἐξηυτελίσθη εἰς ἔσχατον Βαθμὸν διὰ τὴν ἀγρηματίαν του, ἐπανῆλθεν ἀπράκτος εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ὁ ταλαιπωρος ἐκεῖνος βασιλεὺς βλέπων ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ καταπολεψήσῃ τὸν Μουρὰτ ἑθεώρησε συμφέρον του νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ στενωτάτης φιλίας. Διὰ νὰ ἐφελκύσῃ λοιπὸν τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ, ἤρχισε νὰ περιποιῆται αὐτὸν διὰ παντὸς μέσου. Τέλος δὲ ὁ Μουρὰτ ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ὑπὸ τινος εὐπατρίδου Σέρβου κατὰ τὴν ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχην (1389), καθ' ḥν ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σέρβους· διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ νιός του Βαγιαζῆτ.

§ 16. Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος.— Βαγιαζῆτ. — Ιωάννης Ζ' ὁ Παλαιολόγος.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μουρὰτ ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ιωάννης (1391). Τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος μαθὼν ὁ σουλτάνος Βαγιαζῆτ ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ τὸν ἐν Προύσῃ τότε εὑρισκόμενον νιὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ιωάννου, τὸν Μανουὴλ, καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ ταῦτα ἀποφασίσας ὁ Βαγιαζῆτ μανθάνει ὅτι ὁ Μανουὴλ δραπετεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶχεν ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ. Διὸ τοῦτο λοιπὸν ἔξω φρενῶν γενόμενος ἀπῆτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει· Τούρκος ἱεροδικαστῆς (καδῆς), ὅστις νὰ δικάζῃ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοίκων Τούρκων, προσέτι δὲ νὰ κτισθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει μωαμεθανικὸν τέμενος (τζαμίον). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουὴλ ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας, ὥρμησεν ὁ Βαγιαζῆτ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Ἡ πολιορκία αὕτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ᾧτο μᾶλλον ἀποκλεισμός, διήρκεσεν ἑπτὰ ὄλόκληρα ἔτη. Διήρκεσε δὲ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, διότι ὁ Βαγιαζῆτ ἔχων ἀποκεκλεισμένην τὴν πόλιν ἐπεχείρει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλας διαφόρους ἐκστρατείας. Ἐξεστράτευσε δηλαδὴ κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα καὶ κατὰ τῆς Βλαχίας, τὴν ὄποιαν καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ, καὶ κατὰ τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὄποιαν καὶ κατέστησεν

έπαρχίαν τουρκικήν, καὶ κατ' ἄλλων μερῶν· ἐν τέλει δὲ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔξεστράτευσε καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, ὅστις μετὰ 60,000 ἀνδρῶν ἐποιέρχει τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ Νικόπολιν, καὶ μάχην φονικὴν πρὸς αὐτὸν συνάψας κατετρώπωσεν αὐτόν. Τέλος δὲ κατὰ τὸ ἔβδομον ἔτος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βαγιαζῆτ ἐπείσθη νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμόν. Ἀπεφάσισε δὲ τοῦτο, διότι ὁ Μανουὴλ ἀπεδέχθη νὰ παραιτηθῇ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ ὁ οἰος τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀνδρονίκου Ἰωάννης, ὅστις καὶ ὑπερσχέθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Βαγιαζῆτ φόρον ὑποτελείας.

Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ μὲν νέος αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ζ' ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Βαγιαζῆτ ἀπεδέχθη νὰ ἴδρυθῇ ὁθωμανικὸν τέμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσέτι δὲ νὰ διορισθῇ ἐν αὐτῇ καὶ ἵεροδικαστής· ὁ δὲ Μανουὴλ ἐπεχείρησε μακρὰν περισσείαν ἀνὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ματαίως ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν φούτως εἶχον τὰ πράγματα, ὁ Βαγιαζῆτ, ἀφ' οὗ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του ἐν Ἀσίᾳ μὲν μέχρι τοῦ Εύφρατου, ἐν Εὐρώπῃ δὲ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐπέρχεται αἴφνης καὶ πάλιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολιορκεῖ αὐτὴν (τῷ 1400). Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ Κωνσταντινούπολις εὑρέθη καὶ πάλιν πρὸ νέου κινδύνου. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κινδύνου τούτου εύτυχῶς ἀπηλλάγη καὶ πάλιν, διότι ὁ Βαγιαζῆτ ἤναγκάσθη μετ' ὀλίγον νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ φοβεροῦ τῶν Τούρκων διώκτου Ταμερλάνου, ὅστις μετ' ἀπειραρίθμων στιφῶν Τατάρων καὶ Μογγόλων ἤπειλε· ν' ἀνατρέψῃ τὸ ἐν Ἀσίᾳ τουρκικὸν κράτος. Κατὰ τοῦ φοβεροῦ δὲ ἐκείνου κατακτητοῦ ἐπελθὼν ὁ Βαγιαζῆτ καὶ μάχην φονικὴν πρὸς αὐτὸν συνάψας παρὰ τὴν Ἀγκυραν (1402) κατενικήθη καὶ ἥχμαλωτίσθη καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰγαλωσίᾳ. Τὴν αἰγαλωσίαν δὲ ταύτην τοῦ Βαγιαζῆτ μαθῶν ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ διατρίβων Μανουὴλ Β' ὁ Παλαιολόγος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξορίσας τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην κατέλαβε πάλιν τὸν θρόνον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βαγιαζήτη οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ περιῆλθον διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς φονικώτατον ἐμφύλιον πόλεμον διαρκέσαντα ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον ὁ Μανουὴλ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Μωάμεθ, τετάρτου υἱοῦ τοῦ Βαγιαζήτη, ὁ Μωάμεθ οὗτος, ἀφ' οὗ ὑπερίσχυσε τῶν ἀδελφῶν του καὶ ἐγένετο σουλτᾶνος, περιεποιήθη τὰ μέγιστα τὸν Μανουὴλ. Ἀπέδωκε δηλαδὴ εἰς αὐτὸν πολλὰς κτήσεις περὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ἐν γένει ἐτίμα αὐτὸν ὡς πατέρα. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μωάμεθ τοῦ Α' (1413—1421) ὁ Μανουὴλ ἔμενεν ἀνενόχλητος ἀπὸ τῶν Τούρκων.

§ 17. Μουρὰτ ὁ Β'. — Ιωάννης Η' ὁ Παλαιολόγος.

Μετὰ τὸν Μωάμεθ τὸν Α' σουλτᾶνος τῶν Τούρκων ἐγένετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουρὰτ ὁ Β'. Ὁ νέος οὗτος σουλτᾶνος λίαν ταχέως ἦλθεν εἰς ρήξιν πρὸς τὸν Μανουὴλ καὶ ἴδιας πρὸς τὸν τούτου υἱὸν 'Ιωάννην τὸν Η', ὅστις ἐν ὄνόματι τοῦ γέροντος πατρὸς του ἐκυρέρνα τὸ κράτος. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς ρήξεως ταύτης ἐπελθὼν ὁ Μουρὰτ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐποιιόρκησεν αὐτήν· ἀλλὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἡναγκάσθη νὰ λύσῃ ταχέως, διότι ἔσπευσε νὰ καταβάλῃ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν Μικρῷ Ασίᾳ. Ἄφ' οὐ δὲ κατέβαλε τὴν στάσιν ταύτην, ἐπεκνῆλθεν εἰς τὴν Εύρωπην (1424). εἶχε δὲ ἀναγορευθῆναι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Μανουὴλ 'Ιωάννης ὁ Η' ὁ Παλαιολόγος. Κατὰ τοῦ νέου λοιπὸν τούτου αὐτοκράτορος ἐπελθὼν ὁ Μουρὰτ ἡνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ ἐπονείδιστον εἰρήνην. Διὰ τῆς εἰρήνης δηλαδὴ ταύτης ὑπεχρεώθη ὁ 'Ιωάννης νὰ πληρώνῃ εἰς τὸν Μουρὰτ φόρον ἐτήσιον, προσέτι δὲ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν παραλίαν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὔξεινου, ἐκτὸς τῆς Σηλυβρίας καὶ τῶν Δέρκων, ἔτι δὲ τὴν Λυσιμάχειαν καὶ τὰς ἄλλας παρὰ τὸν Στρυμόνα πόλεις. Μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ὁ Μουρὰτ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τότε οἱ 'Ενετοί, ἐκυρίευσεν αὐτὴν (1430). ἔπειτα δὲ ἐκυρίευσε καὶ τὰ 'Ιωάννινα (1431) καὶ κατέστησε φόρου ὑπο-

τελεῖς τὴν Ἡπειρὸν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ταῦτα δὲ πάντα διαπράξας ἀφῆκεν ἐπὶ τινα ἔτη ἀνενοχλήτους τὰς ἑλληνικὰς γώρας καὶ διηυθύνθη κατὰ τῶν Οὐγγρῶν καὶ Ἀλβανῶν.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις ταύτας τοῦ Μουράτ κοινὴ ἴδεα ἐπεκράτει πλέον ὅτι ὁ σουλτανὸς οὗτος ἥθελεν ἐπιχειρήσην καὶ τὴν ὄριστικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλωσιν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκόμενος ἔζητησε τὴν βοήθειαν τοῦ πάπα καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἔνωσῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῆς δυτικῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν μάλιστα τοῦτον μετέβη εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ λογίων ἀνδρῶν καὶ ὑπέγραψεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἔλαβε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα παρὰ τοῦ πάπα βοήθειαν ἐκ 300 μόνον ἀνδρῶν καὶ δύο πλοίων καὶ πολλὰς ὑποσχέσεις. Ταῦτα δὲ πάντα διαπράξας ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1440), ἔνθα ὁ λαὸς οὐ μόνον ἀπέρριψε τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ ἔξεδήλωσε φοβερὰν κατ’ αὐτοῦ δυσαρέσκειαν. Τοιουτοτρόπως δὲ τὸ ἔγγραφον τῆς ἔνωσεως κατέστη μετ’ ὀλίγον χάρτης ἀγραφές, ὃ δὲ χωρισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν ἐγένετο ἰσχυρότερος.

§ 18. Δεσποτᾶτον τοῦ Μισθρᾶ. — Εἰσβολὴ Μουράτ τοῦ Β' εἰς Πελοπόννησον.

Οτε ὁ Ἰωάννης διὰ τῆς ἔνωσεως τῶν ἐκκλησιῶν προσεπάθει νὰ διασώσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ τῆς τουρκικῆς καταιγίδος, ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονία τις ἑλληνική, ἥτις ἐν μέσῳ τῆς φραγκοκρατίας ἀναπτυχθεῖσα εἶχε προαχθῆ εἰς ἀκμήν τινα. Ἡ ἡγεμονία αὕτη ἐκαλεῖτο δεσποτᾶτον τοῦ Μισθρᾶ, δεσπότης δὲ αὐτῆς ἐγένετο ἐν ἔτει 1443 ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κωνσταντίνου ὁ Παλαιολόγος. Οἱ ἀείμνηστος οὗτος ἀνὴρ ἐπωφελούμενος ἐκ τοῦ πολέμου τὸν ὄποιον διεξῆγεν ὁ Μουράτ κατὰ τῶν Οὐγγρῶν ἐπεξέτεινε μετ’ ὀλίγον τὴν κυριαρχίαν του ἐφ’ ὅλης σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου, ἔξαιρέσει τῆς Ἡλιδος, τῆς ὄποιας ἥρχεν ὁ ἀδελφός του Θωμᾶς, καὶ παραλίων τινῶν μερῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν· μετὰ δὲ ταῦτα ὀχυρώσας τὸν Ἰσθμὸν καὶ ὄρμήσας ἐκ τῆς Πελοποννήσου πρῶτον μὲν κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν

δοῦκα τῆς Ἀττικῆς, ἔπειτα δὲ κατέλαβε τὴν Δαυλίδα, μέγα μέρος τῆς Φωκίδος, τὸ Λιδωρίκιον, τὴν Βιτρινίτσαν καὶ ἐν τέλει πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ διώρισεν ἔδιον ἀρχοντα. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ Κωνσταντίνος ἐφάνη πρὸς στιγμήν, ὅτι ἔδιε νέαν ζωὴν εἰς τὸν κινδυνεύοντα Ἑλληνισμόν. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ὁπότε ἐπεφάνη κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μουράτ (1446). Ὡρμησε δηλαδὴ ὁ πολεμικὸς ἑκεῖνος σουλτάνος κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ κυριεύσας τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος πρῶτον μὲν ἐγένετο κύριος τῆς Κορίνθου, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι εἶχον ἐγκαταλίπη· ἔπειτα δέ, ἀφ' οὗ ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν καὶ διέταξε τὸν στρατηγὸν του Τουραχὰν νὰ λεηλατήσῃ τὴν πέριξ χώραν, διηνθύνθη κατὰ τῶν Πατρῶν, τὰς ὁποίας καὶ κατέλαβεν ἀμαχητί, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων εἶχον καταφύγη εἰς τὴν ἀντικρὺ Στερεάν Ἐλλάδα. Μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τὴν λεηλασίαν αὐτῆς ὥρμησε κατὰ τῆς ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἡδυνήθη νὰ κυριεύσῃ. Τέλος μετὰ πολλὰς ἐφόδους ἐνόμισε συμφέρον του νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἀφ' οὗ προηγουμένως συνωμολόγησε πρὸς τὸν Κωνσταντίνον εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας κατέστησεν αὐτὸν φόρου ὑποτελῆ.

Ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ αὐτη τῶν Τούρκων, ἀν καὶ περιωρίσθη εἰς τὰ βορειοδυτικώτερα μέρη αὐτῆς, ὑπῆρξεν ὀλεθρίωτάτη εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ἀπέβη δὲ τοσοῦτον ὀλεθρία, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ἀνεκόπη ἡ πολεμικὴ ὄρμὴ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐκ τῆς χερσονήσου ταύτης ἀπήχθησαν τότε ὑπὸ τοῦ Μουράτ καὶ Τουραχὰν 60 000 ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ ἐξηνδράποδίσθησαν.

§ 19. Ἀγῶνες Μουράτ τοῦ Β' κατὰ Καστριώτου καὶ Ούνυαδον. — Κωνσταντίνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος. — Μωάμεθ ὁ Β'.

Μετὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μουράτ ὄρμήσας ἐξ Ἀδριανουπόλεως (1447) διηνθύνθη κατὰ τοῦ γενναίου ἡγεμόνος τῆς ἀνω Ἀλβανίας Γεωργίου Καστριώτου. Ὁ ἡγεμών

ούτος, ὅστις διὰ τὴν ἀνδρείαν του ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων Σκενδέρμπενης, ἦτοι ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος, πάντα τὰ ἔως τότε ἀποσταλέντα κατ' αὐτοῦ τουρκικὰ στρατεύματα εἶχε κατατροπώσῃ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Μουράτ ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ ἴσχυρᾶς δυνάμεως καὶ ἐποιιόρκησε τὴν πρωτεύουσαν Κρήταν. Ἀλλὰ πολιορκῶν τὴν πόλιν ταύτην μανθάνει αἴφνης, ὅτι ὁ ἥρως τῆς Ούγγαριας καὶ ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας Ούνυαδης, ὅστις ἦτο δεινὸς τῷ Τούρκων πολέμιος, εἰσέβαλε μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σερβίαν. Ἀμέσως λοιπὸν λύσας τὴν πολιορκίαν τῆς Κρήτας φθάνει εἰς Κοσσυφοπέδιον καὶ ἐκεῖ συνάπτει φονικὴν πρὸς τὸν Ούνυαδην μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν κατετρόπωσεν αὐτὸν (τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1448).

Μετ' ὄλιγας ἡμέρας ὕστερον, ἦτοι τῇ 31 Ὁκτωβρίου τοῦ ἔτους 1448, ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Η' ὁ Παλαιολόγος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν κατέλιπε τέκνα, ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ γενναῖος καὶ φιλόπατρις ἀδελφός τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνου ΙΑ'¹ ὁ Παλαιολόγος, ὅστις καὶ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1449. Μετὰ δύο δὲ σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξιωμα ἀπέθανε καὶ ὁ Μουράτ ὁ Β', ἀφ' οὗ πολλάκις κατὰ τὰ τελευταῖα ἐκεῖνα ἔτη τοῦ βίου του ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ ἀντ-

¹ Οἱ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κωνσταντίνος» αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ἔνδεκα, ἦτοι Κωνσταντίνος Α', ὁ μέγας, ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδρυτής· Κωνσταντίνος ὁ Β', υἱὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· Κωνσταντίνος ὁ Γ', υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου· Κωνσταντίνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος, υἱὸς τοῦ Κώνσταντος, υἱὸς καὶ διαδόχου Κωνσταντίνου τοῦ Γ'· Κωνσταντίνος Ε' ὁ Κοπρώνυμος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ἰσαύρου· Κωνσταντίνος ὁ Σ', υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Δ'· Κωνσταντίνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ· Κωνσταντίνος ὁ Η', ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου· Κωνσταντίνος Θ' ὁ Μονομάχος· Κωνσταντίνος Ι' ὁ Δούκας· Κωνσταντίνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτωρ.

τήτου Γεωργίου Καστριώτου. Ἀφῆκε δὲ διάδοχον τὸν υἱόν του Μωάμεθ τὸν Β'.

§ 20. "Αλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

"Οτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος, ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία δὲν περιελάμβανεν ἄλλας χώρας εἰμὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυβρίαν, τὴν Πέρινθον, τὴν Μεσημβρίαν, τὴν Ἀγγίαλον, τὴν Βιζύην καὶ μικράς τινας νήσους τοῦ Αιγαίου πελάγους· πάσας δὲ σχεδὸν τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας εἶχον κυριεύση οἱ Τούρκοι, ὅλιγας δὲ κατεῖχον οἱ Ἐνετοί, ἐλαχίστας δὲ Ἐλληνες δεσπόται, ὃν κυριώτατοι ἦσαν οἱ δύο τοῦ Κωνσταντίνου ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, οἵτινες ἦσαν δεσπόται ἐν Πελοποννήσῳ. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἥρκει ἡ σμικρότης αὕτη τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἀχρηματία φοβερὰ ἐμάστιζε καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ὅλιγας ἔκεινας τοῦ κράτους πόλεις καὶ νήσους· ἔνεκα δὲ τῆς ἀχρηματίας ταύτης ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις προέβλεπε τὴν μέλλουσαν τύχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὕτε στρατὸν πολυάριθμον οὕτε πλοῖα ἡδύνατο νὰ παρασκευάσῃ.

"Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει εύρισκετο ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ὅτε ἐν ἔτει 1451 ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ θρόνου ὁ τοῦ Μουράτ τοῦ Β' νιὸς Μωάμεθ ὁ Β'. Ὁ νέος οὗτος σουλτάνος ἀκολουθῶν τὴν κατακτητικὴν πορείαν τῶν προγόνων του εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του. Ἀλλὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν κτήσεών του ἀποφασίσας εὗδεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ μόνη πόλις, ἥτις ἔνεκα τῆς θέσεώς της ἥθελεν εἶναι ἀσφαλὲς εἰς αὐτὸν ὄρμητήριον διὰ τὰς περαιτέρω ἐν Εὐρώπῃ κατακτήσεις του καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς κυριαρχίας του ἐπὶ πασῶν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην κτήσεών του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν πρὸ πάσσης ἄλλης πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πρῶτον μὲν ἔκτισεν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου φρούριον καὶ τοιουτορόπως ἔγεινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀπέκλεισε τὴν πό-

λιν ἀπὸ πάσης μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου συγκοινωνίας· δεύτερον δὲ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν στρατηγόν του Τουραχάν θέλων τοιουτορόπως νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐπικουρίαν, ἵτις ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσταλῇ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου. Ταῦτα δὲ πράξας ὁ σουλτάνος ἐστρατοπέδευσε περὶ τὰ τέλη Αὔγουστου τοῦ 1452 μετὰ 50 000 ἀνδρῶν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ τὰ ὄχυρά ματα καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἐξηκολούθει τὰς προπαρασκευάς του. Ἐκεῖ δὲ Οὐγγρός τις, Οὐρβανός καλούμενος, κατεσκεύασε πλεῖστα μεγάλα τηλεβόλα, ἐν οἷς καὶ ἐν τεράστιον. Πρὸς μετακόμισιν δὲ τοῦ τεραστίου ἐκείνου τηλεβόλου ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως μέχρι Κωνσταντινουπόλεως ἐχρειάσθησαν δύο μῆνες· ἔσυρον δ' αὐτὸς πεντήκοντα ζεύγη βοῶν καὶ ἑβοήθουν τριακόσιοι ἄνδρες.

Ολόκληρον τὸ ἔτος 1452 διῆλθεν ὁ Μωάμεθ προπαρασκευαζόμενος. Τελευταῖον δὲ κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1453 ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ 160 000 ἀνδρῶν καὶ 135 πλοίων. Ἐν φῷτοιαῦται ἥσαν αἱ δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ, ὁ ἀτυχῆς Κωνσταντίνος, δύστις παρὰ πολλῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων εἴχε ζητήση βοήθειαν, πλὴν δυστυχῶς παρ' οὐδενὸς ἐλαχεῖ τοιαύτην, μόλις κατώρθωσε νὰ προετοιμάσῃ στρατὸν ἐξ 6 000 Ἑλλήνων καὶ 3 000 ξένων, ὃν καὶ παρέταξεν ὅπισθεν τοῦ ζεύτεροιού τείχους τῆς πόλεως, διατάξας νὰ μὴ γείνῃ γνωστός ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν. Τέλος δὲ ὁ Κωνσταντίνος, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στόλον, κατέσχε πάντα τὰ κατὰ τύχην ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ εὑρέθεντα 16 πλοῖα καὶ ἔφραξε τὴν εἰσόδον τοῦ κόλπου διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι δὲν ἤδυναντο νὰ διασπάσωσιν.

Ἡ πρώτη τῶν πολιορκούντων προσβολὴ ἔγεινεν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς δι' ἀκαταπαύστου ἐκπυρσοκροτήσεως τῶν τηλεβόλων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ θαλάσσης, διότι κατώρθωσαν νὰ μετακομίσωσι διὰ ξηρᾶς 80 πλοῖα ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὸν λιμένα. Ἐπὶ ἐπτὰ σχεδὸν ἔδομαδας ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπετίθετο κατὰ τῶν τειχῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωνε. Διὰ τοῦτο ὁ Μωάμεθ ἀπεφάσισε νὰ κάμη γενικὴν καὶ φοιερὰν ἔφοδον. Ἄλλ'

ἐπειδὴ ἐφρόνει, ὅτι πολὺ πιθανὸν ἦτο νὰ δεχθῇ ὁ Κωνσταντῖνος προτάσεις εἰρήνης, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τῇ 26 Μαΐου πρέσβεις, παραχινῶν νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῶν μεγιστάνων του καὶ τῶν θησαυρῶν τῆς πόλεως εἰς Πελοπόννησον ἢ σπου ἀλλαχοῦ θέλει.. 'Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας εἰπὼν «μετ' ἀλλοπίστων δὲν συνθηκολογῶ». Τοῦτο, ως ἦτο ἐπόμενον, σφόδρα ἔξωργισε τὸν Μωάμεθ. Διὰ τοῦτο διέταξε νὰ προετοιμασθῇ ὁ στρατός, ὅπως τῇ 29

Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος.

Μαΐου ἐπιχειρήσῃ μεγάλην καὶ φοιερὰν ἔφοδον. Τὴν διαταγὴν δὲ ταύτην τοῦ Μωάμεθ μαθὼν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκάλεσε πάντας τοὺς στρατηγούς του περὶ τὴν δεῖλην τῆς παρχμονῆς καὶ μετὰ δακρύων παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ἔσχατον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα. «Εἰς τὰς χειρας ὑμῶν, εἴπεν, ἀνατίθημι τὸ τεταπεινωμένον σκῆπτρόν μου καὶ τὴν περίδοξον ταύτην βασιλίδα τῶν πόλεων, τὴν πόλιν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἥτις ἔστιν ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἐλλήνων». Ταῦτα δ' εἰπὼν ἐπορεύθη εἰς τὸν

ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐκεινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἔπειτα δὲ μετέθη εἰς τὰ ἀνάκτορα, διὰ νὰ ἴδῃ αὐτὰ διὰ τελευταίων φοράν. Ἐκεῖ σταθεὶς ὅλιγον ἐζήτησε δακρυρροῶν συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων του· πάντες δ' ἐκινήθησαν εἰς δάκρυα. Καὶ ἀπὸ ξύλου ἡ ἐκ πέτρας ἐὰν ἦτο ὁ ἄνθρωπος, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἐκείνην σκηνὴν νὰ μὴ δακρύσῃ. Τελευταῖον ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ τείχη καὶ περιεφέρετο ἀπὸ ἐπάλξεως εἰς ἐπαλξινής ἐπιθεωρῶν τὰ τείχη καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς φρουρούς. Κατὰ τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην ἐν μὲν τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ ἐπεκράτει χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, ἀπλετος δὲ φωτοχυσία διεγύνετο· ἐντὸς δὲ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐβασίλευεν ἡ κατήφεια καὶ ἡ θλῖψις καὶ μόνον ἤκουετο ὁ κλαυθμηρὸς ἥχος τοῦ «Κύριε ἐλέησον». Τέλος περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀπῆλθε σιγή.

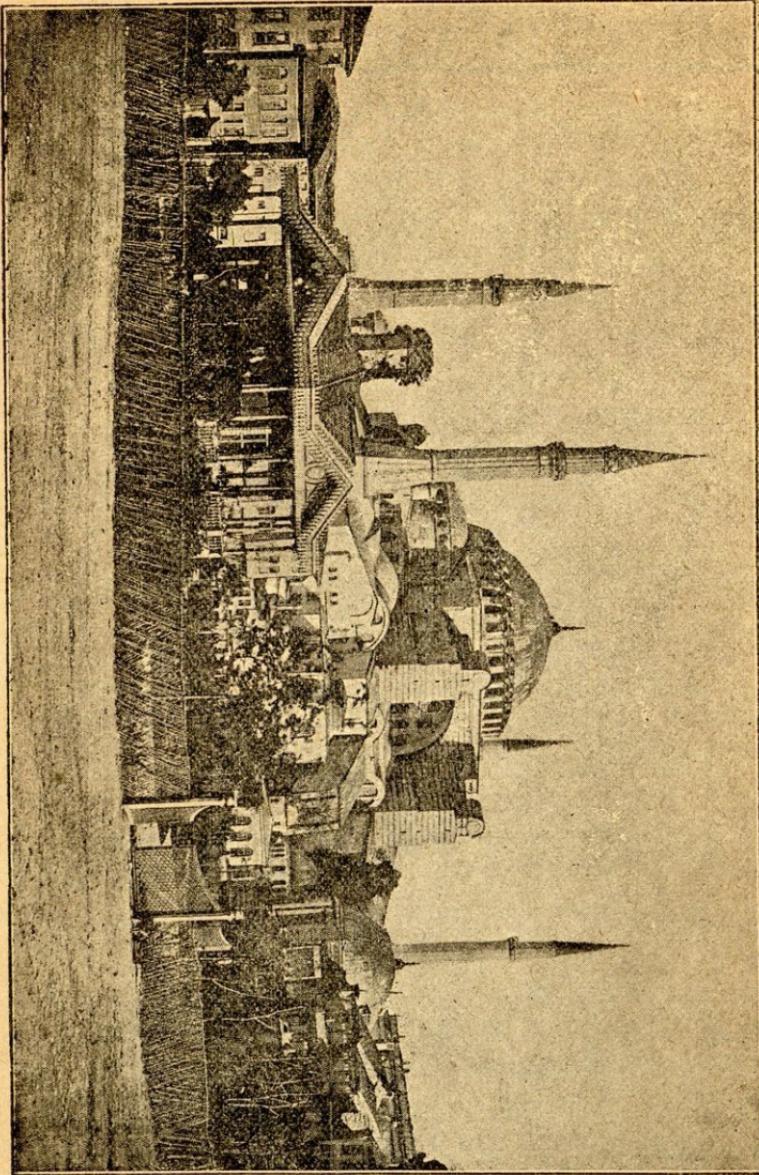
Εἶχε φθάση ἡ δευτέρα μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρα καὶ ἐπεκράτει εἰσέτι σιγή. Αἱρνης ὅμως ὅλιγον μετὰ τὴν δευτέραν ὥραν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὑρέθη ἐπὶ ποδὸς καὶ ἀμέσως ὥρμησε κατὰ τῶν τειχῶν. Ἡ ἔφοδος ἥρχισε λυσσωδῆς, ἡ δὲ σκηνή, ἡ ὅποια παρίστατο, ἦτο φρικτή. Οἱ Τούρκοι ἐπέπιπτον μετὰ μανίας, οἱ δὲ Ἕλληνες μιμούμενοι τὸν γενναῖον αὐτοκράτορα μετ' ἀπαραδειγματίστου καρτερίας ἀπέκρουον αὐτούς. Ἡ μανία καὶ ἡ εὐαισθησία, ἡ βαρβαρότης καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐπάλαιον κατὰ τὴν νύκταν ἐκείνην. Διὰ τοῦτο ἡ πάλη ἦτο φοβερά. Τρεῖς μεγάλαι ἔφοδοι ἔγειναν ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν νύκταν ἐκείνην καὶ αἱ τρεῖς δὲ θαυμασίως ἀπεκρουύθησαν.

Ἡ 29 Μαΐου εἶχεν ἀνατείλη, ὁπότε οἱ μὲν ἐχθροὶ οὐδὲν εἶχον κατορθώση καὶ ἐξηκολούθουν μετὰ μανίας τὰς ἐφόδους των, οἱ δὲ Ἕλληνες πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀντεῖχον. Ἄλλ' ἐν φοτοιουτορόπως εἶχον τὰ πράγματα, οἱ Τούρκοι κατά τινα φοβερὰν ἔφοδον εὔρισκουσι δυστυχῶς ἀνοικτὴν μικράν τινα καὶ ἀφανῆ πύλην Ξυλόκερων ὄνομαζομένην, ἡ ὅποια κατὰ τὴν προτεραίαν εἶχε λησμονηθῆ ἀνοικτή. Διὰ ταύτης δὲ τῆς πύλης εἰσώρυμησαν πλεῖστοι εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαθον τὰ νῶτα τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων· συγχρόνως δὲ καὶ οἱ ἐξωθειν ἥρχισαν ν' ἀναβαίνωσιν ἀκαλύτως ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ κλιμάκων. Φοβερὰ ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις

τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι πανταχόθεν προσεβάλλοντο. Ἐν ὅλῃ φυγῇ χρόνῳ ἔπεισον πλεῖστοι, μόνος δὲ ὁ ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ῥωμανοῦ εὑρίσκομενος αὐτοκράτωρ δὲν εἶχεν ἀκόμη προσβληθῆ ἐκ τῶν νώτων. Ὁ ἀτυχῆς αὐτοκράτωρ δὲν ἔγνωριζε τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ἔξηκολούθει μετὰ τῶν πλησίον του Ἑλλήνων μαχητῶν ν' ἀγωνίζηται πρὸς τοὺς ἔξωθεν Τούρκους γενναίως. Ἀλλ' ἐν φάσι ποκρούων τὰς ἑφόδους ἥπτιζεν, ὅτι ἐπὶ τέλους ἥθελε σώση τὴν πόλιν, αἴφνης εἰδεν, ὅτι πανταχόθεν περιεκυλώθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν. Ἀπηλπισμένος λοιπὸν ὡρμητεν εἰς τὸ πυκνότερον στιφος τῶν ἔχθρῶν καὶ ἥγωνίζετο ὡς ἥρως, ἔχων πλησίον του τοὺς ὑπασπιστάς του. Μετ' ὅλιγον πάντες οἱ ὑπασπισταί του ἔπεισον, μόνος δ' αὐτὸς ἔμενεν ἀτρωτος. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φοιβερὰν θέσιν εὑρεθεὶς ἐφοβήθη μὴπως συλληφθῇ ζῶν, καὶ στρέψας τὸ τεθόλωμάν του πέριξ ἑφώναξε. «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ λάθη τὴν κεφαλήν μου;» Μόλις δ' εἴπε τὰς λέξεις ταύτας, ἀμέσως ὑπὸ τινος μὲν τῶν Τούρκων ἐπληγώθη εἰς τὸ μέτωπον, παρ' ἄλλου δὲ εἰς τὰ νώτα καὶ ἔπεισε νεκρός καὶ αἰματόφυρτος ἐν ἥλικι 49 ἐτῶν, τριῶν μηνῶν καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα σφαγὴ καὶ λεηλασία ἥρχισεν ἐν τῇ πόλει μετὰ πρωτοφανοῦς ἀγριότητος. Τὸ θέαμα ᾧτο φρικῶδες, διότι οὐδὲν ιερὸν καὶ οὐδὲν ὁσιον ἐσεβάσθησαν οἱ ἔχθροι· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔβαψαν διὰ τοῦ αἷματος τῶν καταφυγόντων ὑπὸ τὴν σκέπην του χριστιανῶν καὶ μετὰ τοῦτο μετέβαλον αὐτὸν εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, μέχρι σήμερον διατηρούμενον. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ σουλτάνος δὲν ἐφάνη κατώτερος τῶν στρατιωτῶν του κατὰ τὴν ἀγριότητα, διότι διέταξε νὰ κόψωσι τὴν κεφαλὴν του πτώματος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ προσηλώσωσιν αὐτὴν ἐπὶ τινος στήλης. Μετὰ ταῦτα κατὰ διιταγὴν τοῦ σουλτάνου ἐτάφη τὸ πτῶμα τοῦ αὐτοκράτορος.

Ο τάφος τοῦ ἀληθινοῦ Κωνσταντίνου ὑπάρχει μέχρι σήμερον ἐν τινὶ γωνίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· εἶνε δὲ εὔτελὴς καὶ πενιχρὸς καὶ οὐδὲν ἐπίγραμμα ἔχει. Ἀλλ' ἂν καὶ εἴναι τοιοῦτος, διὶ ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας εἴναι ὁ μέγιστος καὶ σεβαστότατος τάφος, διότι περικλείει τὰ ὄστα τοῦ ἐνδιοξοτάτου καὶ ἀτυχεστάτου αὐτοκράτορος ἡμῶν, τοῦ ἥρωϊκῶς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς βασιλίδος τῶν

Ο ναός της Θεού, Αγίας Σοφίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλεων πεσόντος κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην εἰκοστὴν ἐνάτην Μαΐου. Αὕτη δὲ ἡ ἀπαισία εἰκοστὴ ἐνάτη Μαΐου, καθ' ἣν τὸ βαθύτατον τῆς δουλείας σκότος ἐπεκάλυψε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετ' αὐτῆς σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτο ἡμέρα τῆς ἑδομάδος Τρίτη. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔκτοτε ἡ Τρίτη τῆς ἑδομάδος ἡμέρα θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ως ἡμέρα ἀποφράξ, ὅτοι ως ἡμέρα κακὴ καὶ ἀπαισία.

ΒΙΒΛΙΟΝ Β'

ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

§ 21. Ἐφεύρεσθις τῆς ναυτικῆς πυξίδος, τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων, αἵτινες τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, εἶναι ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος, τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς τυπογραφίας.

Ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος. Ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Σίνας καὶ βραδύτερον εἰς τοὺς Ἀραβαῖς, εἰσήχθη εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἐκατονταετηρίδος (1302), ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Φλαβίου Τζόγια. Εἶναι δὲ ἡ ἐφεύρεσις αὕτη σπουδαιοτάτη, διότι ἡ πυξίς ἔχουσα τὴν θαυμαστὴν ἴδιότητα νὰ δεικνύῃ πάντοτε τὸν βορρᾶν εἶναι ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ὁ ἀλάθητος ὄδηγὸς τῶν πλεόντων ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ὦκεανοῦ. Διότι δὲ ἔχει τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἴδιότητα, εἶναι ἡ μόνη, ἥτις συνετέλεσεν εἰς τὰς βραδύτερον γενομένας ἀνακαλύψεις.

Ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. Πρὸ πολλῶν, ως εἰκάζεται, αἰώνων ἐγνώριζον τὴν πυρίτιδα οἱ Σίναι, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἀραβεῖς μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὴν μόνον πρὸς διάρρηξιν λιθων., οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολέμοις. Ἀνεῦρε δὲ τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος ὅλως τυχαίως περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἐκατονταετηρίδος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Βαρθόλωμος Σθάρτζος. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἔλαβε σιδηροῦν σωλῆνα κεκλεισμένον εἰς τὸ ἄκρον, ἔρριψεν ἐντὸς αὐτοῦ πυρίτιδα καὶ

ἐπὶ τῆς πυρίτιδος λίθου· ἔπειτα δὲ δι' ὅπης τὴν ὁποίαν εἶχε κατασκευάσῃ πρὸς τὸ κεκλεισμένον ἄκρον, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ τοιουτορόπως εἶδεν ὅτι ὁ λίθος ἐρρίφθη μακράν. Τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ τηλεβόλου ἐγέννησε τὴν ιδέαν τῶν πυροβόλων ὅπλων, τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν ἐτελειοποιήθησαν.

Ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα, διότι διὰ τῆς ταχείας διαδόσεως τῶν διαφόρων συγγραμμάτων συνετέλεσεν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν πρόσοδον τῶν ἐπιστημῶν. Ὁφείλεται δὲ ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἰς τὸν ἐκ Μογουντίας καταγόμενον Ἰωάννην Γουτεμβέργιον, ὃστις πρῶτος κατὰ τὸ ἔτος 1440 ἐπενόησε νὰ κατασκευάσῃ στοιχεῖα κεχωρισμένα ἀπ' ἄλλήλων καὶ οὕτω νὰ δύναται νὰ συναρμολογῇ καὶ μεταχειρίζηται αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν. Οὗτος συνέστησεν ἐν Μογουντίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1450 ἑταρείαν μετὰ τοῦ πλουσίου χρυσοχόου Ἰωάννου Φαύστου, ὃστις κατέβαλε τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια, καὶ τοῦ καλλιγράφου Πέτρου Σχαιφέρου, ὃστις ἐφεύρε τὴν τυπογραφικὴν μελάνην καὶ τὸ πρὸς κατασκευὴν τῶν στοιχείων κατάλληλον μεταλλικὸν μῆγμα. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου δὲ τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν κατὰ τὸ 1456 ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον διὰ κινητῶν στοιχείων τετυπωμένον βιβλίον, τὸ δοποῖον ἥτο ἡ Ἀγία Γραφὴ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ. Διετηρήθη δὲ ἡ τέχνη αὗτη κατ' ἀρχὰς μὲν μυστική, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1468 διεδόθη καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ στοιχειοθέται μετέβησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ κατέστησαν τὴν τέχνην γνωστήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

§ 22. Ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων.

Ἄφ' ὅτου οἱ Ὀσμάνοι καὶ λοιποὶ βάρβαροι λαοὶ κατέλαβον τὰς δυτικὰς τῆς Ἀσίας χώρας, ἡ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἰνδικῆς ἐμπο-

ρική συγκοινωνία ἐξετελεῖτο μετὰ μεγάλης δυσκολίας. Διὰ τοῦτο παρέστη ἡ ἀνάγκη εὐρέσεως νέας θαλασσίας ὄδοι. Οἱ Πορτογάλοι λοιπὸν καὶ ἴδικ ὁ νιὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου πρίγκηψ· Ἐρρίκος, ὁ ἐπικαλούμενος θαλασσοπόρος, ἐρευνήσαντες τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς κατώρθωσαν ν' ἀνακαλύψωσι τὰς νήσους Πορτοσάντον (1418) καὶ Μαδέραν (1419), βραδύτερον δὲ τὰς Καναρίους, τὰς Ἀζόρας, τοῦ Πρασίνου ἀκρωτηρίου καὶ τὴν "Ανω Γουϊνέαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννου τοῦ Β' (1481—1495) ἔφθασαν οἱ Πορτογάλοι εἰς τὴν Κάτω Γουϊνέαν, ὅπόθεν ἐν ἔτει 1486 ὁ θαλασσοπόρος Διάζος κατώρθωσε νὰ προβῇ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἀκρας τῆς Ἀφρικῆς. Ταύτην δὲ τὴν ἀκραν. ὁ μὲν Διάζος ὡνόμασε τότε «Θυελλῶδες ἀκρωτήριον», διότι ἔνεκα τῶν ἐκεῖ πολλῶν τρικυμιῶν ὑπέστη πολλὰ δεινά, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης μετωνόμασεν αὐτὴν «Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος», διότι ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἥλπισε νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλαι χῶραι.

Μετὰ δέκα δ' ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ «Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος» κατώρθωσαν οἱ Πορτογάλοι διὰ τοῦ ἀτρομήτου αὐτῶν θαλασσοπόρου Βάσκου Δεγάμα νὰ εῦρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὄδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Οὔτω δ' ἔκτοτε οἱ Εὐρωπαῖοι ἐλάμβανον ἀπ' εὐθείας ἀπαντα τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς ἀνευ τῆς μεσιτείας τῶν ἀράβων ἐμπόρων.

§ 23. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐν φῷ οἱ Πορτογάλοι ἐπεδίωκον νὰ εῦρωσι τὴν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας θαλασσίαν ὄδον, εἰς μέγας ἀνήρ συνέλαβε τὴν ἴδεαν ὅτι ἡτο δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ. τοῦτο καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν πλέων πρὸς δυσμάς. Ο ἀνήρ ἐκεῖνος ἡτο ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, ὅστις ἐγεννήθη τῷ 1456 ἐν Γενούῃ καὶ ἐσπούδασε τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας ἐν Παύιᾳ. Ὡφελούμενος οὔτος ἐκ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ὑπελόγισεν ὅτι, ἀφ' οὐδὲν ἡ γῆ εἶνε σφαιροειδής, πλέων τις ἐξ Εὐρώπης πρὸς δυσμὰς ἐπρεπεν ἢ νὰ φύλασῃ εἰς τὰς παραλίας τῆς Κίνας ἢ ν' ἀπαντήσῃ πρὸ τούτων γῆν ἔως τότε ἄγνωστον. Ἀλλὰ πρὶν ἡ δυνηθῆ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πρὸς

δυσμάς ἐκεῖνον πλοῦν εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ Κολόμβος πολλὰς δυσκολίας, διότι οὐδεὶς τῶν μοναρχῶν, παρ' ὧν ἐζήτησε συνδρομήν, ἔδειξε προθυμίαν νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του· μάλιστα δὲ πάντες οὗτοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ἀνόητον. Τέλος δὲ μετὰ πολλὰς παρακλήσεις κατώρθωσε τῷ 1492 νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλας τρία πλοῖα καὶ 120 ναύτας. ἔτι δὲ καὶ ὑπόσχεσιν νὰ εἴναι ἀντιβασιλεὺς τῶν ἀνα-

Χριστόφορος Κολόμβος.

καλυφθησομένων τόπων καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι του τὸ δέκατον τῶν ἐκεῖθεν εἰσοδημάτων.

'Αποπλεύσας ὁ Κολόμβος τῇ 3 Αὐγούστου 1492 ἐξ Ἰσπανίας καὶ πρὸς δυσμάς διευθυνόμενος μετὰ μακρὸν πλοῦν, καθ' ὃν οἱ ναῦται του ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας, ἔφθασε τέλος εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ λεγομένου συμπλέγματος, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀγιον Σωτῆρα. 'Αφ' οὐ δὲ ἀνακάλυψε καὶ ἄλλας τινὰς νήσους τοῦ αὐτοῦ συμπλέγματος, ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, του πρὸς μεσημβρίαν, ὅπότε ἀνακαλύπτει πρῶτον μὲν τὴν νῆσον Κούβαν, ἐπειτα δὲ τὴν μεγάλην νῆσον Ἀϊτην, ἥτις καὶ ὡνομάσθη Ἀγιος Δομίγγιος ἢ μικρὰ Ἰσπανία. 'Αφ' οὐ δ' ἐκτισεν ἐνταῦθα

φρούριον καὶ ἐγκατέστησεν ἐν αὐτῷ ὑφρούραν, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔνθα ἔγεινε δεκτὸς θριαμβευτικῶς.

Ο Κολόμβος ἐπεχείρησε δύο ἀκόμη πλοῦς πρὸς τὸν νέον κόσμον κατὰ τὰ ἔτη 1493 καὶ 1498 καὶ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς λεγομένας Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκήν, προσέτι δὲ τὴν νῆσον Τριάδα καὶ τὰ βορειοανατολικὰ παράλια τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ παραδόξως διαβληθεὶς ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον συνελήφθη ὡς ὑπόπτος καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν σιδηροδέσμιος. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς φυλακῆς καὶ ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν ὁ ἔνδοξος θαλασσοπόρος (1502—1504), ἀλλ’ ἐκ τῆς λύπης του διὰ τὴν ἀχαριστίαν, ἦν εὖρεν, ἀπέθανε τῇ 20 Μαΐου 1506 ἐν Βαλλισολίδῳ ἄγων τὸ 59 τῆς ήλικίας ἔτος. Διέταξε δὲ νὰ ρίψωσιν ἐντὸς τοῦ τάφου του καὶ τὰς ἀλύσεις, δι’ ὧν ἀλλοτε ἐδέθη. Τὰ δὲ ὄστα του μετηνέχθησαν βραδύτερον εἰς Ἀγιον Δομίγγον καὶ ἐκεῖθεν τῷ 1796 εἰς τὴν Κοῦθαν καὶ ἐτάφησαν ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ἀβάνας.

Η ἀγνωμοσύνη κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ μετὰ θάνατον ἀκόμη, διότι ἡ νέα ἡπειρος ἀντὶ νὰ ὄνομασθῃ ἐκ τοῦ ὄνοματος αὐτοῦ, ἐκλήθη Ἀμερικὴ ἀπό τινος Ἀμερίκου, ὅστις πρώτος ἐδημοσίευσεν ἀκριβῆ περιγραφὴν καὶ χάρτην τῆς ἡπείρου ταύτης.

|ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

§ 24. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν τῇ δύσει.

Αιτία τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι αἱ κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἐκατονταετηρίδα σπουδαῖαι καταχρήσεις τοῦ Κλήρου τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ιδίᾳ δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ Ι' (1517) πώλησις συγχωροχαρτίων. Κατὰ τῶν καταχρήσεων τούτων ἐξηγέρθησαν πολλοὶ λόγιοι: ἀνθρώποι, τελευταῖον δὲ ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1483 γεννηθεὶς Μαρτίνος Λουθῆρος, ὅστις ἦτο μοναχὸς καὶ διετέλει καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης. Καὶ ἀφωρίσθη μὲν ὁ Λουθῆρος ὑπὸ τοῦ Πάπα, διότι ἐτόλμησε νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς τὰς

καταχρήσεις τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' οὐτος προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Φρειδερίκου κατώρθωσε διὰ τῶν θερμῶν λόγων του καὶ τῶν σοφῶν συγγραφῶν του, δι' ὧν ἐστηλίτευε τὰς καταχρήσεις τοῦ Πάπα, ν' ἀναστατώσῃ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. "Ἐνεκα τούτου συνεκλήθη ἐν Σπείρᾳ τῷ 1529 Διαίτᾳ (συνέδριον) πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τῆς Διαίτης ταύτης ἀπηγορεύθη πᾶς νεωτερισμὸς εἰς τὰ τῆς θρησκείας, οἱ ὄπαδοι τοῦ Λουθήρου διεμαρτυρήθησαν κατ' αὐτῆς, ἐξ οὐ καὶ διαμαρτυρόμενοι (protestantes) ἔκτοτε ἐκλήθησαν. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ ὄπαδοι τοῦ Λουθήρου θέλοντες νὰ δειξωσιν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπαυσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Κλήρου, οὐχὶ δὲ τὴν ἐκ θεμελίων ἀνατροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αύγουστῃ συγκροτηθεῖσαν Διαίταν τὴν ὄμολογίαν τῆς πίστεως των, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας των. "Ἐκτοτε δὲ ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Λουθήρου ἔλαθεν εὐρυτέραν ἔξαπλωσιν, οἱ δὲ λαοὶ τῶν γερμανικῶν καὶ ἄλλων κρατῶν διηροῦντο πλέον εἰς δύο ἀντιθέτους μερίδας, τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Καθολικούς, ὧν ὁ φανατισμὸς ἦτο μέγας. Τέλος δὲ βραδύτερον γενομένου τοῦ τριακονταετοῦ θρησκευτικοῦ πολέμου συνωμολογήθη ἡ ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνη (1647), δι' ἣς ἐπετράπη εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους νὰ ἔχωσιν ίσα πρόστιμα καθολικούς πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ ἔξασκωσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 25. Αἴτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, εἰς τὴν ὄποιαν ἡ ἀνθρωπότης ὄφείλει πλεῖστα ἀγαθά, προέκυψεν ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ.

Ο γαλλικός λαός ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643) καὶ ἐφεζῆς ὑπέφερε μεγίστας καταθλίψεις καὶ πιέσεις ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν αὐλικῶν του, ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν. Φόρους δυσβαστάκτους καὶ καταθλιπτικοὺς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ ὁ ἀτυχῆς λαός, ἐν φᾶ αἱ προνομιούχοι τάξεις τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν εἰς οὐδεμίαν φορολογίαν ὑπήγοντο. Ἐν γένει δὲ ὁ λαός ειργάζετο χάριν τῶν προνομιούχων τάξεων. Βαθμηδὸν λοιπὸν καὶ κατ' ὅλιγον ὁ καταθλιβόμενος οὗτος λαός, ὁ ὄποιος ἥτο λαός δυστυχῆς, ἤρχισε νὰ ἔννοη ὅτι τὴν δυστυχίαν του ὕφειλεν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν καὶ τὰς δύο προνομιούχους τάξεις· διὰ τοῦτο δὲ ἀναβρασμὸς ἤρχισεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἐν γένει δὲ ἐπεθύμει ὁ λαός νὰ μεταρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα καὶ διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν λαὸν δικαιώματα, νὰ ἔχωσι δὲ καὶ αἱ ἀνώτεραι τάξεις τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὄποιας εἶχε καὶ ὁ λαός.

Τοιουτορόπως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ, ὅπότε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐγένετο ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' (1774—1793). Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε καρδίαν ἀγαθωτάτην καὶ ἥθελε ν' ἀνακουφίσῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ ὑποβάλῃ εἰς φορολογίαν καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, ἀλλ' ἀτυχῶς εἶχε νοῦν ἀσθενῆ καὶ ἐστερεῖτο δυνάμεως, τὴν ὄποιαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι ἐπεθύμει· διὰ τοῦτο δὲ τὰ πράγματα ἐδεινοῦντο, ὁ δὲ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐκορυφοῦτο, προσήγγιζε δὲ ἡ φοβερὰ ὥρα τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 26. Συντακτικὴ Συνέλευσις. Αλωσίς τῆς Βαστιλλης.—Νομοθετικὴ Συνέλευσις. Καθαίρεσις τοῦ βασιλέως.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1788 ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας ἔγεινεν ὁ καὶ πρὶν διατελέσας ὑπουργὸς περίφημος Νέκκερος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπιθυμῶν ν' ἀνακουφίσῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ συμφιλώσῃ τὰς δύο προνομιούχους τάξεις μετὰ τοῦ λαοῦ προσεπάθησε νὰ ὑποβάλῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ κληρικοὺς εἰς

φορολογίαν, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι του ἐναυάγησαν, διότι αἱ δύο προνομιούχοι τάξεις δὲν ἀπεδέχοντο τὰς προτάσεις του. Τέλος δέ, ἐπειδὴ ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ εἶχε φθάση εἰς τὸ ὄψιστον σημεῖον, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Νεκκέρου συγκατένευσαν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος νὰ ἐκλέξωσιν ἀντιπροσώπους, οἵτινες μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ν' ἀποτελέσωσιν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν, ἡ ὅποια νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα· αὕτη δὲ ἡ 'Εθνικὴ Συνέλευσις συνῆλθεν ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5ῃ Μαΐου τοῦ ἔτους 1789. 'Αλλ' ἐν τῇ συνελεύσει ταύτη εὑθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνη-

Λουδοβίκος ΙΓ'.

σαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο προνομιούχων τάξεων περιφρονοῦντες τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ ἐπέμενον νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλάς. "Ἐνεκα λοιπὸν τούτου οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἐνωθέντες μετὰ πολλῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου ἀπεκήρυξαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων καὶ ἀπετέλεσαν μόνοι αὐτοὶ τὴν λεγομένην Συντακτικὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν· ὥρκισθησαν δὲ νὰ μὴ διαλυθῶσι πρὶν κανονίσωσι τὰ πράγματα τῆς πατρίδος των.

Ἐν φ' δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων, ὅστις εἶχε κατενθουσιασθῆ διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσεως, ἔμαθεν αἰφνης, ὅτι ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν προσεκάλεσεν ἐν Βερσαλλίαις στρατεύματα Γερμανῶν καὶ Ἐλβετῶν καὶ διὰ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐσκόπει νὰ διαλύσῃ τὴν Συντακτικὴν συνέλευσιν· προσέτι δὲ ἔμαθεν ὁ λαός, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπέλυσε καὶ τὸν Νέκκερον, ὃν ὁ λαός ἤγάπα. Ταῦτα λοιπὸν μάθων ὁ λαός ἐξωργίσθη κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῇ 14ῃ Ιουλίου τοῦ 1789 ὄπλισθεις ὥρμησε κατὰ τῆς Βαστίλλης, ἥτις ἦτο φρούριον καὶ ἔχρησίμευεν ως φοβερὰ είρκτη τῶν πολιτικῶν ἑγκλημάτων καὶ ἐν γένει τοῦ καταθλιβομένου λαοῦ· τὸ φρούριον δὲ τοῦτο ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου ὁ λαός καὶ ἀπηλευθέρωσε τοὺς κατακρατουμένους. Ὁλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις κατήργησε τὰς προνομίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἀνεκήρυξε τὴν ισότητα τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν πολιτῶν, ἐν ἔτει δὲ 1791 ἔθεσε τὸν βασιλέα ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν, διότι ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς εἶχεν ἐπιχειρήση νὰ δραπετεύσῃ. Τέλος δὲ ἡ συνέλευσις αὗτη, ἀφ' οὐ ἐκανόνισε τὸ νέον πολίτευμα, διειλύθη· διεδέχθη δ' αὐτὴν ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (τῷ 1791). Αὕτη δὲ ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὸν βασιλέα ἔκπτωτον τοῦ θρόνου (τῇ 10ῃ Αὐγούστου τοῦ 1792) καὶ ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τὴν λεγομένην Συμβατικὴν Συνέλευσιν. Ἐν φ' δ' ἐγίνοντο ταῦτα, ἀφ' ἑνὸς μὲν σφαγαὶ πολυάριθμοι εὐγενῶν ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δ' οἱ Αὔστριακοὶ καὶ οἱ Πρώσσοι ἔχοντες κηρύξη τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον ἐκυρίευον τὰς πόλεις τῆς Γαλλίας· ἀλλ' αἱ στρατιαι αὗται τῶν Αὔστριακῶν καὶ τῶν Πρώσων ἀπεκρούσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἀποτελεσματικῶς καὶ ἡναγκάσθησαν ν' ἀπέλθωσι τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους.

§ 27. Συμβατικὴ Συνέλευσις.—Καρατόμησις τοῦ βασιλέως.—Τρομοκρατία.—Καρατόμησις τῆς βασιλιάσσης καὶ τῆς Ἐλισάβετ.

Τὸ πρώτον ἔργον τῆς Συμβατικῆς Συνέλευσεως ἦτο ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792). Μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἡ συνέλευσις αὗτη κατε-

δίκασε τὸν ἀτυχῆ βασιλέα Λουδοβίκον ως προδότην τῆς πατρίδος εἰς θάνατον καὶ ἐκαραπόμησεν αὐτὸν διὰ τῆς τότε ἐφευρεθείσης λαιμητόμου (21 Ἰανουαρίου 1793). Ἀλλ' ἔνεκα τῆς καρατομήσεως τοῦ βασιλέως πᾶσα ἡ Εύρωπη ἐφρικίασε καὶ ἐξοργισθεῖσα κατὰ τῆς Γαλλίας παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς, πολλαὶ δὲ γαλλικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν φιλοβασιλικαί, ἀπεστάτησαν. Τοιουτοτρόπως δὲ ἐξωτερικὸς πόλεμος ἡπείλει τὴν Γαλλίαν, ἐμφύλιος δὲ πόλεμος διαρκέσας δύο ἔτη κατεσπάρασσεν αὐτήν. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, συνεστάθη ἐν Παρισίοις ἡ διὰ τὴν ὡμότητά της διαβόντος «Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας», τῆς ὁποίας προϊστατο ὁ Ροβεσπιέρος. Αὕτη δὲ ἡ ἐπιτροπεία ἐπὶ δέκα καὶ τέσσαρας μηνας εἶχε δικτατωρικὴν ἐξουσίαν· ἡ ἐποχὴ δὲ αὗτη τῶν 14 μηνῶν ὄνομαζεται ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας (2 Ἰουνίου 1793—27 Ιουλίου 1794). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπαναστατικὸς στρατὸς διέτρεψεν ἀπασαν τὴν χώραν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον γιλιάδας εὐγενῶν καὶ αἰληρικῶν. Τότε δὲ καὶ ἡ ἀτυχὴς βασιλίσσα Μαρία Ἀντωνίετα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Ἐλισάβετ, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν μυρίας κακώσεις ἐν τῇ φυλακῇ, ἐθανατώθησαν διὰ τῆς λαιμητόμου. Καὶ ἐν ᾧ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν Γαλλίᾳ, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ ἐπολέμουν τότε εἰς τὰ βόρεια μὲν τῆς Γαλλίας κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσων καὶ Ὄλλανδῶν, εἰς τὰ νότια δὲ κατὰ τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν Ἀγγλῶν. Οὔτοι δὲ οἱ γενναῖοι γαλλικοὶ στρατοὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους καὶ τοὺς ἔχθροὺς ν ἀποκρύψωσι καὶ τὰς φιλοβασιλικὰς πόλεις τῆς Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποστατήσῃ, νὰ ὑποτάξωσι. Τότε γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δηγομμιέρον ἐκυρίευσε καὶ τὴν ὄχυραν Τουλῶνα, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβη ὁι Ἀγγλοί· εἰς τὴν ἀλωσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὁ τότε ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέων Βοναπάρτης, ὅστις ἔκτοτε προήχθη εἰς τοὺς ἀνωτάτους βαθμούς.

§ 28. Διευθυντήριον. — Ναπολέων Βοναπάρτης.

Οτε προσήγγιζεν ἡ λῆξις τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐψήφισε τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἔχῃ

πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἥτοι ἡ ἐκ 250 μελῶν ἀποτελουμένη Βουλὴ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων· ἐκ τῶν βουλῶν δὲ τούτων ἡ μὲν τῶν πρεσβυτέρων ὠρίσθη νὰ προτείνῃ τοὺς νόμους, ἡ δὲ τῶν πεντακοσίων νὰ ἐπικυρώνῃ ἢ ν' ἀπορρίπτῃ αὐτούς. Τέλος δὲ τῇ 27 Ὁκτωβρίου 1795 ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις διελύθη, ἀνέλαβε δὲ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην τῆς συστάσεως τοῦ Διευθυντηρίου ἡ Γαλλία, ἀν καὶ διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναπτάσεως, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐ-

Ναπολέων ὁ Α'.

στρίας· ἐξαπέστειλε δὲ κατ' αὐτῆς τρία στρατεύματα. Ἐκ τῶν στρατευμάτων τούτων τὰ μὲν δύο προσέβαλον τὴν Αὐστρίαν παρὰ τὸν Ρῆνον, τὸ δὲ τρίτον στράτευμα, τοῦ ὥποιου στρατηγὸς ἦτο ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν δὲ ταύτην ὁ Ναπολέων ἀνεδείγθη νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, διότι ἐκυρίευσε πᾶσαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἔπειτα δὲ κατέλυσε τὴν Ἐνετικὴν δημοκρατίαν καὶ ἤναγκασε τὴν Αὐστρίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Λορδαρδίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἔνδοξος ούτος στρατηγὸς μετὰ 30 000 στρατιωτῶν καὶ 14 πολεμικῶν πλοίων ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς

Αιγύπτου καὶ ἐκυρίευσεν αὐτήν, ἔπειτα δέ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐν Αιγύπτῳ στρατιωτικὰς δυνάμεις της, ἔξεστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα ἐκυρίευσε πόλεις τινὰς καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ ὄρος Θαβώρ.

Μετὰ τὰς νίκας του ταύτας ὁ Ναπολέων ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἔμαθεν ὅτι τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας εύρισκοντο εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν ἔνεκα τῆς κακῆς κυβερνήσεως τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι νέος συμμαχικὸς πόλεμος Αὐστρίας, Ἀγγλίας, Ρωσσίας, Τουρκίας καὶ Νεαπόλεως ἦπειλει τὴν Γαλλίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀφῆκε τὸν ἐν Αιγύπτῳ στρατόν του ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλέμερον καὶ ἐπανηλθεν εἰς Γαλλίαν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Γαλλίαν κατήργησε τὸ Διευθυντήριον καὶ συνέταξε νέον πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας ἀνετέθη ἐπὶ δεκαετίαν εἰς τρεῖς ὑπευθύνους· Ὑπάτους· πρώτος δὲ τῶν ὑπάτων ἔγεινεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ναπολέων. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ ἔιδοξος οὗτος στρατηλάτης, ὅστις ἥτο τὸ μέγα προϊόν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνηγορεύθη τῷ 1804 αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων· ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας δ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὑψηστὸν σημεῖον τῆς δόξης.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'
ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΝ

§ 29. Ὑποταγὴ τῆς κυρίως Ἐλλάδος
εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β' δὲν εἶχε ποῦ νὰ ρίψῃ τὸ κατακτητικὸν του βλέμμα εἰμὴ εἰς τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἐλλάδος, τὰς ὅποιας δὲν εἶχεν εἰσέτι ὑποτάξῃ, ιδίως δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα δεσπόταται ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Θωμᾶς καὶ Δημήτριος. Τέλος δ' ἐν ἔτει 1461 ἐπελθὼν κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὐτοπροσώπως ἐγένετο κύριος αὐτῆς, ἔξαιρουμένων ὀλίγων τινῶν πόλεων (Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Ἀργους, Ναυπλίου), τὰς ὅποιας κατεῖχον οἱ Ἐνετοί. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του δὲ ταύτην κατὰ τῆς Πελοποννήσου ὁ θηριώδης ἐκεῖνος σουλτάνος θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ τὸν τρόμον κατέσφαξε πλείστους τῶν κατοίκων. Μετὰ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου μετέθη εἰς Ἀθήνας, τὰς ὅποιας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1458 εἶχε καταστήσῃ φόρου ὑποτελεῖς. Ἐνταῦθα δ' ἐλθὼν τὸν μὲν ἡγεμόνα τῆς πόλεως Φράγκον Ἀκκιαιουόλιον ἀπηγχόνισε, διότι εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ὁ ὑποτελὴς οὗτος ἡγεμών ἐνήργει ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του· τὸν δὲ περιώνυμον Παρθενῶνα, τὸν ὄποιον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μεταβάλη εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, μετεποίησεν εἰς ὄθωμανικὸν τέμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κατακτητὴς οὗτος ὥρμησε κατὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ἀιλὰ τὸν ἥρωα τοῦτον δὲν ἡδυνήθη νὰ καταβάλῃ καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, δι' ἣς ἀνεγνώρισε τὴν

ἀνεξαρτησίαν του. "Επειτα δέ, ἀφ' οὐ κατέλυσε τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐκυρίευσε καὶ τὴν Λέσβον, διεξήγαγε διαφόρους κατὰ τῶν Ἐνετῶν πολέμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐξηνάγκασε τοὺς Ἐνετούς νὰ παραχωρήσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν Εὔβοιαν καὶ ἄλλας τινὰς κτήσεις των (τὸ Ταίναρον, τὸ Σκούταρι). Ἐν τέλει δὲ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Καστριώτου ἐγένετο κύριος καὶ ἀπάστης τῆς Ἀλβανίας. Ταῦτα δὲ πάντα διαπράξας συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν ὀλοκλήρου τῆς χωρίας Ἐλλάδος καὶ δὲν εἶχε πλέον νὰ καταλάθῃ ἄλλας τινὰς Ἐλληνικὰς χώρας εἰμὴ τὰς νήσους καὶ τὰς πόλεις, ἃς κατεῖχον οἱ Ἐνετοί. Τέλος δὲ μετὰ πάροδον ὅλιγων ἔτῶν ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ἀπέθανεν (1481). Ἐπὶ τῶν διαδόχων δ' αὐτοῦ κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων αἱ πλεῖσται τῶν Ἐλληνικῶν νήσων· ἐν ἔτει δὲ 1669 ἐπὶ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Α' ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ μεγαλόνησος Κρήτη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1685 καὶ 1686 ἐπελθὼν κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων ὁ στρατηγὸς τῆς ἑνετικῆς δημοκρατίας Μοροζίνης ἐγένετο κύριος ἀπάστης τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μονεμβασίας· τῆς Πελοποννήσου δὲ γενόμενος κύριος ὁ Ἐνετός οὗτος στρατηγὸς διηυθύνθη ἐν ἔτει 1687 κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς, ἐξαναγκάσας τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκους νὰ παραδοθῶσι. Δυστυχῶς ὅμως, ὅτε ὁ Μοροζίνης ἐπολιόρκει τὴν Ἀκρόπολιν, ἑνετικὴ βόμβα πεσοῦσα ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ἀνέφλεξε τὴν ἐν αὐτῷ φυλαττομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρίτιδα καὶ προύξενης σπουδαιοτάτην βλάβην εἰς τὸ ἔκτακτον τοῦτο ἀριστούργημα, τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐσφύζετο ἀκέραιον. Ὡς νὰ μὴ ἥρκει δὲ ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τοῦ Παρθενῶνος, οἱ Ἐνετοί ἀφήρεσαν τότε ἐξ Ἀθηνῶν καὶ πλεῖστη ἀρχαῖα ἀριστοτεχνήματα, τὰ ὁποῖα ἀπέστειλαν εἰς Ἐνετίαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἐνετοί διὰ τῆς ἐν ἔτει 1699 μεταξὺ Αύστριας καὶ Τουρκίας γενομένης ἐν Καρλοβούτσιῳ συνθήκης ἡναγκάτησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους ἀπάσας τὰς ἐν Ἐλλάδι κτήσεις των, πλὴν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Βοιώτου, τῆς Ηρεβέζης, τῆς Πάργας, τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Βουθρωτοῦ (φρουρῶν ισχυροῦ κειμένου ἐν τῇ ἀκτῇ τῆς Ἡπείρου καὶ κατέναντι τῆς

Κερκύρας)· ἐν ἔτει δὲ 1715 ἐπὶ συλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ' ἡ ναγκάσθησαν διὰ πολέμου νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Βόνιτσαν, ἣν μετὰ δύο ἔτη πάλιν κατέλαβον. "Εκτὸτε δὲ πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι διετέλουν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων, μόνον δὲ ἡ Βόνιτσα, ἡ Πρέβεζα, ἡ Πάργα, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ τὸ Βουθρωτὸν ἔμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἐνετῶν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1797, ὅποτε ἡ Ἐνετικὴ δημοκρατία κατελύθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω κτήσεις τῆς Ἐνετίας περιῆλθον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἐν ἔτει δὲ 1800 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. 'Ἐκ τούτων δὲ πάλιν τὸ μὲν Βουθρωτόν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ διαβοήτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ, αἱ δὲ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ἡ Πάργα, περὶ ἣς κατωτέρω γενήσεται λόγος, κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1807 περιῆλθον πάλιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Γάλλων, κατὰ δὲ τὸ 1815 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν.

§ 30. Δεινοπαθήματα τῶν Ἐλλήνων^{*} ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Οἱ Ἐλληνες, ἀφ' οὐ ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἥρχισαν νὰ ὑποφέρωσι τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν. Πάντες οἱ Ἐλληνες ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀνωτέρω ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικόν, τὸν ὅποιον οἱ Τούρκοι ὄνομάζουσι χαράτσι. Διὰ τοῦ φόρου ἐκεῖνου οἱ Ἐλληνες ἐξηγόραζον ἐτησίως τὴν ζωήν των· οὐδεὶς δὲ ἡδύνατο νὰ ζήσῃ, ἐὰν δὲν ἐπλήρωνε τὸν ἀτιμωτικὸν ἐκεῖνον φόρον· ὁ δὲ πληρώνων ἐλάμβανε παρὰ τοῦ εἰσπράκτορος ἀπόδειξιν, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἐσημειοῦτο ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ ἐπὶ ἐν ἔτος τὴν κεφαλήν του ἐπ' ὄψιν.

Πάντα τὰ ἐν τοῖς πεδινοῖς τόποις κτήματα τῶν Ἐλλήνων κατέλαβον οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ διακεριμένοι· ἄλλοι Τούρκοι, εἰς δὲ τοὺς Ἐλληνας ἀφῆκαν μόνον τὰ ἐν ὄρεινοις τόποις κείμενα καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς νὰ πληρώνωσιν εἰς τὸ δημόσιον ταμείον τὸ πέμπτον ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὰ

πρώτα ἔτη τῆς δουλείας εἰς οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐπετρέπετο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν νὰ φορῇ πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ νὰ ἵππεύῃ ἵππον ἔχοντα ἑφίππιον. Ἐάν δέ τις καθήμενος ἐπὶ ἵππου ἢ ἄλλου τινὸς φορτηγοῦ ζώου συνήντα καθ' ὅδὸν Τοῦρκόν τινα, ὥρειλεν ἀμέσως νὰ κατέληθη καὶ νὰ προσκυνήσῃ λέγων «πολλὰ τὰ ἔτη σου, αὐθέντα μου».

Δικαιοσύνην οἱ Ἑλληνες σπανίως εὔρισκον ἐν τοῖς τουρκικοῖς δικαστηρίοις. Τὸ πᾶν ἔξηρτάτο ἐν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἱεροδικαστοῦ, ὅτις ἐδίκαζε κατ' ἀρέσκειαν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ δυστυχεῖς Ἑλληνες τὰ μέγιστα ὑπέφερον ἐκ τοῦ φοβεροῦ φόρου τοῦ αἵματος, τὸν ὅποιον οἱ προπάτορες ἡμῶν ὠνόμαζον παιδομάζωμα. Ἡρπαζον δηλαδὴ οἱ Τοῦρκοι τὰ νεαρὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν καὶ ἀνατρέφοντες αὐτὰ εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν κατέτασσον αὐτὰ εἰς τὰ φοβερὰ τῶν γενιτσάρων τάγματα, ἀτινα συνεστάθησαν ἐν ἔτει 1326 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Οὐργάν τοῦ Α'. Ἀγῆλθον δὲ οἱ μέχρι τοῦ ἔτους 1826 ἀρπαγέντες παιδες εἰς 500 000 καὶ ἐπέκεινα.

Ἄλλ' ὡς νὰ μὴ ἥρκουν πάντα ταῦτα, οἱ Τοῦρκοι ἐστέρησαν τοὺς Ἑλληνας καὶ αὐτῆς τῆς πνευματικῆς τῶν μορφώσεως, διότι ἔκλεισαν πάντα τὰ σχολεῖα τῶν Ἑλλήνων· μόλις δὲ καὶ μετὰ στενοχωρίας διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Πατριαρχείων ἀφῆκαν τὴν ἐν Κωνσταντινούπολει πατριαρχικὴν σχολήν, ἥτις καλεῖται «Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή», ἀλλὰ καὶ ταῦτη ἀλλοτε μὲν ἔκλεισαν, ἀλλοτε δὲ πάλιν καμπτόμενοι ἐκ τῶν παρακλήσεων τοῦ πατριάρχου ἀφίνον νὰ λειτουργῇ. Ἐπολέμουν δὲ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τόσης λύστης τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, διότι ἥθελον νὰ εἰναι οἱ Ἑλληνες ἀμαθεῖς· ἥλπιζον δὲ ὅτι τοιουτορόπως ἥθελεν ἐπέλθῃ καιρός, καθ' ὃν οἱ Ἑλληνες καὶ ἐλευθερίαν ἥθελον λησμονήσῃ καὶ καταγγήλην καὶ ἔθνικότητα. Ἐν τούτοις οἱ δυστυχεῖς Ἑλληνες, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, πᾶν μέσον κατέβαλλον νὰ μὴ ἀφίνωσι τὰ τέκνα τῶν ὅλως ἀγράμματα καὶ τυφλὰ καὶ ἀπέστελλον αὐτὰ κρυφίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἰερέως ἢ τοῦ ψάλτου ἢ ἄλλου τινὸς ἐγγραμμάτου, διὰ νὰ μανθάνωσιν ὄλιγα γράμματα. Τέλος δέ, ἀφ' οὐ παρηλθον διακόσια

περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἔνεκα τῆς ἑλλείψεως σχολείων σκότος ἀμαθείας ἐπεκράτησεν ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἥρχισαν οἱ Ἑλληνες διὰ διαφόρων μέσων νὰ λαμβάνωσιν ἀδειαν παρὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ συνιστῶσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὄλιγον σχολεῖα. Τοιουτοτρόπως αἱ πλεῖσται πόλεις συνέστησαν τοιαῦτα, εἰς τὰ ὅποια ἐδίδαξαν ὄνομαστοι τοῦ Γένους διδάσκαλοι, οἱοι ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τὰ μέγιστα δὲ εἰς τὴν παιδείαν τοῦ Ἐθνους καὶ τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ συνετέλεσε μετὰ ταῦτα ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὅστις ναὶ μὲν δὲν μετῆλθε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγραμμάτων του κατέδειξε πρὸς τοὺς Ἑλληνας τὴν προγονικὴν δόξαν καὶ ὑπέδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ χρηστοθείας ἡθελον κατορθώσῃ νὰ καταστῶσιν ἀξιοῖς τῆς ἑλευθερίας. Διὰ τοῦτο μάλιστα καὶ συχνὰ ἔγραψε καὶ ἔλεγε τὸ ἀλησμόνητον παράγγελμα «Ἡ ἑλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστοθεία». Ἀπέθανε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν Παρισίοις ζήσας 85 ἔτη (1748—1833).

§ 31. Διάσωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ.

Οἱ κατακτηταὶ Τοῦρκοι ὑπῆρξαν μὲν ἀνηλεεῖς καὶ ἀπάνθρωποι πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἑλληνας, ἀλλ᾽ εὐτυχῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστρέψωσι τὸν Ἑλληνικὸν ἔθνισμόν. Ὁ Ἑλληνικὸς ἔθνισμός διεσώθη, τὴν δὲ σωτηρίαν του ὄφειλει εἰς τὴν ιερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ τὴν γλώσσαν ἡμῶν, τὴν ὅποιαν διετήρησεν. Ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ μετέβαλε μὲν τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ πολλοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς ὄθωμανικὰ τεμένη, ἀλλ᾽ ἐνόμισε συμφέρον νὰ φεισθῇ τῆς θρησκείας τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ καὶ μάλιστα ἔχοργησεν εἰς τὸν τότε προχειρισθέντα πατριάρχην Γεώργιον Σχολάριον, τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον, προνόμια τινα, διὰ τῶν ὅποιων κατέστησεν αὐτὸν θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ κατακτητὴς χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ νὰ ἐννοῇ ἔθηκε τὴν βάσιν τῆς διάσωσεως καὶ τῆς ἀναγενήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

‘Αλλ’ ἔκτὸς τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης εἰς τὴν διάσωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος συνετέλεσεν ὅχι ὀλίγον καὶ ή διασωθεῖσα ἐθνικὴ διοίκησις, διότι τὰ χωρία διετέλουν ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων προεστώτων, οἱ όποιοι διὰ πατρικοῦ τρόπου ἔλυον τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανῶν συγχωρίων του καὶ προσεπάθουν νὰ προστατεύωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων· ἐκαλοῦντο δὲ οἱ προεστώτες οὗτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων κοτζαμπάσιδες. Ἐκτὸς τούτων καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει σπουδάζοντες Ἑλληνες τὰ μέγιστα ὡφέλουν τὸν Ἑλληνισμόν, διότι ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐφείλκυον τὴν εὔνοιαν τῶν Τούρκων μεγιστάνων καὶ τοιουτοτρόπως δι’ αὐτῶν κατώρθουν νὰ προστατεύωσι τοὺς ἀδικουμένους Ἑλληνας. Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους δὲ τούτους οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἦσαν νωθροὶ καὶ ἀπαίδευτοι, ἥρχισαν νὰ χορηγῶσι διάφορα ἀξιώματα καὶ ἰδίως νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς διερμηνεῖς καὶ γραμματεῖς. Ἐκ τῶν δοθέντων δὲ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀξιώματων ὑψηλότατον ἦτο τὸ τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Ψυχλῆς Πύλης (τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως), τὸ ὅποιον συνεστάθη περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τὸ ἀξιώματα τοῦτο πρώτος ἀνήλθεν ὁ Παναγιώτης Νικούσιος, ὅστις ἐβελτίωσε τὴν τύχην τῶν χριστιανῶν, καὶ μετ’ αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ πρεσβύτερος, ὅστις ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ τοῦ «έξ ἀπορρήτων» καὶ πολλαχῶς ἐπροστάτευσε τὸν χριστιανισμόν.

Τέλος εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰ μέγιστα συνετέλεσαν ἀφ’ ἐνὸς μὲν ἡ ἡμιανεξαρτησία τῆς Μάνης, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1670 ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἐγχωρίου ἡγεμόνος, ἀφ’ ἑτέρου δὲ οἱ πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κλέφται καὶ ἀρματωλοί.

§ 32. Κλέφται.

Κλέφται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐκαλοῦντο οἱ γενναῖοι: ἄνδρες, οἵτινες, ἐπειδὴ δὲν ἦδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, κατέκουν εἰς τὰ ἀπρόσιτα καὶ ἄβατα μέρη τῶν ὁρέων. Τὰ μέρη ταῦτα, εἰς τὰ όποια ἐνδιήτωντο, τὰ

ώνομαζον Ἀημέρια. Ἐκεῖθεν δ' ὄρμώμενοι ἐπεχείρουν συγχάς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδρομάς καὶ προυξένουν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ζημίας. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκάστου σώματος κλεφτῶν, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἀνδρείοτατος καὶ συνετώτατος, ἐκαλεῖτο καπετάνος, οἱ δὲ κλέφται ὄνομάζοντο παλληκάρια· ἐκ τούτων δὲ πάλιν ὁ μετὰ τὸν ἀρχηγὸν πρῶτος κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ὅστις ἐπεῖχε θέσιν ὑπασπιστοῦ καὶ ὑπαρχηγοῦ, ὠνομάζετο πρωτοπαλλήκαρον. Διετέλουν δ' οἱ κλέφται ἐν ἀδελφικῇ μεταξύ των ἀγάπην καὶ ἡσαν ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸν ἀρχηγόν, οὐδένα δ' ἄλλον ἐθεώρουν ως φυσικὸν ἔχθρον των εἰ μὴ τὸν Τούρκον. Τόσον δ' ἀδιάλλακτος ἦτο ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος τῶν κλεφτῶν, ὥστε, ὁσάκις πασσᾶς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην τινὰ νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἐκεῖνος ὑπερηφάνως ἀπῆντα.

«Πασσᾶς μου ἔχει τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι.

Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θηριὰ παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Ἐζων δ' οἱ κλέφται λιτότατα. Εὔτυχεῖς ἐθεώρουν ἑαυτούς, ὅτε εἶχον νὰ φάγωσι τὴν προσφιλεστάτην των τροφήν, ἥτις ἦτο ὁ βεζύρης ἀμνὸς (ἀρνὶ τῆς σούβλας). Ὁδοιποροῦντες καὶ μαχόμενοι ως μόνην τροφὴν ἔφερον μεθ' ἐκυτῶν ἐντὸς τοῦ σακκιδίου των ἄρτον, ὅλιγας ἐλαίας καὶ τεμαχίον τυροῦ· ἄλλὰ καὶ τῆς λιτοτάτης ταύτης τροφῆς ἡδύναντο μετ' ἀπαραμίλλου καρτερίας νὰ στερηθῶσι, διότι ἀντεῖχον ὑπερανθρώπων καὶ εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψαν. Παράδειγμα τῆς καρτερίας των ταύτης ἔχομεν τὸν Νικοτσάραν καὶ τοὺς συντρόφους του, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐν Μακεδονίᾳ μαχόμενοι ως μόνην τροφὴν καὶ ως μόνον ποτὸν εἶχον τὴν χιόνα. Υπέφερον δὲ πάντα ταῦτα οἱ γενναῖοι κλέφται, διότι ἐλάυνόμενοι ἐκ τοῦ σφοδροῦ ἔρωτος, ὃν εἶχον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκδικήσεως ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων ὄμοφύλων καὶ ὄμοπίστων των οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμουν εἰμὴ νὰ σφάζωσι Τούρκους. Αὗτη δὲ ἡ ἐπιθυμία τῶν κλεφτῶν κάλλιστα δεικνύεται ἐκ τινος περισωθέντος δημωδούς ἄσματος, ἐν τῷ ὅποιώ ἀπεικονίζεται ὁ κλέφτης ἀποχαιρετίζων τὴν μητέρα του. Ἐν τῷ ἄσματι δηλαδὴ ἐκείνῳ ὑπάρχει δίστιχον, ἐν τῷ

όποιώ σαφέστατα καταφαίνεται: ο πόθος του κλέφτου. "Εγει: δὲ τὸ δίστιχον ώς ἔξης·

«Θὰ φύγω, μάννα, καὶ μὴ κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχήν σου
Κ' εὐχήσου με, μαννοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω».

Τοιοῦτον λοιπὸν πόθον ἔχοντες οἱ κλέφται, ὥρμων εἰς χωρία
καὶ εἰς πόλεις οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντες εἰμὴ Τούρκους. "Ωρμῶν δηλαδὴ
πρὸς ἀναζήτησιν τουρκιῶν κεφαλῶν, ώς κάλλιστα τοῦτο γίνεται:
φανερὸν ἐκ τοῦ δημώδους ἄσματος·

«Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ
καὶ τὰ βουνά γιὰ χιόνια,
διψῷ κι' ὁ δόλιο Ζαχαρίσ
γιὰ τούρκικα κεφάλια».

Πρὸς τοὺς τυράννους τέλος οἱ κλέφται ἦσαν ἀμείλικτοι. Οὐδέποτε ἐχάριζον ζώην εἰς Τούρκους αἰχμαλώτους. Τοιουτοτρόπως δὲ καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους ἐγνώριζον εἰς τίνα βασανιστήρια θὰ ὑπεβάλλοντο, ἐὰν συνελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Διότι δ' ἐγνώριζον τὰ βασανιστήρια, προστίμων πάντοτε νὰ φονευθῶσι καὶ οὐχὶ νὰ παραδοθῶσι ζῶντες πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦτο ἡ μεγαλειτέρα εὐχή, τὴν ὅποιαν οἱ κλέφται ηὔχοντο πρὸς ἄλλήλους, ἦτο «καλὸ μολύβι». Ἀλλοίμονον δὲ εἰς ἔκεινους τοὺς κλέφτας, οἵτινες συνελαμβάνοντο ζῶντες. Οἱ ἄγριοι Τούρκοι ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς βασανιστήρια φρικωδέστατα καὶ θάνατον μαρτυρικώτατον. Εθανάτουν δηλαδὴ αὐτοὺς καταθραύοντες τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἢ ἐκδέρουτες αὐτοὺς ζῶντας ἢ ἀνασκολοπίζοντες αὐτούς. Ἐν τούτοις οἱ γενναῖοι ἔκεινοι ἄνδρες ὑπέμενον ἀταράχως πάντα ταῦτα καὶ οὔτε ἐδάκρυον, οὔτε ἐστέναζον, οὔτε προέφερον λέξιν, διὰ νὰ δείξωσι τὸ ἄλγος των.

§ 33. Ἀρματωλοί.

'Απὸ τῶν πρώτων χρόιων τῆς τουρκοκρατίας οἱ 'Ἐνετοὶ θελοντες νὰ προφυλάττωσι τὰς ἐν Ἑλλάδι κτήσεις των ἀπὸ τῶν Τούρκων, προσελάχμανον "Ἑλληνας μαχητὰς καὶ ἀνέθετον εἰς αὐτοὺς τὴν φύλαξιν τῶν κτήσεών των. Οἱ τοιοῦτοι μάχιμοι ἀνδρες ἐκαλοῦντο ἀρματωλοί· εἰς δ' ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἔκεινων ἦτο καὶ

ό περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰώνος ἀκμάσας Κορκόδειλος Κλαδᾶς, στις ἑκτὸς τῶν ἄλλων ἀνδραγαθημάτων του κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ πολυάριθμον στρατὸν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Μάνης. Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Ἐνετῶν ἐφάνη κατάλληλον ἔπειτα καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως δι' αὐτοῦ κατορθώσωσι πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς κλέφτας. "Ηρχισαν λοιπὸν καὶ οἱ Τούρκοι νὰ ἔρχωνται μετὰ κλεφτῶν εἰς ιδιαιτέρας συμφωνίας καὶ νὰ διορίζωσι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ μισθῷ φύλακας καὶ προστάτας Ἐλληνικῶν μερῶν. Περιεποιοῦντο δηλαδὴ τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας, διότι δὲν ἦδυναντο νὰ θέσωσιν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ζυγόν. Οὗτοι δ' οἱ γενναῖοι κλέφται, οἵτινες ἀνελάμβανον τὴν φύλαξιν Ἐλληνικῶν μερῶν, ἐκαλοῦντο, ώς καὶ ἐπὶ Ἐνετῶν, ἀρματωλοί, τὰ δὲ ὑπὸ αὐτῶν φυλαττόμενα μέρη ὡνομάζοντο ἀρματωλίκια. Ἐν τούτοις οἱ ἀρματωλοὶ ἐκείνοι μεθ' ὅλας τὰς περιποιήσεις τῶν Τούρκων, ἀπεστρέφοντο τοὺς Τούρκους καὶ πάντοτε προσεπάθουν νὰ βοηθῶσι μυστικῶς τοὺς κλέφτας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτε συνεκρούοντο πρὸς αὐτούς, ἐγκατέλειπον τὸ ἀρματωλίκι τῶν καὶ ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Ἀλλὰ βεβαίως οὔτε ὅλοι οἱ κλέφται ἔγειναν ἀρματωλοί, οὔτε ὅλοι οἱ ἀρματωλοὶ ἔγειναν πάλιν κλέφται.

§ 34. Ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ 1787.

Οἱ ἀτελεύτητοι πρὸς τοὺς τυράννους πόλεμοι τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν ὅχι ὄλιγον συνετέλεσαν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Ἐλληνες μὴ μένωσι πάντοτε μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας. Οἱ προπάτορες ἡμῶν μιμούμενοι τοὺς προμάχους ἐκείνους τῆς ἐλευθερίας πολλάκις ἔλαθον τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας καὶ συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Ἐνετῶν προσεπάθουν νὰ ἐπανακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἄλλ' αἱ διάφοροι αὐτοὶ ἐπαναστάσεις τῶν Ἐλλήνων ἤσαν τοπικαὶ. Διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀπανθρώπως οἱ ἐπαναστάται κατεσφάζοντο. Τέλος δὲ μετὰ πολλὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἀνηλεῖς σφραγίδες ἀπελπισθέντες πλέον οἱ Ἐλληνες ἐκ τῆς Ἐνετίας ἐστρεψάν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσίαν. Οἱ Ῥώσσοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Πέτρου τοῦ μεγάλου ὡς

μόνον ὅνειρον εἶχον νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο περιεποιοῦντο τοὺς "Ἐλληνας, πολλοὺς δ' αὐτῶν κατέτασσον ἐν τῇ στρατιωτικῇ καὶ πολιτικῇ τῆς Ῥωσίας ὑπηρεσίᾳ καὶ δὲν ἔπαινον ὑποκινοῦντες τοὺς "Ἐλληνας εἰς ἐπαναστάσεις. Ἡ κυριώτερα δ' ἐπαναστασίς ἐκ τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας εἶναι ἡ ἐτεῖ 1770.

Αἱ διὰ τὴν ἐπαναστασίν τοῦ 1770 ἐνέργειαι τῆς Ῥωσίας ἥρχισαν ἐν ἑτεῖ 1766 διὰ τοῦ ἐκ Πετρουπόλεως εἰς τὴν Ἐλλάδα σταλέντος Γεωργίου Παπάζωλη, ὅστις ἦτο Μακεδών καὶ ὑπηρέτει εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν ὡς λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦλθεν εἰς Ἡπειρον, ἔνθα κληρικοί τε καὶ ἀρματωλοί, προύχοντες καὶ λαός ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς τὰς προτάσεις καὶ ὑποσχέσεις αὐτοῦ· ἐπειτα δὲ κατελθὼν εἰς Ἀκαρναίαν συνενόθη μετὰ διαφόρων προυχόντων καὶ ἀρματωλῶν, ἐξαπέστειλε δὲ πολλοὺς τῆς μελετωμένης ἐπαναστάσεως κήρυκας εἰς Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Μετὰ δὲ ταῦτα διαπεράσας εἰς Πελοπόννησον ἦλθεν εἰς Οἰτυλον, ἔνθα διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων προσεπάθησε νὰ ἔξεγειρῃ εἰς ἐπαναστασίν τοὺς Μανιάτας· ἄλλοι οἱ Μανιάται διδαχθέντες ἐκ τῆς πείρας τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων εἶπον εἰς αὐτὸν ὅτι τότε μόνον ἥθελον ἔξεγερθῆ, ὅπότε ἥθελον ἰδη ἐν Πελοποννήσῳ ρωσικὴν ἐπικουρίαν. Τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταῦτην τῶν Μανιάτων λαβὼν ὁ Παπάζωλης μετέβη εἰς Καλάμας, ἔνθα διὰ πολλῶν ὀσαύτως ἐπαγγελιῶν καὶ προτροπῶν προσεπάθησε νὰ ἔξεγειρῃ εἰς ἐπαναστασίν τὸν ἔχοντα Μανιάτην Παναγιώτην Μπενάκην καὶ τοὺς ἔκει ἄλλους "Ἐλληνας· ἄλλα καὶ ἐνταῦθα τοιαύτην σχεδὸν ἀπόκρισιν ἔλαβεν, ὅποιαν εἶχε λάβη ἐν Οἰτύλῳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Παπάζωλης ἦλθεν εἰς συνενόθησιν μετὰ διαφόρων ἀρχιερέων καὶ προυχόντων ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, διάφοροι δὲ ἄλλοι τῆς ἐπαναστάσεως κήρυκες διέτρεχον τὴν ὅλην Ἐλλάδα καὶ τὰς βορειοτέρας χώρας Μολδαυίαν, Βλαχίαν, Σερβίαν καὶ Μαυροβούνιον κατηχοῦντες τοὺς χριστιανοὺς καὶ προτρέποντες αὐτοὺς νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τούτων μέγας ἀναθρασμὸς ἐπεκράτει καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, πάντες δὲ μετ' ἀγωνίας ἀνέμενον τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ψωστία ἥθελε δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἑξεγέρσεως ἀποστέλλουσα πολεμεφόδια καὶ ἐπικουρίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ μέγας οὗτος ἀναθρασμὸς τῶν χριστικῶν δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο πρὶν ἡ γείνη τι σπουδαῖον προέβησαν οἱ Τούρκοι εἰς ἀνηλεεῖς κατὰ τῶν γριστιανῶν σφαγάς, μὴ φεισθέντες μηδ' αὐτοῦ τοῦ οίκου μενικοῦ πατριάρχου Μελετίου τοῦ Β', ὃν ἐστρέβλωσαν καὶ ἡμιθανὴ ἑξώρισαν εἰς Τένεδον. Τέλος δέ, ἐν φ οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν τὰς σφαγάς, κατέπλευσε περὶ τὸ τέλος Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1770 εἰς Οἴτυλον ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Θεόδωρον Ὁρλώφ.

'Αφ' οὐ κατέπλευσεν ὁ ῥωσσικὸς οὔτος στόλος, πρῶτοι ἔλαθον τὰ ὄπλα οἱ Μανιάται, οἵτινες καὶ συνεκρότησαν δύο στρατιωτικὰ σώματα, ὡν τὸ μὲν ἐκυρίευσε τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ δὲ τὸν Μισθρᾶν· ἔπειτα δὲ ἐπανέστησαν τὸ Αἴγιον, ἡ Κορινθία, ἡ Ἀνδρίτσαινα, ὁ Βάλτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Αγρίνιον, τὸ Ἀγγελόκαστρον, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ναυπακτία, τὸ Λιδωρίκιον, ἡ Παρνασσίς, ἡ Λεβάδεια, ἡ Μεγαρίς καὶ ἡ Κρήτη. Τέλος δέ, ἐν φ ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο, καταπλέει εἰς Κορώνην τῇ 23 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ δευτέρη μοῖρα τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ. 'Αλλ' ἀτυχῶς αἱ ἡνωμέναι αὖται δύο μοῖραι τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου οὐδὲν σπουδαῖον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατώρθωσαν, ἡ δὲ τουρκικὴ κνέρνησις ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν πρὸς κατάσθεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Τέλος δὲ μετ' οὐ πολὺ αἱ δύο μοῖραι τοῦ ῥωσσικοῦ στόλου ἀπέπλευσαν, ἡ δὲ ἐπανάστασις κατεσθέσθη ὑπὸ τῶν λυσσαλέων Ἀλβανῶν, οἵτινες κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα. Τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ταύτης ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι οἱ δυστυχεῖς Ἑλληνες ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν Ψωσσῶν εἰς τὴν θηριώδιαν τῶν Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων. Αἱ συμφοραὶ, τὰς ὅποιας ὑπέστησαν τότε οἱ Ἑλληνες, εἶναι ἀπερίγραπτοι· χιλιάδες ἔξ αὐτῶν ἐσφάγησαν· ἀρχιερεῖς ἔβασαν· σθησαν· πόλεις ἤρημώθησαν· ἐν γένει δὲ πάν θηριώδεις διεπράγθη.

'Αλλ' οι "Ελληνες ἀντί καὶ ἀπανθρωπότατα κατεδιώγθησαν ύπὸ τῶν Τούρκων διὰ τὴν μετὰ τῶν 'Ρώσσων συμμαχίαν τῶν, πάλιν κατὰ τὸ ἔτος 1787, ὅπότε ἐκηρύχθη πόλεμος μεταξὺ 'Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, δὲν ὕκκησαν, καθ' ὑποκίνησιν καὶ πάλιν τῆς 'Ρωσσίας, νὰ ἔξεγερθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων. 'Ἐν τῇ περιστάσει ταύτη εἰς ἥρως διεφημίσθη, οὗτος δὲ εἶναι ὁ ἐν Λεβαδείᾳ γεννηθεὶς καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς 'Ρωσσίας καταταχθεὶς περίφημος θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης, ὅστις καταρτίσας ἴδικόν του στόλον καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον κλέφτην 'Ανδρίτσον (τὸν συνήθως καλούμενον 'Ανδροῦτσον) ἐτέλεσεν ὑπεράνθρωπα θαλάσσια κατορθώματα ἀνὰ τὰς 'Ελληνικὰς θαλάσσας καὶ ἐπὶ ὄλοκληρον τετρατείαν (1788—1792) κατέστη ὁ φόβος καὶ διάρρομος τῶν τουρκικῶν πλοιών. 'Αλλὰ καὶ ἡ ἀπανάστασις αὕτη ἀπέθη εἰς τοὺς "Ελληνας ὡσαύτως ὀλεθρία, διότι ἡ 'Ρωσσία συνομολογήσασα ἐν ἔτει 1792 εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους δὲν ἐφρόντισε ποσῶς περὶ τῆς 'Ελλάδος. Τοιουτορόπως οἱ "Ελληνες ἔμειναν καὶ πάλιν ύπὸ τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων.

§ 35. 'Ρήγας Βελεστινλῆς (Φεραϊος).

Καθ' ὃν χρόνον οἱ "Ελληνες μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἀπαναστάσεις ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ἐκ τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων, ἀνεφάνη ὁ φιλόπατρις καὶ ἐνθουσιώδης 'Ρήγας. 'Ο μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ 1757 εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας ὄνομαζόμενον Βελεστίνον (τὰς ἀρχαίας Φεράς). ἐκ τοῦ ὄνόματος δὲ τοῦ χωρίου του ἐπωνομάζετο Βελεστινλῆς καὶ ύπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀνεφάνη καὶ ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ οὐδέποτε δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ 'Ρήγας ἐπωνόμασεν ἔαυτὸν ἄλλως εἰμὴ Βελεστινλῆν. "Αξιον λοιπὸν ἀπορίας εἶναι πῶς ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις πρὸς ἐπωνυμίαν τοῦ 'Ρήγα ἐλήφθη τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς πατρίδος του καὶ ἐπωνυμόσθη Φεραϊος.

Τὰ πρῶτα μαθήματα διήκουσεν ὁ 'Ρήγας εἰς τὰ ἐν Ζαγορᾷ σχολεῖα, ὅπου καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του. 'Απ' ἐκεῖ μετέθη εἰς χωρίον τι τῆς Θεσσαλίας ὄνομαζόμενον Κιτσόν, ἔνθα νεώτατος ὅν ἐδίδαξεν ἐπὶ τινα χρόνον ὡς διδάσκαλος. 'Αλλ' ὁ

Πήγας ήτο νέος φιλελεύθερος καὶ δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὰ δεινά, τὰ ὄποια ὑπέφερον οἱ Ἔλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο, ἐν φάκομη ἥγε τὸ δέκατον ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐγκατέλιπε τὴν φίλην πατρίδα καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον· ἐκεῖ δὲ συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του, ἔξειμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἐν τέλει διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυρογένους.

Ἄλλ' ἐν Βουκουρεστίῳ ζῶν ὁ Πήγας δὲν ἦδύνατο νὰ μείνη

Πήγας Φεραϊος.

ἡσυχος, διότι πάντοτε εἶχε κατὰ νοῦν τὰ δεινά, τὰ ὄποια ὑπέφερον οἱ Ἔλληνες ὑπὸ τῶν Τούρκων· νυχθυμερὸν δὲ ἄλλο τι δὲν ἐσκέπτετο εἰμὴ πῶς νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Πατρίς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, συνέλαβε τὴν Ιδέαν νὰ ἐγείρῃ αὐτὸς τοὺς Ἔλληνας εἰς μεγάλην κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασιν καὶ τοιουτοῦ ἐπιτύχη τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος. Ἐν ἔτει οιπὸν 1796 μετέβη εἰς Βιέννην καὶ ἐκεῖ ἐδημοσίευσε διάφορα βλήτα καὶ μέγαν χάρτην τῆς Ἔλληνικῆς χερσονήσου, θέλων ν αὐτῶν νὰ διαφωτίσῃ τοὺς Ἔλληνας ὄποιοι ἦσαν ἄλλοτε

καὶ ὄποιοι ἦσαν τότε. Εἰς τὴν πολύμορφον ταύτην ἐργασίαν του εἶχεν ὡς συνεργάτας ὁ Ἐργας νέους τινὰς φιλοπάτριδας καὶ ἐνθουσιώδεις, οἱ ὄποιοι ὅχι μόνον παρείχον τὴν συνεργασίαν των εἰς τὸν Ἐργαν καὶ ἐδαπάνων χρήματα πρὸς τύπωσιν τῶν βιβλίων του, ἀλλὰ καὶ ἀνελάμβανον ν' ἀποστέλλωσιν αὐτὰ πανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον Ἐλληνικαὶ καρδίαι. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὁ Ἐργας καὶ πάντες οὗτοι οἱ ἑταῖροι του ἔπραττον ἐν ἀκρᾳ μυστικότητι προφυλασσόμενοι ἀπὸ τῶν Αὐστριακῶν ἀρχῶν, διότι ἡ Αὐστρία διέκειτο φιλικώτατα πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ κατεδίωκε τοὺς ἔχθρους τῆς Τουρκίας.

Ἐν τούτοις ὁ Ἐργας ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ταχέως πραγματοποιούμενα τὰ ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τῆς πατρίδος ὄνειρά του. Διὰ τοῦτο δὲν περιωρίζθη εἰς μόνα τὰ βιβλία, ἀλλὰ συνέστησε καὶ συνωμοτικὴν ἑταιρίαν, ἡ ὄποια παρεσκεύαζε τὴν μεγάλην τῶν Ἐλλήνων ἔξεγερσιν. Τῆς συνωμοτικῆς ταύτης ἑταιρίας ἀρχηγὸς ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Ἐργας. Ἔνεκα λοιπὸν τούτου εἶχεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ διαφόρων ἀρματωλῶν, ἐπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προυχόντων τῆς Ἐλλάδος, ἀκόμη δὲ καὶ μετὰ τινῶν ἐπισήμων Τούρκων, τοὺς ὄποιούς καταρθώσε νὰ καταστήσῃ στενοὺς φίλους του. Ἀλλ' ἔκτος τοῦ Ἐργα καὶ οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ δὲν ἔπαινον γράφοντες πρὸς πολλοὺς ἐγκρίτους "Ἐλληνας" πολλοὶ δὲ τούτων μᾶλιστα εἴχον ἔλθη εἰς συνεννόησιν καὶ μετὰ διαφόρων εὐγενῶν Γάλλων ζητοῦντες παρ' αὐτῶν τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἐλλήνων. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν τὰ πράγματα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἐργα καὶ τῶν ἑταίρων του παρεσκευάσθησαν καλῶς. Τέλος δέ, ὅτε ὑπὸ πάντων τούτων ἐκρίθη, ὅτι ἔφθασεν ἡ κατάλληλος στιγμὴ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδημοσίευσεν ὁ Ἐργας ἐπαναστατικὴν πρὸς τοὺς "Ἐλληνας" προκήρυξιν, ἐν τῇ ὄποιᾳ περιέλαθε καὶ τὸν περίφημον Θουριόν του, τὸ ἀλησμόνητον δηλαδὴ ποίημα.

'Ως πότε παληκάρια νὰ ζῶμεν ' σ τὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, ' σ ταῖς ράχαις, ' σ τὰ βουνά,
σπηλιαῖς νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;

νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλλίτερα μᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνων σκλαβιὰ καὶ φυλακή.

'Αφ' οὐ ἐδημοσίευσεν δὲ 'Ρήγας τὴν προκήρυξίν του καὶ ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ίκανὰ ἀντίτυπα, διὰ νὰ διαμοιράζῃ ὅπου θὰ διήρχετο, ἀνεγώρησεν ἐκ Βιέννης σκοπῶν νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀπ' ἑκεῖν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. 'Αλλ' ἀτυχῶς, ὅτε ὁ μέγας οὗτος ἀνήρ ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, ὁ διοικητὴς τῆς Τεργέστης λαμβάνει μυστικὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ ταξιδιώτης 'Ρήγας Βελεστινλῆς ἦτο ἀρχηγὸς συνωμοτῶν κατὰ τῆς Τουρκίας. 'Αμέσως λοιπὸν ὁ διοικητὴς οὗτος συλλαμβάνει τὸν 'Ρήγαν καὶ διατάσσει νὰ γείνῃ ἔρευνα εἰς τὰ κιβώτια, τὰ ὄποια ὁ 'Ρήγας ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ.' Επειδὴ δὲ ἀνευρέθησαν ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως, ἀπέστειλεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Βιέννην, ἑκεὶ δὲ ὀδηγηθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτοῦ, ὅχι μόνον δὲν ἤρνηθη τὰς ἐνεργείας του, ἀλλὰ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν τὰς ἑξῆς ἀξιομνημονεύουσας λέξεις: «Ἐπιθυμῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου τοῦτο ἔχω ως πρῶτον πόθον νὰ ἴδω ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προτιμῶ νὰ ἔχω κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιούτον τύραννον, οἵος ὁ Τούρκος». 'Ενώπιον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀνακριτοῦ συλληφθέντες ὡδηγήθησαν καὶ ἐνέα ἐκ τῶν ἐταίρων τοῦ 'Ρήγα, ἐκ τῶν ὄποιων ἐπτὰ ἐκριθῆσαν ἔνοχοι. Μετὰ ταῦτα ὁ 'Ρήγας καὶ οἱ ἐπτὰ ἐταῖροι του ὡδηγήθησαν εἰς Βελιγράδιον δεδεμένοι ἂντα δύο, ως πρόσβατα ἐπὶ σφαγήν, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οὔτος δέ, ἀφ' οὐ ἐψυλάκισε καὶ τοὺς ὄκτὼ ἐντὸς σκοτεινῆς φυλακῆς, νύκτα τινὰ διέταξε τὸν στραγγαλισμὸν αὐτῶν. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλεύθερίας 'Ρήγας μετὰ τῶν ἐπτὰ ἐταίρων του. 'Ητο δὲ τάτε 'Ιούνιος τοῦ ἔτους 1797. Λέγεται δέ, ὅτι ἀποθνήσκων ὁ πρωτομάρτυς 'Ρήγας ἀνέκραξεν: «Οι Ἐλληνες θέλουσι ποτε ἐκδικηθῆ τὸν θάνατόν μου» ίκανὸν ἔσπειρα σπόρον· θέλει βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θέλει συλλέξῃ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπόν».

Τῷ ὅντι δὲ εἰς τὴν μεγάλην τοῦ "Εθνους ἐπανάστασιν ὅχι ὄλιγον συνετέλεσεν ὁ γενναιός Ρήγας. Ἡ δ' Ἐλλὰς ως οἱερὰν τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρὸς διατηροῦσα ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

§ 36. Ἀλη-πασθᾶς.

Πάντες οἱ Τούρκοι ὑπῆρξαν θηριώδεις πρὸς τοὺς ἀτυχεῖς Ἐλληνας, ἀλλὰ πάντας ὑπερέβη ὁ ἄγριος Τουρκαλβανὸς Ἀλῆς. Ὁ διαβόντος οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη τῷ 1741 ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλβανίας καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ᾧτο ληστής, ἐπειτα δὲ βαθμηδὸν διὰ τῆς πονηρίας του, τῆς πανουργίας του καὶ τῶν δολοφονιῶν του κατώρθωσε ν' ἀναγνωρισθῆναι ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διοικητὴς τῆς Ἡπείρου. Ὄμοτερος καὶ ἀγριώτερος τύραννος τοῦ Ἀλῆ δὲν ἐγένηθη. Πόλεις ὄλοκλήρους ἥρημωσεν· οἰκογενείας ὄλοκλήρους ἔξηφάνισε· περιουσίας ὄλοκλήρους ἥρπασεν· ἀπειραριθμους δ' ἀθώους ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακάς, ἔνθα διὰ πολλῶν βασάνων ἐθανάτωσεν αὐτούς. Ἡτο δηλαδὴ ὁ Ἀλῆς ἀνθρωπόμορφον τέρας, τὸ ὄποιον ἔξειρασεν ὁ ἀδης πρὸς βάσανον τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ως νὰ μὴ ἥρκει ἡ θηριωδία του αὔτη, ᾧτο προσέτι καὶ ὑποκριτὴς καὶ δόλιος. Καὶ ὑποκριτὴς μὲν μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου ᾧτο, ὥστε, ὅτε μὲν συνανεστρέφετο μετὰ Γάλλων, διεβεβαίων αὐτούς, ὅτι ἔξετίμα καὶ ἐλάτρευε τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν· ὅτε δὲ εὑρίσκετο μετὰ Τούρκων ἐδείκνυεν εἰς αὐτούς, ὅτι ᾧτο πιστότατος ὄπαδὸς τοῦ Κορανίου, ὅτε δὲ συνωμίλει μεθ' Ἑλλήνων, ἔλεγεν εἰς αὐτούς, ὅτι ᾧτο φίλος τοῦ Χριστοῦ θερμότατος. Δόλιος δὲ μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ ᾧτο, ὥστε κρυφίως μὲν διέτασσε νὰ θανατώνωσιν οἰκείους του καὶ φίλους του, ἐν τῷ φανερῷ δὲ ἐπένθει καὶ ἔκλαιε διὰ τὸν θάνατον αὐτῶν. Τέλος ὁ μισάνθρωπος ἐκεῖνος Ἀλῆς ᾧτο τοιοῦτος, ὥστε οὐδὲ αὐτοὶ οἱ στενώτατοι συγγενεῖς του εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν. Ὁ τερατώδης λοιπὸν οὗτος Ἀλῆς ἔχων στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν κατώρθωνε διὰ τοῦ φοβου καὶ τοῦ τρόμου νὰ κρατῇ ὑπὸ τὸν ζυγὸν δύο ἑκατομμύρια Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων· μόνοι δ' οἱ Σουλιώται, οἵτινες εἶχον τὰ

χωρία των¹ ἐπὶ ἀπροσίτου ὅρους τῆς Ἡπείρου, δὲν ἔκλιναν τὴν κεφαλὴν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ τερατώδους ἐκείνου ἀνθρώπου.

§ 37. Πρώτοι ἡρωϊκοὶ ἄγωνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασδᾶ.

Οἱ Ἀλῆς, ἀφ' οὗ ἔγεινε παντοδύναμος, ἐθεώρει αἰσχος ν' ἀνέχηται τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Σουλιώτας ἐλευθέρους. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑτού 1790 ὥρμησε κατ' αὐτῶν ἄγων πολὺν στρατόν. Ἄλλὰ διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης οὐδὲν κατωρθώσε, διότι κατενικήθη καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν μέχρι τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ τὴν ἡττάν του εἶδεν ὁ πανούργος Ἀλῆς, ὅτι μόνον διὰ τοῦ δόλου ἦθελε δυνηθῆ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλί. Διὰ τοῦτο κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1792 ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ 13 400 Τουρκαλβανῶν διεκήρυξεν διηθύνετο κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου. Διὰ νὰ ἔξαπατήσῃ δ' ἀκόμη περισσότερον τοὺς Σουλιώτας ἔζητησε τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ἄλλ' οἱ Σουλιώται, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὸν δόλιον χαρακτῆρα τοῦ πανούργου Ἀλῆ, δὲν ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν εἰμὴ ἐδομήκοντα μόνον μαχητὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἔχοντος μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νεαρὸν οἰόν του Φῶτον. Καὶ πραγματικῶς εἰς τοῦτο οἱ Σουλιώται δὲν ἤπατήθησαν, διότι ὁ Ἀλῆς καὶ τὸν Λάμπρον καὶ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς Σουλιώτας ἐλθόντας εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἐδέσμευσε· τὴν δ' ἐπομένην ἀποστεῖλας τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοι-

¹ Οἱ Σουλιώται κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον τέσσαρα χωρία ἐπὶ τοῦ ὅρους κείμενα, βραδύτερον δὲ καὶ ἄλλα ἐπτὰ κείμενα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὅρους. Τὰ ἐπὶ τοῦ ὅρους χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸ καλούμενον *Τετραχώριον*, ἥσαν τὸ Σουλί, ἡ Κιάφα, ὁ Ἀβραίκος καὶ ἡ Σαμονίβα καὶ ἔκειντο πλησίον ἀλλήλων. Πλησίον δὲ τῆς Κιάφας ἦτο βράχος ἀπότομος, ὅστις ἔκαλετο Κοῦγγι. Ἐπὶ τοῦ βράχου ἔκεινου ἀνηγέρθη μικρὸν πλήν τρομερὸν φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Τὰ δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὅρους κείμενα χωρία τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸ καλούμενον *Ἐπταχώριον*, ἥσαν τὸ *Τεσκοῦρι*, τὸ *Ἀλποχώρι*, ἡ *Γκιανόλα*, τὸ *Περιχάτι*, ἡ *Βίλια*, οἱ *Κοντάται* καὶ τὸ *Τσιφλίνι*. Πάντα τὰ χωρία τῶν Σουλιωτῶν ὀνομάζονται γενικῶς *Σουλί*, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν γενικῶς *Σουλιώται*.

ποὺς Σουλιώτας εἰς Ἰωάννινα καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Λάμπρον, ὥρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τοῦ Σουλίου ἐλπίζων ὅτι θὰ εῦρῃ τοὺς Σουλιώτας ἀπαρασκεύους. Ἀλλ' εὔτυχῶς οἱ Σουλιώται ἦσαν ἔτοιμοι καὶ διὰ φοβεροῦ πυρὸς ὑποδεχθέντες τὸν Ἀλῆν ἡνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ κύριος τοῦ Σουλίου μεταχειρίζομενος ὡς ὄργανόν του αὐτὸν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν. Προσεκάλεσε δηλαδὴ αὐτὸν καὶ τῷ εἶπε· «Τζαβέλλα, ἡ ἴδική σου ζωὴ καὶ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι σήμερον εἰς χειράς μου. Ἐὰν μοῦ παραδώσῃς σήμερον τὸ Σοῦλι, θὰ σοῦ χαρίσω τὴν ζωήν σου καὶ τὸ παιδί σου καὶ θὰ σοῦ χαρίσω καὶ χρήματα καὶ δόξαν· ἀλλὰς θὰ σᾶς ψήσω ζωντανοὺς καὶ θὰ κάμω τὸ Σοῦλι χορτάρι νὰ μὴ φυτρώσῃ». Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Τζαβέλλας, ἐπειδὴ ἦθελε νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τυράννου καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς πατρίδος του, ὑπεσχέθη νὰ κάμῃ τοῦτο, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ νὰ συνεννοθῇ καὶ μετὰ τῶν ἀλλών ὀπλαρχηγῶν. Πράγματι δὲ ὁ Ἀλῆς πιστεύσας τὸν Τζαβέλλαν ἀπέλυσεν αὐτόν· ἐκράτησεν ὅμως ὡς ὅμηρον τὸν υἱὸν τοῦ Τζαβέλλα Φώτον, ἀγνοῶν ὅτι εἰς τὸν Σουλιώτην προσφίλεστέρα τῶν τέκνων ἦτο ἡ πατρίς.

Ἐπιστρέψας ὁ Τζαβέλλας εἰς τὸ Σοῦλι ὡς πρώτην φροντίδα του ἔσχε νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς Σουλιώτας πρὸς πόλεμον· ἐπειτα δὲ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἀλῆν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὅποις ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τὰ ἔξῆς· «χαίρω, διότι ἐγέλασα ἔνα δόλιον καὶ ἀπιστον ἀνθρωπον. Εἴμαι ἐδῶ, διὰ νὰ προστατεύσω τὴν πατρίδα μου. Ἡξεύρω, ὅτι ὁ υἱός μου θ' ἀποθάνη· ἀλλ' ἐγὼ θὰ τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω. Ἐὰν ὁ υἱός μου δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνη διὰ τὴν πατρίδα του, δὲν εἶναι ἀξίος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός μου. Προχώρησε λοιπόν, ἀπιστε· εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ». Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν λαβὼν ὁ Ἀλῆς ὠργίσθη, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, μέχρι λύστης καὶ διέταξε νὰ ὀρμήσῃ ὁ στρατός του κατὰ τοῦ Σουλίου. Τῇ εἰκοστῇ λοιπὸν Ιουλίου τοῦ ἔτους 1792 συνήφθη φοβερὸς μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Σουλιωτῶν ἀγών, κατὰ τὸν ὅποιον ἐλαθον μέρος καὶ τετρακόσιαι γυναῖκες ἔχουσαι

ἀρχηγὸν τὴν ἀτρόμητον σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα Μόσχων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μάχην ταύτην τοιαύτην ἦτταν καὶ πανωλεθρίαν ὑπέστη ὁ Ἀλῆς, ὥστε ἡναγκάσθη ὅχι μόνον νὰ φύγῃ κατησχυμένος, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχθῇ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὕφειλεν ὑπὸδώση εἰς τὸ Σουῆλι τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχματώτους Σουλιώτας. «Οτε δ' ἐγίνοντο ταῦτα πρὸ τοῦ Σουλίου, ὁ ἐν Ιωαννίνοις Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, ἐπειδὴ εἶχε μάθη τὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τζαβέλλα, διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Φῶτον καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸν φέρῃ ζωντανόν· ἀλλ' ὁ ἀτρόμητος Φῶτος ἀπεκρίθη: «Δὲν φοβοῦμαι. Ἄν μὲν ψήσῃς, ὁ πατέρ μου θὰ ἔκδικήσῃ τὸν θάγατόν μου». Τὴν ἡρωϊκὴν δὲ ταύτην ἀπάντησιν ἀκούσας ὁ Βελῆς ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ αὐτόν· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν προέλαθε νὰ ἔκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι ἡ μεταξὺ Ἀλῆ-πασσᾶ καὶ Σουλιώτῶν εἰρήνη εἶχε συνομολογηθῆ.

Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς νίκης τῶν Σουλιώτῶν ἐσώθη καὶ τὸ Σουῆλι καὶ ὁ Φῶτος καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι. Ἀλλὰ κατὰ τὴν φονικὴν ἐκείνην μάχην ἐπληγώθη ὁ Λάμπρος· ἐκ τῆς πληγῆς του δὲ ταύτης ἀπέθανε μετὰ ταῦτα καταλιπὼν ἀντάξιον διάδοχόν του τὸν περίφημον υἱόν του Φῶτον.

§ 38. Τελευταῖος ἡρωικὸς ἄγῶν τῶν Σουλιώτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ.

Ο ἄγριος Ἀλῆς δὲν ἤδυνατο νὰ ἡσυχάσῃ, ἐν ὅσῳ τὸ ὑπερήφανον Σουῆλι ἔμενεν ἐλεύθερον. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπὶ ἐπτὰ μόνον ἔτη κατώρθωσε νὰ τηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουλιώτῶν εἰρήνην, ὥρμησεν ἐν ἔτει 1800 αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκακισχιλίων Τουρκαλβανῶν καὶ περιέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ἀλλ' οἱ Σουλιώται, οἵτινες καὶ τροφάς καὶ πολεμεφόδια εἶχον, ὅχι μόνον ἀντεῖχον γενναίως, ἀλλὰ καὶ προουξένουν εἰς τοὺς Τουρκαλβανοὺς πλείστας καταστροφάς. Ο Φῶτος Τζαβέλλας μάλιστα τοιοῦτον ὅλεθρον προουξένει εἰς τοὺς ἔχθρούς, ὥστε οἱ Σουλιώται, ὅτε ἥθελον νὰ ὀρκισθῶσιν, ὠρκίζοντο «εἰς τὸ σπαθὶ τοῦ Τζαβέλλα». Πόσον δὲ γενναίως οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιώται ἀπέκρουν τὰς ἐφόδους τῶν ἔχθρῶν καὶ πόσον περιεφρόνουν αὐτούς, ἀποδεικνύεται κάλλιστα

καὶ ἐκ τῆς φαιδρότητος, τὴν ὅποιαν εἰχον. "Οτε δηλαδὴ ἀπεπλανήθη εἰς ὄνος των καὶ ἐνέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν, ἔστειλαν καὶ τὸν ἔζητησαν, ὑποσχεθέντες ν' ἀποδώσωσι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τοῦρκοι συγκατένευσαν καὶ ἀπέδοσαν τὸν ὄνον, οἱ Σουλιώται ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀντάλλαγμα Τούρκον αἰχμάλωτον πρὸ δὲ λίγων ἡμερῶν συλληφθέντα, εἰπόντες ὅτι ἀπέστειλαν ἵσον ἀντί τοῦ. 'Ἐν τούτοις μετὰ τριετῆ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα οἱ γενναῖοι Σουλιώται, οἱ ὅποιοι δὲν κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀλῆ, ἐπέρωτο νὰ καταβληθῶσι διὰ προδοσίας. Εὑρέθη δηλαδὴ προδότης τις Πίλιος Γούστης καλούμενος, ὅστις διὰ στενωπῶν ἀγνώστων εἰς τοὺς Τούρκους ὠδήγησεν εἰς τὸ κυρίως Σουλί πεντακοσίους Ἀλβανούς. Οἱ δὲ Σουλιώται εὑρεθέντες τότε μεταξὺ δύο πυρῶν, διότι ἔμπροσθεν μὲν προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐρορμώντων Τούρκων, ὅπισθεν δὲ ὑπὸ τῶν μετὰ τοῦ Γούστη, κατέφυγον εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν καὶ ἐκεῖθεν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα ἀγωνιζόμενοι ἀπέκρουον τοὺς κατ' αὐτῶν ἐφορμώντας ἔχθρούς. 'Αλλ' ὡς νὰ μὴ ἥρκουν ταῦτα, ἔξηντλησαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὰς τροφάς των καὶ ἥρχισαν νὰ τρώγωσι βίζας καὶ φλοιοὺς δένδρων προσέτι δὲ ἐστεροῦντο καὶ ὕδατος, διότι οἱ ἔχθροι εἶχον ἀποκόψη τὰς πηγάς. 'Ἐπι ἐπτὰ δόλοκλήρους ἡμέρας ὕδωρ δὲν εἴχον· ἐδρόσιζον δὲ τὰ χεῖλη τῶν διὰ σπόγγων, τοὺς ὅποιους ἔθρεχον κρεμώντες αὐτοὺς διὰ μακρῶν σχοινίων εἰς τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, εἰς τὰς ὄποιας ἀπέμενεν ὀλίγον ύδωρ ἐκ τῆς βροχῆς. 'Ἐν τοιαύῃ λοιπὸν θέσει εύρισκόμενοι οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι καὶ οὐδαμόθεν ἐλπίζοντες βοήθειαν, ἐνέδοσαν πλέον νὰ προτείνωσι πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν τουρκαλβανικῶν στρατευμάτων Βελῆν, υἱὸν τοῦ Ἀλῆ, συνθήκην, ἀλλ' ὑπὸ ὅρους ἐντίμους. 'Η συνθήκη ἔγεινε δεκτή· διὰ ταύτης δ' ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν ἀνενόγλυτοι μετὰ τῶν ὄπλων των. 'Ητο δὲ τότε Δεκέμβριος τοῦ ἔτους 1803.

§ 39. Ἀναχώρησις τῶν Σουλιωτῶν ἀπὸ τοῦ Σουλίου. — Παράβασις τῆς συνθήκης ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ. Τραγικός θάνατος 60 Σουλιωτισσῶν.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης οἱ λεοντόκαρδοι Σουλιώται δακρυρροοῦντες καὶ στενάζοντες ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα των.

'Αναχωροῦντες οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μαχηταὶ διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, ἔξι ὡν τὸ μὲν ἑτράπη πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ δὲ ἔτερον πρὸς τὸ ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος ποταμοῦ ὑψούμενον ἀπότομον καὶ κρημνῶδες Ζάλογκον, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὴν Ῥανιάσαν. Εἰς δὲ ἀτρόμητος καλόγηρος, ὁ Σαμουήλ, μετὰ πέντε Σουλιώτῶν παρέμεινεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς καὶ καθ' ἥν στιγμὴν εἶχον εἰσβάλῃ εἰς αὐτὸν πολλοὶ τῶν ἔχθρῶν ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ πεντακοσίων ἔχθρων.

'Αλλ' ἐν φοί γενναῖοι Σουλιώται ἐβάδιζον οἱ μὲν πρὸς τὴν Πάργαν, οἱ δὲ πρὸς τὸ Ζάλογκον, οἱ δὲ πρὸς τὴν Ῥανιάσαν, αἴφνης ὁ ἀπιστος Ἀλῆς ἀθετεῖ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν πρὸς τὴν Πάργαν βαδιζόντων, συγχρόνως δὲ ἀποστέλλει ἄλλον στρατὸν κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν σχεδὸν κατώρθωσε, διότι οἱ Σουλιώται πλησίον τῆς Πάργας εὑρισκόμενοι προέλαθον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἀπολέσαντες ὄλιγους· ἀλλ' ὁ στρατὸς ὁ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν πρὸς τὸ Ζάλογκον πορευομένων κατώρθωσε νὰ περικλείσῃ τοὺς ἀτυχεῖς αὐτοὺς Σουλιώτας ἐπὶ τοῦ κρημνῶδους ἐκείνου Ζαλόγκου. 'Εκεῖθεν δὲ οἱ γενναῖοι οὐτοὶ ἄνδρες ἀπέκρουον τὰς ἐφόδους τῶν ἔχθρων, ἀλλὰ τέλος ἐξήντλησαν καὶ τὰς ὄλιγίστας τροφάς των καὶ τὰ πολεμερόδιά των καὶ διετέλουν ἐν μεγίστῳ ἀπελπισμῷ. Τότε λοιπὸν ἐξήκοντα Σουλιώτισσαι προβλέπουσαι τὰς βασάνους καὶ τὰς ἀτιμώσεις, τὰς ὁποίας θὰ ὑφίσταντο, ἀν περιέπιπτον εἰς χειρας τοῦ ἀπανθρώπου Ἀλῆ, ἀνῆλθον εἰς τὸν ὑψηλότατον τοῦ Ζαλόγκου βράχον, κάτωθεν τοῦ ὅποιου εἰς φοβερὸν βάθος διαρρέει ὁ Ἀχέρων ποταμός, καὶ κατεκρήμνισαν ἐκεῖθεν τὰ φίλτατά των τέκνα· ἐπειτα δὲ κρατούμεναι ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐσχημάτισαν χορόν, εἰς ἑκάστην στροφὴν τοῦ ὅποιου ἡ ἑκάστοτε σύρουσα τὸν χορὸν ἀπεσπάτο τοῦ χοροῦ καὶ κατεκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βάθος. Τοιουτοτρόπως δὲ ἀπέθανον πᾶσαι καταλιποῦσαι ἀμίμητον παράδειγμα γυναικείας ἀνδρείας. Οἱ δὲ ἄνδρες μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦτον θάνατον τῶν γυναικῶν πλήρεις θλίψεως καὶ φρίκης ὥρμησαν ξιφήρεις κατὰ τῶν ἔχθρων καὶ διέσχισαν τὰς τάξεις

αύτῶν· ἀλλ' ἐκ τῶν ὄκτακοσίων διεσώθησαν μόνον ἑκατὸν πεντήκοντα, οἵτινες καὶ κατέρυγον εἰς τὴν Πάργαν.

Μετὰ ταῦτα τὰ τουρκαλβανικὰ στρατεύματα ὥρμησαν εἰς Ῥανιάσαν, ἔνθα τὰ παιδία καὶ αἱ γυναικεῖς εἴκοσι Σουλιώτικῶν οἰκογενειῶν εἶχον ζητήση καταφύγιον. Ἐφ' οὐ δὲ κατέσφαξαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀθῷα πλάσματα καὶ ἀπάσας τὰς γυναικας, ὥρμησαν κατὰ τῆς μονῆς τοῦ Σέλτσου, ὅπου εἶχον ἀποσυρθῆ χίλιοι Σουλιώταις καὶ μετὰ τετράμηνον ἀγῶνα κατέστρεψαν τοὺς γενναίους ἐκείνους Σουλιώτας, πλὴν 45, οἵτινες διεσώθησαν εἰς Πάργαν. Πάντες δὲ οἱ εἰς Πάργαν περισωθέντες Σουλιώταις μετέβησαν ἐπειτα εἰς Κέρκυραν.

§ 40. Ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Οἱ Ἀλῆς, ἀφοῦ ἔγεινε κύριος τοῦ Σουλίου, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς βίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρξαν καὶ πολλοί, οἵτινες ὅχι μόνον δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ἀλῆν, ἀλλὰ καὶ ἐξηκολούθησαν φοιβεροὺς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν ἀλλων Τούρκων ἀγῶνας. Ἐκ τῶν γενναίων δὲ ἐκείνων ἀνδρῶν περιφημότατοι ὑπῆρξαν ὁ Νίκος Τσάρας καὶ ὁ Εύθυμιος Βλαχάρας.

Νίκος Τσάρας. — Οἱ Νίκος Τσάρας, δοτις Νικοτσάρας συνήθως ἐκαλεῖτο, ἔγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά, κείμενον εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου· ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ περιφήμου Τσάρα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρματωλὸς τοῦ Βλαχολιβάδου τῆς Ἐλασσόνος.³ Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ὁ Νικοτσάρας ἔλαβε τὸ ἀρματωλίκι τοῦ Βλαχολιβάδου καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ πατήσῃ εἰς αὐτὸ οὔτε ληστὴς οὔτε Τούρκος. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς, ἐπειδὴ ἦθεις νὰ καταρρίψῃ τὴν δύναμιν τοῦ Νικοτσάρα, διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἀρματωλὸν τοῦ Βλαχολιβάδου ἄλλον τινά. Ἔνεκα τούτου λοιπὸν ὁ Νικοτσάρας ἔγεινε κλέφτης καὶ διατρέχων τὴν ὡπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ Θεσσαλίαν ἐπέφερε μυρίας καταστροφὰς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐπειτα δὲ καταρτίσας στολίσκου περιέπλεε τὰ μέχρι τοῦ Ἐλλησπόντου παράλια καὶ συνελάμβανε

πάν τουρκικὸν πλοιοῖν, τὸ ὁποῖον συνήντα. Μετὰ δὲ ταῦτα (τῷ 1807) ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ μετὰ 250 κλεφτῶν καὶ 300 Θεσσαλῶν, Μακεδόνων καὶ νησιώτῶν ἀνέλαβεν νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῶν Σέρβων, οἵτινες εἶχον ἐπαναστατήση κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισε δὲ νὰ διασχίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν καὶ τοιουτορόπως νὰ φύξῃ εἰς Σερβίαν. Ἀνεγώρησε λοιπὸν μετὰ τῶν 550 ἀνδρῶν του καὶ ὠρμήσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτον δὲ ἴδοντες οἱ Τούρκοι ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ μετὰ μανίας, ἀλλ᾽ οὔτος καταρρίψασε νὰ κατατροπώσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸν Αἴμον. Ἐν τούτοις διευθυνόμενος πρὸς τὸν Αἴμον εἶδεν ὅτι οἱ Τούρκοι πανταχόθεν συγκεντρωθέντες εἶχον καταλάβητὰς διόδους. Ἐν ἀμηχανίᾳ λοιπὸν εὑρεθεὶς καὶ μὴ ἔχων ὄδηγούς, οἱ ὁποῖοι νὰ ὀδήγουν αὐτὸν δι᾽ ἄλλης ὄδοις, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτορόπως ἤρχισε τὴν πλήρη κινδύνων κάθισδόν του, ἡ ὁποία ὑπῆρχε τόσον ἔνδοξος, ὅσον καὶ ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κάθισδος τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σενοφῶντος. Καὶ πρῶτον μὲν διέσχισε τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοικέως εἶχον πολιορκήση αὐτὸν· ἔπειτα δὲ κατέβας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νέστου καὶ πολεμῶν νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τοὺς ἀπειραρίθμους ἔχθρους ἔφθασεν εἰς τὴν Ζύγην καὶ κατέλαβεν αὐτὴν διὰ τῆς βίας. Ἐκεῖ δὲ περικυκλωθεὶς ὑπὸ δεκαπεντακισχιλίων ἔχθρων ἐπολέμει ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια ὑπερανθρώπωας. Ὅτι δὲ πραγματικῶς ὑπεράνθρωποι ἦσαν οἱ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ Νικοτσάρα, καταδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἔξης δημώδους φύματος.

Τί ἔχουν τῆς Ζύγης τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα;
μήπως χαλάζι τὰ βαρῇ, μήπως βαρὺς χειμῶνας;
οὕτε χαλάζι τὰ βαρεῖ οὕτε βαρὺς χειμῶνας.
ὁ Νικοτσάρας πολεμάει μὲ τρία βιλαέτια,
μὲ Σέρρας καὶ μὲ Ἀράγωβα μὲ δώδεκα ταμπούρια.

Τέλος ἔξελιπον τὰ πολεμεφόδια τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀτρόμητος Νικοτσάρας ἔξελθὼν τὴν νύκτα διηθύνθη πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, ὅπου ἤλπιζεν ὅτι ἥθελεν εῦρη τὰ Ρωσσικὰ πλοιαῖ. Ἀλλά, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ φύξῃ εἰς τὴν παραλίαν, δὲν ἦτο εὔκολον, διότι ὅφειλε νὰ διέλθῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀγκίτου

ποταμοῦ γέφυραν, ἡ ὅποια ἐψυλάσσετο ἐκατέρωθεν ὑπὸ πολλῶν Τούρκων καὶ εἴχε σιδηρᾶς πύλας φραγμένας δυνατὰ καὶ δεμένας μὲ διπλῆν ἄλυσιν. Ἐν τούτοις δὲ γενναῖος Νικοτσάρας ἀποφασίζει νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τοὺς κινδύνους τούτους. Καὶ πρώτον μὲν δρυφῇ καὶ διασκορπίζει τοὺς Τούρκους, τοὺς φυλάσσοντας τὴν πρώτην πύλην τῆς γεφύρας· ἐπειτα δὲ κόπτει τὴν ἄλυσιν, θραύσει τὴν πρώτην πύλην, εἰσέρχεται εἰς τὴν γέφυραν, θραύσει τὴν δευτέραν πύλην, κατακόπτει τοὺς ἔξω τῆς δευτέρας πύλης φυλάσσοντας Τούρκους καὶ φθάνει εἰς Πράσουσταν (Πράσι), ἔνθα ὁχυρωθεὶς διενυκτέρευσεν. 'Απ' ἐκεῖ ἀναχωρεῖ περὶ τὰ χαράγματα καὶ διὰ τοῦ Παγκαίου ὄρους καταβαίνει εἰς τὴν παραλίαν καὶ διὰ τῆς παραβαλασσίας ὁδοῦ εἰσελθὼν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσόνησον κατέφυγεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ 'Αγίου "Ορους· ἀπ' ἐκεῖ δὲ διὰ πλοίων ἐφθασε τέλος εἰς Σκόπελον (20 Σεπτεμβρίου 1807). Τοιουτοτρόπως λοιπὸν διὰ μυρίων κινδύνων διελθὼν ὁ Νικοτσάρας ἐσώθη. Κατὰ τὴν περίφημον δὲ ἐκείνην ἐκστρατείαν του καὶ ἐπιστροφήν του ἀπώλεσε 370 ἄνδρας· πάντες δὲ οἱ ἐπιζήσαντες, ως καὶ αὐτὸς ὁ Νικοτσάρας, ἔφερον πολλὰς πληγάς.

Φθάσας εἰς Σκόπελον ὁ Νικοτσάρας εἶδεν, ὅτι δὲν ἦδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς "Ολυμπον, διότι ὁ 'Αλῆ-πασσᾶς θέλων νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἀρματωλοὺς τοῦ 'Ολύμπου εἴχεν ἀποστείλη εἰς τὴν Θεσσαλίαν στίφη 'Αλβανῶν. "Ενεκα τούτου λοιπὸν ὥπλισε πλοῖον καὶ δι' αὐτοῦ κατέστη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπλεον τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλθὼν εἰς Σκιάθον ἦνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων ἀρματωλῶν τοῦ 'Ολύμπου, οἱ ὅποιοι εἴχον ὄπλιση καταδρομικὸν στόλον. Διὰ τοῦ στόλου δὲ τούτου, τοῦ ὅποιου ναύαρχος μὲν ἦτο ὁ 'Ιωάννης Σταθᾶς, ὑποναύαρχος δὲ ὁ Νικοτσάρας, διέπραξαν οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀρματωλοὶ πλεῖστα κατορθώματα, διότι καὶ τὰ μέχρι τοῦ 'Ελλησπόντου καὶ τῆς Μικρᾶς Ασίας τουρκικὰ παράλια ἐλεημάτησαν καὶ πλεῖστα τουρκικὰ πλοῖα συνέλαβον. Διὰ τὰ κατορθώματά των δὲ ἐκεῖνα ἡναγκάσθη ὁ σουλτάνος νὰ διατάξῃ τὸν 'Αλῆν νὰ παύσῃ τὸν κατ' αὐτῶν ἄγριον πολεμον καὶ ν' ἀποσύρῃ ἀμέσως τοὺς 'Αλβανοὺς ἐκ τοῦ 'Ολύμπου καὶ τῆς Θεσσαλίας· συγχρόνως δὲ ὁ πατρι-

άργης Κωνσταντινουπόλεως κατ' ἀπαίτησιν τοῦ σουλτάνου προέτρεψε τοὺς γενναῖους ἐκείνους ἀρματωλούς νὰ διαλυθῶσι καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των ἀπειλήσας, ὅτι ἥθελεν ἀφορίσῃ αὐτούς, ἐὰν ἡπείθουν. Πάντες λοιπὸν οἱ ἀρματωλοὶ ὑπακούσαντες ἀνεγώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των ἐκτὸς τοῦ Νικοτσάρα, ὅστις μεθ' ἐνὸς πλοίου διέμεινεν ἐν Σκοπέλῳ. Μετ' ὅλιγον χρόνον διώκεις, ἐν φῷ οἱ Νικοτσάρας εἶχε προσορμισθῆναι εἰς παραλίαν τινά, Ἀλβανοὶ πολλοὶ ἐνεδρεύοντες προσέβαλον τοὺς ἔξελθόντας εἰς τὴν ξηρὰν ναύτας τοῦ Νικοτσάρα. Κατὰ τὴν κρίσιμην δὲ ἐκείνην στιγμὴν ἀποβιβασθεὶς ὁ Νικοτσάρας διεσκόρπισε μὲν τοὺς ἔχθρους, ἀλλ᾽ ὅτε ἐπέστρεφεν ἀμέριμνος εἰς τὸ πλοῖον, Ἀλβανός τις ὅπισθεν δένδρου κρυπτόμενος ἐπλήγωσεν αὐτὸν θανατίμως. Μετεκομισθηὶς δὲ ὁ γενναῖος Νικοτσάρας ὑπὸ τῶν ναυτῶν του ἀμέσως εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐκεῖ μετ' ὅλιγον ἐξέπνευσεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα καὶ ἔξι ἑτῶν, ἐτάφη δὲ ἐν Σκιάθῳ.

Εὐθύμιος Βλαχάβας. — Ο Εὐθύμιος Βλαχάβας ἦτο οὗτος τοῦ ἀρματωλοῦ Ἀθανασίου Βλαχάβα. Κατὰ τὴν νεανικήν του ἡλικίαν ἐνεκλείσθη ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς μοναστήριον πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀσπασθῇ τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μετὰ πάροδον ἑτῶν τινῶν ἔχειροτονήθη ἵερεύς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ὁ λεοντόκαρδος Εὐθύμιος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἐξεδύθη τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα καὶ κατετάχθη μεταξὺ τῶν κλεφτῶν καὶ ἐπειτα διωρίσθη ἀρματωλὸς τῶν Χασίων. Ἀρματωλὸς γενόμενος ὁ Βλαχάβας πρῶτον μὲν ἐβοήθησε τὸν πασσᾶν τῆς Ἡπείρου Ἀλῆν πολεμοῦντα πρὸς τὸν ἀντάρτην πασσᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταφᾶν, ἐπειτα δὲ διωργάνωσεν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ καὶ ὥρισεν ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης τὴν 29 Μαΐου τοῦ ἔτους 1808. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ Βλαχάβα ἔγεινε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλῆν ὑπὸ προδότου τινός. Ἐνεκα τούτου ἡναγκάσθη ὁ Βλαχάβας νὰ μὴ περιμείνῃ τὴν ὥρην μένην ἡμέραν, κατὰ τὴν ὥποιαν θὰ ἥρχοντο καὶ οἱ ἄλλοι ἀρματωλοί, ἀλλ' ὑψώσεις τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὴν 5 Μαΐου. Ἀμέσως δὲ μετὰ τὴν ὑψώσιν τῆς σημαίας ἐπιτεθεὶς κατὰ τῆς

Καλαμπάκας ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ ἀφῆκεν ἐν αὐτῇ τὸν ἀδελφόν του Θεόδωρον μετὰ ἔξακοσίων ἀνδρῶν. 'Αλλὰ μετ' ὄλιγον ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Βλαχάβας νικηθεὶς ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν "Ολυμπον. 'Απ' ἐκεῖ δὲ μετὰ ταῦτα διηνθύνθη εἰς Σκίαθον καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Νικοτσάρα καὶ ὄλλων ἀρματωλῶν συνεκρότησε μετ' αὐτῶν ἀξιόλογον στολίσκον. Τέλος, ἀφ' οὗ διέπραξε πολλὰ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα, ὑπήκουσεν εἰς τὰς προτεραπάς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ ἀπεχώρησε λαβὼν παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀμνηστίαν. 'Αλλὰ μετ' ὄλιγον ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν διὰ δόλου ἀπήχθη δέσμιος εἰς τὰ Ιωάννινα καὶ ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αἰμοβόρου 'Αλῆ-πασσάζ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

§ 41. Πώλησις τῆς Πάργας.

'Απαλλαγεὶς ὁ 'Αλῆς τοῦ Νικοτσάρα, τοῦ Βλαχάβα καὶ τῶν ὄλλων ἀρματωλῶν τοῦ 'Ολύμπου δὲν εἶχε πλέον ποῦ νὰ στρέψῃ τὸ ἄγριον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα του εἰμὴ πρὸς τὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Ἡπείρου Πάργαν. Προσεπάθησε λοιπὸν διὰ πολλῶν κολακευτικῶν μέσων προσέτι δὲ καὶ διὰ τῶν ὅπλων νὰ γείνῃ κύριος αὐτῆς, ὄλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. 'Εν τούτοις δὲ, τι δὲν κατώρθωσε διὰ τῆς πειθοῦς καὶ διὰ τῆς βίας, τὸ κατώρθωσεν ἐν ἔτει 1819 διὰ τῶν χρημάτων. Προέτεινε δηλαδὴ εἰς τοὺς "Αγγλους, οἵτινες εἶχον τὴν Πάργαν ὑπὸ τὴν προστασίαν των, νὰ τὴν παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν· οἱ δὲ "Αγγλοι ἀποδεχθέντες τὴν πρότασιν τοῦ 'Αλῆ ἐζήτησαν δι' ἀποζημίωσιν 150 000 λιρῶν καὶ ὥρισαν ως ἡμέραν παραδόσεως τῆς πόλεως τὴν 19 Μαΐου τοῦ ἔτους 1819. Οι Πάργιοι, ὅτε ἐμαθον, ὅτι ἡ πατρίς των ἐπωλήθη καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ 'Αλῆ ἐπλησίαζον πρὸς τὴν πόλιν, τοιαύτην φρίκην ἡσθάνθησαν καὶ ὑπὸ τοιούτου ἀπελπισμοῦ κατελήφθησαν, ὥστε πάντες ἐφώναξαν «θάνατος». 'Απεφάσισαν δηλαδὴ κατὰ τὰς πρώτας ἐκείνας στιγμὰς τοῦ ἀπελπισμοῦ των νὰ θανατώσωσι τὰς οἰκογενείας των, διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χείρας τῶν ἀπίστων, καὶ ὕστερον ν' ἀγωνισθῶσιν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα καὶ ν' ἀποθάνωσι πάντες. 'Αλλ' ἐπειτα ψυ-

χρότερον σκεφθέντες χρεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα των σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καὶ τοιουτορόπως νὰ μὴ ἴδωσι τὴν ὄψιν τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ἀλλων Τούρκων. Ἐφ' οὐ δ' ἀπεφάσισαν τοῦτο, ἀνοίξαντες τοὺς τάφους τῶν προγόνων των καὶ συγγενῶν των συνήθοισαν τὰ ὄστα καὶ ἀνάψαντες ἐν τῇ ἀγορᾷ μεγάλην πυρὸν ἔκαυσαν αὐτά. Ἔπειτα δὲ παραλαβόντες τὴν κόνιν τῶν καέντων ὄστῶν καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγίων ἀπέπλευσαν εἰς τὰς Ἰονίους γήσους.

Διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην τῶν Παργίων ὑπάρχει τὸ ἔξης δημῶδες ἄσμα·

Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Ηρέθεζα διαβήκανε 'ς τὴν Πάργα,
τῶνα κυττάει τὴν ζενιτειά, τᾶλλο τὸν "Αἱ Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογάει καὶ λέγει·
Πάργα, Τουρκὶα σὲ πλάκωσε, Τουρκὶα σὲ τριγυρίζει·
δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ πέρνει·
Βεζύρης δέν σε 'νίκησε μὲν τὰ πολλὰ τάσκερια.
Ἐφεύγαν Τούρκοι σὰν λαγοὶ τὸ Παργηνὸ τουφέκι,
κ' οἱ Λιάπτηδες δὲν ἥθελαν νάλθοῦν νὰ πολεμήσουν.
Εἴχες λεβέντες σὰν θηριά, γυναῖκες ἀνδρειωμέναις,
πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
Τάσπρα πουλήσαν τὸ Χριστό, τάσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα.
Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παπάδες τοὺς ἀγίους.
"Ἄστε, λεβέντες, τάρματα, ἀφῆστε τὰ τουφέκια,
Σκάψτε πλατειά, σκάψτε βαθειά ὅλοι σας τὰ κιθούρια
καὶ τάνδρειωμένα κόκκαλα ζεθάψτε τῶν γονιῶν σας.
Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τούρκοι μὴ τὰ πατήσουν.

§ 42. Ἐπάνοδος τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸ Σοῦλι. Θάνατος τοῦ Ἀλῆ-πασδᾶ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πάργας ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς ἔφθασε πλέον εἰς τὴν ὄψιστην δόξαν του, διότι ἥρχε τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ μεγάλου μέρους τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔφθασε καὶ ἡ ἡμέρα τῆς καταστροφῆς του. Ἐν ἔτει δηλαδὴ 1820 ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀποστάτης καὶ ἔχθρὸς τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπολιορκήθη ἐν τῷ φρουρίῳ του ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, τῶν ὁποίων ἀρχιστράτηγος

ἡτο ὁ Παχό-μπεης. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ ὁ Τοῦρκος οὗτος ἀρχιστράτηγος πολιορκῶν τὸν Ἀλῆν προσεκάλεσεν ως συμμάχους τοὺς ἀσπόνδους τοῦ Ἀλῆ ἐγθρούς, ἦτοι τοὺς ἐν Κερκύρᾳ εὑρισκομένους Σουλιώτας, ὑποσχεθεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ Σοῦλι, τὸ ὄποιον κατεῖχον στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ. Τὴν πρόσκλησιν δὲ ταύτην τοῦ Παχό-μπεη μετὰ χαρᾶς ἀποδεχθέντες οἱ γενναῖοι ἔκεινοι Σουλιώται, οἵτινες ἐπὶ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔτη μετὰ στεναγμῶν καὶ πόθων μακρόθεν ἔβλεπον τὰ πάτρια ὅρη, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν τριακοσίους ἄνδρας. Ἐλθόντες δὲ οἱ ἄνδρες εἰς τὸ πολιορκοῦν τὰ Ἰωάννινα τουρκικὸν στρατόπεδον ἡγωνίσθησαν ὅπως συνήθως ἡγωνίζοντο, ἀλλὰ τάχιστα ἐνόησαν ὅτι ἡ περὶ ἀποδόσεως τῆς πατρίδος των ὑπόσχεσις τοῦ Παχό-μπεη ἡτο ψευδής· διὰ τοῦτο δὲ κρυφίως διὰ τοῦ περιφήμου ἀρχηγοῦ των Μάρκου Βότσαρη ἥλθον εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Ἀλῆ. Τότε δ' ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἔνεκα τῆς πολιορκίας εὑρίσκετο ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ, θέλων νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς συμμάχους του ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν αὐτῶν καὶ διέταξε τοὺς κατέχοντας τὸ Σοῦλι ὄπαδούς του νὰ παραδώσωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς Σουλιώτας. Οὕτω λοιπὸν οἱ Σουλιώται ἐγκαταλιπόντες τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον κατέλαβον τὴν προσφιλῆ πατρίδα των καὶ ἔκτοτε ἔκειθεν ὄρμώμενοι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὰ Ἰωάννινα Τούρκους. Ἐπολέμουν δὲ πρὸς τοὺς Τούρκους ἔκεινους, οὐχὶ βεβαίως διὰ νὰ σώσωσι τὸν Ἀλῆν, ὃν ἔβδελύσσοντο, ἀλλὰ διότι ἥθελον νὰ δώσωσι τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης τοῦ "Ἐθνους ἐπαναστάσεως, ἡτις πρὸ ἐτῶν παρεσκευάζετο διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγκαίρως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιώτῶν εἶχον συνεννοηθῆ. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ οἱ Σουλιώται κατέλαβον τὸ Σοῦλι, ὁ σουλτάνος ἴδων ὅτι ὁ Παχό-μπεης ἡτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ τὸν Ἀλῆν, διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ στρατευμάτων τὸν γενναῖον καὶ ἔμπειρον πασσᾶν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821). Ἐλθὼν δ' ὁ Χουρσίτ κατὰ τοῦ Ἀλῆ μόλις μετὰ ἐν ἔτος (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822) κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ καὶ φονεύσῃ αὐτόν. Τοιούτοις πρόπτεις λοιπὸν ἔξελιπεν ὁ αἴμοβόρος καὶ πανοῦργος Ἀλῆς, ὅστις τοσαῦτα κακὰ προυζένησεν εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν. Ἐν τούτοις

μεθ' ὅλα ταῦτα χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ ἀπαίσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ὡφέλησε τὰ μέγιστα τὴν Πατρίδα ἡμῶν, διότι ἔνεκα τῆς ἀποστασίας αὐτοῦ ἐξηναγκάσθη ὁ σουλτάνος νὰ ἀποστείλῃ κατ' αὐτοῦ μεγίστην στρατιὰν καὶ τοιουτορόπως νὰ μὴ ἔχῃ πολλὴν διαθέσιμον στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς κατάσθεσιν τῆς ἀρξαμένης Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

§ 43. Δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων.—Ἀνάπτυξις τοῦ ναυτικοῦ των.

Οἱ Ἑλληνες μεθ' ὅλας τὰς συμφοράς, ἃς ὑπέστησαν μετὰ τὰς ἀποτυχούσας ἐπαναστάσεις των, δὲν ἐδειλίασαν καὶ δὲν ἀπεγοντεύθησαν. Ἐδιδάχθησαν ὅμως ὅτι τὸ πᾶν ὡφειλὸν νὰ ἐλπίζωσιν ἀπὸ τῶν ἰδιῶν των δυνάμεων. Δυνάμεις δὲ εἶχον οἱ Ἑλληνες πρῶτον μὲν τὴν φιλοπατρίαν των καὶ τὸν ἡρωϊσμόν των, δεύτερον δὲ τὰ πολεμικὰ σώματα τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, τρίτον δὲ τὸ ναυτικόν των, τὸ ὄποιον τὰ μέγιστα εἶχεν ἀναπτυχθῆ. Εἶχε δ' ἀναπτυχθῆ τὸ ναυτικόν τῶν Ἑλλήνων, διότι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἴδιως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, δυνάμεις τῆς ἐν ἔτει 1783 συνομολογηθείσης Ῥωσσοτουρκικῆς συνθήκης ἔπλεον ὑπὸ σημαίαν ῥωσσικὴν καὶ μετέφερον εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐμπορεύματα καὶ ἴδιως σιτηρά. Ἐπειδὴ δὲ πειραταὶ ἐξ Ἀλγερίας ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον, τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὠπλίζοντο διὰ τηλεβόλων. Τοιουτορόπως δὲ πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος ἀνεπτύχθη τὸ πολεμικὸν ναυτικόν τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὄποιον ἦτο ἔτοιμον νὰ τελέσῃ θριάμβους.

§ 44. Παραμοναὶ τῆς μεγάλης τῶν Ἑλλήνων Ἐπαναστάσεως. — Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Αἱ σφαγαὶ καὶ βιαιότητες τῶν Τούρκων, τὰ ἐνθουσιώδη ποιήματα τοῦ Ῥήγα, αἱ συμβουλαὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ Ἱερέων καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ Κοραῆ τοσοῦτον εἶχον ἐπενεργήση εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὡστε ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτει πλέον ἡ ἴδεα, ὅτι τὸ "Εθνος ἔπρεπε νὰ ἔξεγερθῇ σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων. Ἄλλα,

διὰ νὰ κατορθωθῇ μεγάλη κατὰ τῶν τυράννων ἐπανάστασις, ἔπειτεν ἀναφανῶσιν ἄνδρες κατάληλοι νὰ προπαρασκευάσωσι τὸ "Εθνος". Τοιοῦτοι ἄνδρες ἀνεφάνησαν ἐν ἔτει 1814, οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ προπαρασκευάσωσι καὶ ἔξεγειρώσι τὸ "Εθνος" σύσσωμον κατὰ τῶν τυράννων, συνέστησαν τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία συνέστη ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ρωσσίας τῷ 1814 ὑπὸ τριῶν φιλοπατρίδων ἀνδρῶν, τοῦ Σκουφῆ, τοῦ Τσακάλωφ καὶ τοῦ Ξάνθου. Σκοπὸς τῆς μυστικῆς ταύτης ἐταιρείας ἦτο ἡ προπαρασκευὴ καὶ ἡ γενικὴ ἔξεγερσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ Ἑλληνες ἦσαν πρόθυμοι διὰ νὰ ἔξεγερθῶσι κατὰ τῶν τυράννων, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἔζετεινεν ἔξι Ὁδησσοῦ τὰς μυστικὰς ἐνεργείας της πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληνες καὶ περιέλαθεν ὡς μέλη πολυαριθμούς ἀρχιερεῖς, ἵερεῖς, λογίους, προεστῶτας, προκρίτους, ἀρματωλούς, κλέφτας, ναυτικούς καὶ πολιτικούς ἄνδρας. Πανταχοῦ ἐνέργειαι πυρετώδεις καὶ προπαρασκευαὶ μυστικαὶ πρὸς ἐπανάστασιν ἐγίνοντο ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, πλειστα δὲ μέλη αὐτῆς ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πρὸς προπαρασκευὴν καὶ ἔξεγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἐν τοῖς ναοῖς οἱ ἱερεῖς ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδολίας τοῦ ἀγῶνος· ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις οἱ νέοι ἔψαλλον τὰ φρυματα τοῦ "Ρήγα" ἐν ἀποκρύφοις τόποις οἱ σιδηρουργοὶ καὶ οἱ ὄπλοποιοὶ κατεσκεύαζον ὅπλα καὶ πολεμεφόδια· ἐπὶ τῶν ὄρέων τέλος οἱ ἄνδρες ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν σκοποβολήν. Ἐν φῷ δὲ πάντα ταῦτα ἐτελοῦντο, οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἐνόσουν, διότι καὶ ἕάν ποτε συνελαμβάνετό τις ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀγοράζων πυρίτιδα, ἐδικαιολογεῖτο λέγων ὅτι ἡγόςαζε τὴν πυρίτιδα διὰ τοὺς λύκους. Οἱ ποιμένες μάλιστα, διὰ νὰ καταστήσωσι ταῦτα πιστευτά, ἐθορύβουν τὴν νύκτα ἐντὸς τῶν δασῶν καὶ πυροβολοῦντες ἐφώναζον «λύκος! λύκος!»· οἱ δὲ Τούρκοι τόσον εὔκολως ἐπίστευον ταῦτα, ὥστε ὅσοι ἔξι αὐτῶν εἶχον κοινὰ ποιμνια μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐδίδον εἰς αὐτοὺς πυρίτιδα καὶ σφαίρας διὰ τοὺς λύκους! 'Αλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνὰ τὰς διαφόρους πόλεις Τούρκων καὶ αὐτὴ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔμενε τετυφλωμένη καὶ οὐδὲν ἐνόει, ἀν καὶ ἡ ἔδρα τῶν ἐργασιῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους

1818 εἶχε μετενεγκόνθη ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Τέλος ἡ ἐπανάστασις ἀπεφασίσθη καὶ ἡ ἀρχηγία τοῦ κινήματος ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Υψηλάντην, ὅστις ἦτο στρατηγὸς τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἡγαπᾶτο διὰ τὰς ἀρετὰς του καὶ τὴν γενναιότητά του. Ἔνεκα τῆς γενναιότητός του μάλιστα ὁ Υψηλάντης εἶχεν ἀπολέση καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα εἰς τινὰ μεταξὺ Ρώσων καὶ Γάλλων μάχην κατέτο ἔτος 1812.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

§ 45. Ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

Ο Ἀλέξανδρος Υψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ὅχι μόνον μετὰ προθυμίας, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1821 διαβήτις τὸν ποταμὸν Προῦθον ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαυίας ἐκεῖ δὲ ἐξέδωκε καὶ προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας προέτρεπε τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν Ζυγὸν νὰ ἐξεγερθῶσι, βεβαιῶν αὐτὸὺς ὅτι μεγάλη τις δύναμις, ἡ Ρωσσία, ἥθελε παρασταθῆ προστάτις τῶν δικαίων των. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τοῦ Υψηλάντου ἔσπευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν του χιλιάδες μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ὡν ἀξιολογώτεροι ἦσαν ὁ Γεωργάκης Ολύμπιος, ὁ Φαρμάκης καὶ ὁ Αθανάσιος Καρπενησιώτης. Ἀναχωρήσας δὲ ἐξ Ἰασίου ὁ Υψηλάντης διηυθύνθη πρὸς τὴν Βλαχίαν, ὅπότε πεντακόσιοι νέοι τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων οἰκογενειῶν ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας του καὶ ἀπετέλεσαν, κατὰ τὸ ἀρχαῖον Θηραϊκὸν παράδειγμα, τὸν ἱερὸν λόχον, ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ νικήσωσιν ἢ ν ἀποθάνωσιν. Ἄλλ' ὁ ἄγων μεθ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν

τοῦ Υψηλάντου καὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἀπέτυχεν ἔνεκα πολλῶν αἰτιῶν, ιδίως δὲ ἔνεκα τῆς ἀντιπράξεως καὶ προδοσίας τῶν ἐντοπίων. Ο δὲ Υψηλάντης μετὰ μάχην τινὰ συναρθεῖσαν παρὰ τὸ Δραγατσάνιον, καθ' ἣν ὑπερίσχυσαν διὰ τὸ πολυάριθμον οἱ Τούρκοι καὶ ἔπειτον τετρακόσιοι ἐκ τῶν ιερολοχιτῶν, ἡναγκάσθη ν' ἀπέλθη. Μετέβη δὲ εἰς Αὐστρίαν ἐλπίζων νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν εἰς ρωσικὸν ἔδαφος, κατόπιν δὲ νὰ καταβῇ εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἡ ἐπανάστασις προώδευεν. 'Αλλ' ἀτυχῶς ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ

Αλέξανδρος Υψηλάντης.

συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς μόλις δὲ τῷ 1827 τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας ἀπεφυλακίσθη πάσχων ἐκ χρονίου νοσήματος, ἐξ οὐ μετ' ὀλίγον (τὸν Αὔγουστον τοῦ 1828) ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Υψηλάντου ἡ ἐπανάστασις αὕτη κατεσθέσθη. Ἐκ τῶν γενναίων δὲ συμμαχητῶν τοῦ Υψηλάντου ὁ μὲν Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἔπειτε γενναίως μαχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Σκουλένιον, τὸ κείμενον παρὰ τὸν Προύθον· ὁ δὲ Γεωρ-

γάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὄπαδῶν των, ἐνῷ προσεπάθουν νὰ διαφύγωσι καὶ διὰ τῆς Τρανσυλβανίας κατέλθωσιν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, προουδόθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σήκου, ἔνθι καὶ περιεκυκλώθησαν μετ' ὅλιγον ὑπὸ πολλῶν χιλιεδῶν ἔχθρων. Ἐνταῦθα ὁ μὲν Γεωργάκης μετὰ 11 ἀνδρῶν καταλαβὼν τὸ κωδωνοστάσιον ἔθηκε μετ' ὅλιγον πῦρ εἰς τὴν ἐν αὐτῷ πυριτιδαποθήκην καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἑρείπια τοῦ καταπετόντος κωδωνοστάσιον καὶ ἔαυτὸν καὶ τοὺς κατ' ἔκεινην τὴν στιγμὴν εἰσβαλόντας εἰς αὐτὸ Τούρκους καὶ τοὺς συντρόφους του, ἐκτὸς ἐνός, ὃς ἐκ θαύματος σωθέντος· ὁ δὲ Φαρμάκης μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνδρῶν καταλαβὼν τὴν μονὴν ἀπέκρουσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συνελήφθη ὑπ' αὐτῶν διὰ δόλου καὶ ὠδηγήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθι ἐξεδάρη ζῶν.

§ 46. "Αφιξις Παπαφλέσα καὶ Κολοκοτρώνη εἰς Πελοπόννυνδον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1820 ἀφίκετο εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐνθουσιώδης φιλικὸς καὶ ἀτρόμητος συνωμότης Γρηγόριος Δικαιοῖς, ἀργιμανδρίτης, ὅστις συνήθως ἐπεκαλεῖτο Παπαφλέσας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ φιλικῶν ἔτρεχεν ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ διέδιδεν εἰς τοὺς ἀπλούκους χωρικούς, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ Ῥωσσία ἀπέστελλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδια καὶ στρατόν· πρὸς δὲ τούτους ἴδιαιτέρως καὶ ἐμπιστευτικῶς δῆθεν προσέθετεν, ὅτι ἔμελλε νὰ δολοφονηθῇ ὁ σουλτάνος καὶ νὰ καῆ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐκ τῶν διαδόσεων δὲ τούτων τοῦ Παπαφλέσα καὶ τῶν ἄλλων φιλικῶν πάντες ἐνθουσιάσθησαν καὶ περιέμενον τὴν ἀγίαν ἔκεινην ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος.

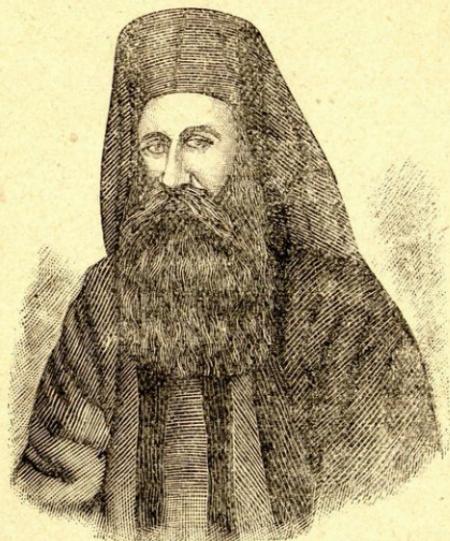
Ἐνῷ τὰ πράγματα εὐρίσκοντο ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, φθάνει εἰς Μάνην κατὰ Τανουάριον τοῦ ἔτους 1821 ὁ ἀνὴρ ἔκεινος, ὅστις εἶχε πλασθῆ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν Πελοποννήσῳ· οὗτος δὲ ἦτο ὁ μέγας τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν Θεόδω-

ρος Κολοκοτρώνης, δύστις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1818 φεύγων τὰς καταδιώξεις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων ἔμενεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ὑπῆρέτει ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἰονίου κράτους ως λοχαγός καὶ ἔπειτα ως ταγματάρχης. Ἡ ἄφιξις τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐνεθάρρυνε πάντας τοὺς Πελοποννησίους, διότι ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν φρόνησίν του ἦτο ἀνήρ, εἰς τὸν ὅποιον πάντες εἶχον ἐμπιστοσύνην καὶ πεποιθησιν.

§ 47. Μέτρα τῶν Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς πρόδολοψίν της Ἐπαναστάσεως.—Ο Γερμανὸς εὐλογεῖ τὴν σημαίαν.

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὰς πολλὰς τῶν Ἑλλήνων ὑπόπτους κινήσεις ἥρχισαν πλέον οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκοι νὰ ἐννοῶσιν, διότι οἱ Ἐλληνες προυτίθεντο νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα. Ἐνόμισαν λοιπὸν ὅτι, διὰ νὰ ματαιώσωσι πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἔπειτε νὰ δεσμεύσωσι τοὺς προκρίτους τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἔπειτα νὰ προβώσιν εἰς γενικὰς σφαγάς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προσεκάλεσαν πάντας τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου εἰς Τρίπολιν, ἡ ὁποίᾳ ἦτο ἔδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν πρόσκλησιν δὲ ταύτην λαβόντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρόκριτοι κατεθορυβήθησαν, ως ἦτο ἐπόμενον, καὶ δὲν ἐγνώριζον τί νὰ πράξωσι. Τελος δὲ μετά τινας ἡμέρας πολλοὶ ἐκ τούτων θέλοντες νὰ διασκεδάσωσι τὰς ὑποψίας τῶν Τούρκων ἀπεργάσισαν νὰ θυσιασθῶσι χάριν τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος καὶ μετέβησαν εἰς Τρίπολιν, ἔνθα καὶ ἀμέσως ἐφυλακίσθησαν· ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιών Πατρῶν Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαθρύτων, Πατρῶν καὶ Αιγίου, Ζαΐμης, Χαραλάμπης, Λόντος καὶ ἄλλοι, ἀπεργάσισαν νὰ προφασισθῶσιν ἀσθένειαν καὶ ἄλλα καλύμματα καὶ νὰ μὴ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι οὗτοι διετάχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ μεταβῶσιν εἰς Τρίπολιν ἀνεβολῆς. Πάντες λοιπὸν οὔτοι, ἐπειδὴ δὲν ἦδύναντο ν' ἀποφύγωσιν, ἀναχωροῦσιν ἐκ Πατρῶν καὶ λαμβάνουσι τὴν εἰς Τρίπολιν ἄγουσαν (27 Φεβρουα-

ρίου 1821). Τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην λαβόντες πᾶν ἄλλο εἶχον κατὰ νοῦν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, διότι κάλλιστα πλέον εἶχον ἐννοήσῃ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν Τούρκων ἵτο ὄλεθροις. Διὰ τοῦτο δὲ ὁδοιποροῦντες προσεποιήθησαν ὅτι ἔλαθον ἐπιστολὴν παρά τινος τῶν ἐν Τρίπολει Τούρκων φίλων των, δι' ἣς ἀνηγγέλλετο εἰς αὐτοὺς ὅτι θάνατος τοὺς περιέμενε, καὶ ἐπιστρέψαντες πρὸς τὰ ὄπιστα διηυθύνθησαν εἰς τὸ χωρίον Καρνέσι. Ἀπὸ τοῦ χωρίου δὲ τούτου, ἀφ' οὗ ἀπέστειλαν εἰς Τρίπολιν εἰς τὸν

Γερμανὸς ἀρχιεπίσκοπος Π. Πατρῶν.

διοικητὴν Καλαθρύτων ἐπιστολάς, δι' ὧν ἐμέμφοντο πικρῶς τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, μετέβησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἔνθα καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, διὰ νὰ στρατολογήσωσιν ὄπλοφόρους πρὸς ἔναρξιν τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπαναστάσεως. Ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας πρὸ τῆς ἀναγωρήσεώς των ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς ὑψώσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ηὐλόγησεν αὐτήν, πάντες δ' οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἄλλοι, οἵτινες εἶχον συρρεύσῃ ἐκεῖ, ώρκισθησαν ἐπ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος.

§ 48. "Εκροξίς τῆς Ἐπαναστάσεως
ἐν Ἑλλάδι.

Ως ήμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ εἶχεν ὄρισθη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἡ 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821. Ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς Τουρκίας ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἡ ἐκ Πελοποννήσου ἀναχώρησις τοῦ ἴκανοῦ καὶ δραστηρίου Χουρσίτ-πασσᾶ, μεταβάντος εἰς Ἰωάννινα κατὰ τοῦ ἀποστάντος Ἀλῆ, ἡ ἐπανάστασις τῶν Σουλιωτῶν, συγκρούσεις τινὲς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κα-λαβρύτων γενόμεναι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἡ συγκίνησις τέλος, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ Ἑλληνες, ὅτε ἔμαθον τὴν ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως, συνετέλε-σαν, ὥπως ὁ ἐν Πελοποννήσῳ ἀναβρασμὸς ἀνέλθη μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὥστε ἡ ἐναρξις τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐπιταχυνθῇ. Τῇ εἰκο-στῇ δευτέρᾳ λοιπὸν Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 κατέθησαν ἀπὸ τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς Μάνης ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὅστις ἐκαλεῖτο Πετρόμπετης, διότι εἶχε διορισθῆ ὑπὸ τῆς Πύλης βένης (ἡγεμῶν) τῆς Μάνης, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσας καὶ ἄλλοι ὄπλαρχηγοι μετὰ δισχιλίων ἐπαναστατῶν καὶ πολιορκή-σαντες τοὺς ἐν Καλάμαις Τούρκους ἤναγκασαν αὐτοὺς τὴν ἐπο-μένην ἡμέραν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν παραδοθέντων δὲ Τούρκων ἄλλους μὲν διένειμαν μεταξύ των ὡς δούλους, ἄλλους δ' ἐφόνευ-σαν. Τὴν δ' ἐπομένην ἐτέλεσαν λειτουργίαν καὶ ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ Πετρόμπετης μετ' ἄλλων ἐζεχόντων προσώπων ἐσχημάτισε τοπικόν τι συμβού-λιον, τὸ ὄποιον ἐκάληθη «Μεσσηνιακὴ Γερουσία». αὗτη δὲ ἡ Γε-ρουσία, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Πετρόμπετης, ἐξέ-δωκε τῇ 28 Μαρτίου διακήρυξιν πρὸς τοὺς Εύρωπαϊκοὺς λαούς, διὰ τῆς ὁποίας διεκήρυττεν, ὅτι οἱ Ἑλληνες εἶχον ἀπόφασιν ν' ἀποσείσωσι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τῶν φιλανθρώπων Εύρωπαίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων, τὰς ὁποίας οἱ προπάτορες αὐτῶν εἶχον προσφέρη εἰς τὸν Εύρωπαϊκὸν πολιτισμόν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Πετρόμπετης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ

εισήρχοντο θριαμβευτικῶς εἰς Καλάμας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς καὶ οἱ πρόκριτοι Καλαθρύτων, Πατρῶν καὶ Αἴγιου παρακολουθούμενοι ὑπὸ δεκακισχιλίων ὀπλοφόρων εἰσέβαλον εἰς Πάτρας καὶ ἀμέσως ἀπέστειλαν πανταχοῦ ἐντὸς καὶ ἔκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις. Πρὸς δὲ τοὺς ἐν Πάτραις ἐδρεύοντας προξένους τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἀπέστειλαν διακήρουξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔγραψαν τὰ ἔξης: «Πάντες οἱ Ἑλληνες ἔξηγέρθημεν καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ νικήσωμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν» εἰμεθα δὲ πεπεισμένοι, ὅτι λαοὶ καὶ ἡγεμόνες θ' ἀναγνωρίσωσι τὸ δίκαιον τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν καὶ θὰ συνδράμωσιν ἡμᾶς ἀναλογιζόμενοι πόσα ἔπραξαν οἱ πρόγονοι μας ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος.»

Καθὼς εἰς μόνος σπινθήρ ἀρκεῖ διὰ ν' ἀνάψῃ πυρίτιδα, τοιουτοτρόπως ἡ ἐν Καλάμαις καὶ Πάτραις ἐπαναστασίς ἦτο ἀρκετὴ νὰ μεταδώσῃ τὴν ἔξεγερσιν ἀνὰ πάσαν τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Αἴγιον, ἡ Κόρινθος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐκ συνθήματος ἐπανέστησαν, ἡ δὲ χαρμόσυνος ἄγγελία τῆς ἐπαναστάσεως μετεδόθη ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον. Τοιουτοτρόπως ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πῦρ διεδόθη πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάντες ἔξηγεροντο διὰ νὰ θραύσωσι τὰς ἀλύσεις των. Πανταχοῦ δὲ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἤκουετο ἄλλο τι εἰμὴ «Μὴ μείνῃ Τούρκος 'σ τὸν Μωρᾶ, μηδὲ 'σ τὸν κόσμον ὅλον».

Τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως λαμπρότατα ἐχαρακτήρισεν ὁ ἀείμνηστος ποιητὴς Σολωμός διὰ τοῦ ἔξης ποιήματος:

'Σὰν τὴ σπίθα χρυμένη 'σ τὴ στάχτη
'Εχρυβότουν γιὰ μᾶς λευθεριά,

'Ηλθ' ἡμέρα, πετιέται, ἀνάφτει,
'Εξανοίχθη σὲ κάθε μεριά.

«'Ηλθ' ἡμέρα» φωνάζουν τὰ χεῖλη,
Ποῦ κλεισμένα τὰ εἴ/, ή σκλαβιά,

Καὶ μὲ μᾶς ἐπετάχθηκαν χίλιοι
Καὶ ἄλλοι χίλιοι πετιώνται μὲ μιά.

Τρέχουν ἄρματ' ἀρπάζουν μὲ βία,
Τὸ σταυρὸ γιὰ σημεῖο ἔνας βαστῖ.

Καὶ γυναικεῖς, παιδιά, τοὺς φωνάζουν,
 Ὁρχισθῆτε γιὰ τὴν ἁλευθεριά.
 Τούτ' ἡ μέρα π' ὁ Θεὸς εἶχε στείλη
 Τὸν νιόν του 'ς τὸν κόσμο γιὰ μᾶς,
 Τούτ' ἡ μέρα, ἀδέλφια καὶ φίλοι,
 Εἶνε ἡμέρα μεγάλης χαρᾶς.
 'Σὰν θεριὰ ὅλοι ὥρμήσανε τότε,
 Μπαίνουν μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησιά.
 Συγχωροῦνται κι' ἀγκάλας ἀνοίγουν,
 Παίρνουν ὅλοι τὴν θεία εὐλογιά.
 Τί εὐλογιὰ ἦτο ἔκεινη ἡ θεία!
 Τῶν Ἑλλήνων ἀνάφτ' ἡ χαρδιά,
 Τῶν Σταυρὸς γιὰ βοήθεια εἴχανε πάντα
 Κι' ἀποκτήσαν μ' αὐτὸν ἁλευθεριά.

'Αφ' οὐ νῆγησεν ἡ φωνὴ τῆς ἑλευθερίας, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ κατοικοῦντες Τοῦρκοι: φοβηθέντες ἐγκατέλιπον τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ ἔσπευδον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των ν' ἀσφαλισθῶσιν εἰς τὰ διαφόρα φρούρια, ἵδια δὲ εἰς τὴν τετειχισμένην Τρίπολιν. Μόνοι δὲ οἱ κατοικοῦντες τὸ χωρίον Λάλα τῆς Ἡλείας περιβόητοι: διὰ τὴν ἀνδρείαν των Τουρκαλβανοὶ δὲν ἀφῆκαν τὸ χωρίον των εἰμὴ κατὰ μῆνα 'Ιουνίου, ἀφ' οὐ προηγουμένως ἀπέκρουσαν τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν καὶ Γεώργιον Πλαπούταν ἐπελθόν κατ' αὐτῶν ἐπαναστατικὸν σῶμα, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ Κεραλλήνων, Ζακυνθίων καὶ Πελοποννησίων.

§ 49. Σφαγαὶ καὶ βιαιότητες τῶν Τούρκων. 'Απαγχόνισις τοῦ πατριάρχου.

"Οτε ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ εἰδῆσις τοῦ κινήματος τοῦ 'Τψηλάντου καὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ 'Επαναστάσεως, ὁ σουλτανὸς Μαχμούτ ὁ Β' ἐξωργίσθη καὶ διέταξε νὰ φυλακίσωσι καὶ ν' ἀποκεφαλίσωσι διαφόρους ἐπισήμους "Ἑλληνας, κατὰ τῶν ὅποιων συνελάμβανεν ὑπονοίας, ὅτι ὑπεβοήθουν τὴν 'Επανάστασιν. 'Αλλ' ἀτυχῶς ἐν ᾧ πολλοὶ ἐφυλακίζοντο καὶ μυριοτρόπως ἔβασανίζοντο, ἐπληροφορήθη ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ὅτι τολμηροὶ τινες "Ἑλληνες συνώμοσαν ἐν Κωνσταντινούπόλει νὰ πυρπολήσωσι τὸν ναύ-

σταθμον, νὰ φονεύσωσι τὸν σουλτάνον μεταβαίνοντα εἰς τὸ τζα-
μίον, νὰ κυριεύσωσι τὸ πυροβολικόν, νὰ ὀπλίσωσιν ἀπαντας τοὺς
ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανούς. Αἱ εἰδήσεις αὗται τοσοῦτον
παρώξυναν τὸν φόβον καὶ τὴν ὄργην τῶν Τούρκων, ὥστε ἀδια-
κρίτως οὔτοι ἡρχισαν νὰ σφάζωσι καὶ νὰ καταδιώκωσι τοὺς χρι-
στιανούς. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) ἀπε-
στάλη ὑπὸ τῆς Υψηλῆς Πύλης δῆμιος, ὃστις παρέλαβε τὸν

Γρηγόριος ὁ Ε'.

ἀείμνηστον οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε', ἐκ Δη-
μητσάνης καταγόμενον, καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου
τῆς μεσαίας πύλης τῶν Πατριαρχείων. Αὕτη δὲ ἡ πύλη ἔνεκα
τοῦ ἀποτροπαίου ἐκείνου ἀνοσιουργήματος μένει μέχρι σήμερον
κατάκλειστος.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ἱερὸν τοῦ πατριάρχου λείψανον ἔμενε
κρεμάμενον· τὴν δὲ τετάρτην μετὰ προηγουμένην συναίνεσιν τῆς
Πύλης παρέλαβον αὐτὸι οἱ Ἐβραῖοι, οἱ ὅποιοι δέσαντες τοὺς πό-

δας του ἔσυρον αὐτὸν ἀπὸ τῶν Πατριαρχείων μέχρι τοῦ αἰγιαλοῦ, βλασφημοῦντες καὶ πτύοντες αὐτόν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐφθασαν εἰς τὸν αἰγιαλόν, παρέδοσαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον, ὅστις καὶ τὸ κατεβύθισεν εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ τινας δὲ ἡμέρας εἶδε τὸ πτῷμα ἐπιπλέον τῆς θαλάσσης Κεφαλλήν τις πλοιάρχος, Σκλάβος ὄνομαζόμενος, καὶ ἀμέσως ἀνείλκυσεν αὐτὸν κρυφίως καὶ μετεκόμισεν εἰς Ὁδησσόν. Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Πρωσίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος τῆς ἑθνικῆς παλιγγενεσίας ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ παρατάξεως. Τῷ δὲ 1871 ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βασιλικῶν τιμῶν κατετέθη ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀνηγέρθη τῷ 1872 ὁ ἀνδρὶας αὐτοῦ, ὅπότε ὁ ἑθνικὸς ἥμων ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ἀπῆγγειλε τὸ θαυμαστὸν ποίημα.

Πᾶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος; . . . Ποῦ τρέχει δὲ λογισμός σου;
Τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα; . . . Γιατί ' τὸ μέτωπό σου
νὰ μὴ φυτρώσουν, Γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀκτίδες,
ὅσαις μᾶς διδ' ἢ δψις σου παρηγορίες κ' ἐλπίδες; κ.λ.π.

§ 50. Νέαι σφαγαί. — Αποτελέσματα τῶν σφαγῶν.

Μετὰ τὸν τραγικὸν τοῦ πατριάρχου θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐθρήνησαν ὅχι μόνον οἱ Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ φιλάνθρωποι χριστιανοί, ἐσφάγησαν πλειστοὶ ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Κωνσταντινουπόλει. "Ομοια δὲ ἔγειναν ἐν Ἀδριανουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Σμύρνῃ, Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐνόμισαν οἱ Τούρκοι, ὅτι διὰ τῶν σφαγῶν θὰ ἐπτοοῦντο οἱ κατὰ τῆς τυραννίας λαβόντες τὰ ὅπλα Ἑλληνες καὶ θὰ ἔπιπτον εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου ζητοῦντες ἔλεος. Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ὡμότητες ὅχι μόνον δὲν ἔπαυσαν τὴν Ἐπαγάστασιν, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν αὐτὴν γενικωτέραν, διότι οἱ Ἑλληνες ἐννοήσαντες ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς ἔξαγριωθέντας Τούρκους, προτιμησαν μᾶλλον ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτούς. Ἀπ' ἤκρου εἰς ἤκρον λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀγτή-

χει πλέον ἄλλο τι μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων γενομένας σφαγάς, εἰμὴ αἱ λέξεις «έλευθερίᾳ ἢ θάνατος».

§ 51. Διασκορπισμὸς τῶν περὶ τὴν Καρύταιναν· Ελλήνων. — Συμβούλιον ὀπλαρχηγῶν ἐν Χρυσοβούτειῳ. — Στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἂλλ' ἀμέσως ἐνώθεις μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν διηυθύνθη πρὸς τὴν Καρύταιναν καὶ καταλαβὼν τὰ ἔκει στενὰ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου κατετρόπωσε τουρκικόν τι ἀπόσπασμα ἀποτελούμενον ἐκ πεντακοσίων σχεδὸν ἄνδρων (27 Μαρτίου). Τοῦτο δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὅποιον διεφημίσθη ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐγένετο αἰτίᾳ νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν πολιορκοῦντα τὴν Καρύταιναν Κολοκοτρώνην ἔξακισχίλιοι μαχηταὶ Ἑλληνες ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς. Ἄλλαξ μετ' ὀλίγον, ὅτε ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατός ἐκ δισκιλίων πεζῶν καὶ ἐπτακοσίων ἵππων, ἐπερχόμενοι ἐκ Τρίπολεως εἰς βοϊθειαν τῶν ἐν Καρυταίνη πολιορκουμένων, πάντες οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς ἄνδρες, ὃν οἱ πλειστοὶ ἦσαν ἀπόλοι καὶ ἀσύντακτοι, καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου διεσκορπίσθησαν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ τούτων πάντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ μετέβησαν εἰς Χρυσοβούτειον καὶ ἔκει συνελθόντες εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Μεσσηνίαν· μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἀντέστη, διότι τὸ στρατηγικόν του σχέδιον ἦτο νὰ καταλαμβάνωσιν οἱ Ἑλληνες τὰς ὁρεινὰς καὶ ὄχυρὰς ἐκείνας θέσεις τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν, διὰ νὰ κατορθωθῇ εὐχερώς ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἀσφαλισθῇ τοιουτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις. Διὰ τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς ἀποφασίσαντας ν' ἀναχωρήσωσιν ὀπλαρχηγοὺς εἶπε· «Δὲν πήγανω πουθενά. Ἄν θέλετε τεῖς, τραβάτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν. Ἄν γαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φάνε τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου.» Καὶ οὕτοι μὲν ἀνεχώρησαν εἰς Μεσσηνίαν οικτίροντες τὸν ἄνδρα διὰ τὴν ἀπόφασίν του· ὁ δὲ Παπαφλέσσας θέλων νὰ ἐμπαιξῃ αὐτὸν, εἴπεν ἀναχωρῶν εἰς ἔνα τῶν στρατιωτῶν

«Μείνε σὺ μαζί του γιὰ νὰ μὴ τὸν φάνε οἱ λύκοι». Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφ' οὐ ἔμεινε μόνος, εἰσῆλθεν εἰς ἐκκλησίδιφν τι ἐκεῖ πλησίον κείμενον καὶ προσηυχήθη πρὸς τὴν Παναγίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Μετ' ὄλιγας δὲ ἡμέρας κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ εἰς Πιάναν, γωρίον ἀπέγον τρεῖς περίπου ὥρας ἐκ Τριπόλεως, τριακοσίους ἄνδρας· ἀλλὰ μετ' ὄλιγον (τῇ 5 Ἀπριλίου) καὶ οὗτοι μόλις εἴδον τουρκικὸν στρατὸν ἐπερχόμενον

Κολοκοτρώνης.

ἐκ Τριπόλεως διεσκορπίσθησαν. Οὗτω δὲ καὶ πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης ἔμεινε μόνος. Ἐν τούτοις ὁ ἀκαμπτος οὗτος ἀνήρ, ἀν καὶ ἔβλεπεν ὅτι τὰ πολεμικὰ πράγματα δὲν ἔχαινον καλῶς, δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἔγραφεν ἀδιακόπως πρὸς τοὺς διαφόρους ὄπλαρχηγοὺς παριστῶν εἰς αὐτοὺς ἀναγκαίαν τὴν κατάληψιν τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν ὄρεινῶν καὶ ὄχυρῶν θέσεων καὶ διαβεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης πολιορκίας ἡ παράδοσις τῆς στερουμένης τροφῶν Τριπόλεως ηθελεν εἶναι ἀφευκτος. Τέλος δὲ διὰ τῆς ἀκάμπτου

ἰσχυρογνωμοσύνης τοῦ Κολοκοτρώνη κατωρθώθη ὁ πόθος αὐτοῦ, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἥλθον πρὸς αὐτὸν διάφοροι ὄπλαρχηγοί, οἵτινες καὶ κατέλαθον τὰς περὶ τὴν Τρίπολιν ὄρεινάς καὶ ὄχυρὰς θέσεις, ἐξ ὧν ἦτο καὶ τὸ ὄχυρὸν Βαλτέτσιον.

§ 52. Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη.

Οἱ διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου Χουρσῖτ πασσᾶς, ὅστις εὑρίσκετο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν πρὸς τὸν ἀποστατήσαντα τοῦ σουλτάνου Ἀλῆν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβήθη μήπως ἀπολέσῃ τὴν ἐν Τριπόλει οἰκογένειάν του καὶ τοὺς

Πετρόμπενης Μαυρομιχάλης.

θησαυρούς του. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 3 500 Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγὸν του Μουσταφάμπενην. Ἀναχωρήσας δὲ ὁ Μουσταφάμπενης ἐξ Ἰωαννίνων ἥλθεν εἰς Πάτρας καὶ ἐκ Πατρῶν εἰς Αἴγιον καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτό. Ἐπειτα διηυθύνθη εἰς Κόρινθον καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ναύπλιον καὶ διέλυσεν ὡσαύτως τὴν τοῦ Ναυ-

πλίου πολιορκίαν· τέλος δὲ ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν. Ἐν Τριπόλει εύρισκόμενος ὁ Μουσταφάμπεης ἔμαθεν, ὅτι τὸ παρὰ τὴν Τρίπολιν χωρίον Βαλτέτσιον εἶχον καταλάβῃ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ 845 Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο τὴν 12 Μαΐου ὥρμησε κατὰ τοῦ Βαλτετσίου μετὰ δωδεκακισχλίων Τουρκαλβανῶν καὶ 1 500 ἵππεών. Ἄλλ’ ἐν φέτειθεντο οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν ἐν Βαλτετσίῳ, φθάνει αἴρνης ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀπέναντι βουνοῦ καὶ διὰ τῆς βροντώδους φωνῆς του φωνάζει «Τούρκοι, ζωντανοὺς θὰ σᾶς πιάσω· είμαι ὁ Κολοκοτρώνης». Οἱ Τούρκοι, ὅτε ἤκουσαν τὴν φωνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἐδειλίασαν μέν, ἀλλ’ ἔξηκολούθουν εἰσέτι τὰς ἐπιθέσεις των, οἱ δ’ “Ελλήνες τοῦ Βαλτετσίου ἔλαθον μέγα θάρρος καὶ ἀπέκρουον ώς ἥρωες τοὺς ἔχθρούς. Τέλος ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν 700 στρατιωτῶν του καὶ ὁ Πλαπούτας μετὰ τῶν 800 στρατιωτῶν του καταλαμβάνουσι τὰ πλάγια τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἥρχισαν φοβερὸν πῦρ κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ’ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐπανελήφθη δὲ τὴν ἐπομένην. Τέλος οἱ “Ελλήνες ἀνεδείγθησαν νικηταὶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγήν. Τόσον δ’ ἀκράτητος ἦτο ἡ φυγὴ τῶν ἔχθρῶν, ὡστε πολλοὶ ἔξ αὐτῶν διὰ νὰ ἀναγκάζωσι τοὺς καταδίωκοντας αὐτοὺς “Ελληνας νὰ σταματῶσιν, ἔρριπτον χαμαὶ τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ὀργύρου ἀπαστράπτοντα ὅπλα των.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ἔξακόσιοι καὶ ἐπληγώθησαν πλεῖστοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν τέσσαρες καὶ ἐπληγώθησαν δέκα καὶ ἑπτά. Αὕτη δὲ ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὅποια εἶνε ἡ πρώτη νίκη αὐτῶν, ἐνέπνευσεν εἰς μὲν τοὺς “Ελληνας μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἐμψύχωσιν, εἰς δὲ τοὺς Τούρκους τὴν δειλίαν. Οἱ “Ελληνες, οἵτινες ἔφευγον, ὅτε ἤκουον «ἔρχονται οἱ Τούρκοι», ἥρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐρωτῶσι «ποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι;»

§ 53. Η παρὰ τὰ Δολιανὰ μάχη.

Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου ὁ Μουσταφάμπεης ἀπεφάσισε ν’ ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος τῆς ἡττῆς του. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18 Μαΐου ὥρμησε

μετὰ ἔξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἵππεων κατὰ τῶν παρὰ τὰ Δολιανὰ ὡχυρωμένων διακοσίων Ἐλλήνων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ περιώνυμος Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ ἐπιλεγόμενος συνήθως Νικηταρᾶς. Ἐπὶ ἔνδεκα ὥρας οἱ Τούρκοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ὡχυρωμένων Ἐλλήνων καὶ ἀπεκρούοντο ὑπ' αὐτῶν γενναίως. Τέλος ἔφθασεν εἰς τὸν Νικήταν ἐπικουρία ἐκ Βερβαίνων καὶ οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτὸν φυγὴν ἀπολέσαντες τρεῖς σημαίας καὶ ἐγκαταλιπόντες τρία πυροβόλα. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, καθ' ἣν ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφορεύθησαν 70, ἐκ δὲ τῶν Ἐλλήνων δύο, ὁ Νικήτας τοσαύτην ἔδειξεν ἀνδρείαν, ὥστ' ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του Τουρκοφάγος. Τοιουτορόπως διὰ τῆς μάχης ταύτης αἱ μὲν ἐλπίδες τῶν Ἐλλήνων ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἡ δὲ δειλία τῶν Τούρκων ηὔξηθη. Ἐκτότε δὲ δὲν ἀπέμενεν εἰς τοὺς Ἐλληνας εἰμὴν νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, ἢτις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τοῦτο δὲ μετὰ φρονήσεως εἰργάζετο ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις καταλαμβάνων τὰς καταλλήλους ὄχυράς θέσεις καὶ προχωρῶν ἐπλησίαζε πρὸς τὴν πόλιν.

§ 54. Μάχη ἐν Θερμοπύλαις. — Ήρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Μουσταφάμπετης εἰσήρχετο εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλο τουρκικὸν στράτευμα συγκροτούμενον ἐξ 9 000 Τουρκαλθανῶν καὶ διοικούμενον ὑπὸ τῶν ὑποστρατήγων Ὁμέρ Βρυώνη καὶ Μεγμέτ Κιοσὲ ἀνεγέρθησεν ἐκ Λαμίας κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ, διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἐλλάδα καὶ κατασβέσῃ τὴν ἐκεῖ ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν. Ἐναντίον τῆς κατερχομένης ταύτης στρατιᾶς ἀντεπεξῆλθον τρεῖς γενναῖοι: ὄπλαρχηγοί, ἢτοι: ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὅστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Λεβαδείᾳ, ὁ Πανουργιάς, ὅστις εἶχεν ἀνυψώσῃ τὴν σημαίαν ἐν Ἀμφίσσῃ, καὶ ὁ Δυοθουνιώτης· ἦγον δὲ οἱ τρεῖς οὗτοι χιλίους περίπου μαχητάς. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Διάκος κατέλαβε τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τὰ πλησίον ὑψώματα, τὰ ὁποῖα κείνται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ δὲ Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοθουνιώ-

της κατέλαθον τὰ πλάγια τοῦ Διάκου. Ἀλλ' ἐπειλθόντες κατὰ μῆνα 'Απρίλιον οἱ ὑπὸ τὸν Ὄμερο Βρυώνην Τουρκαλβανοὶ πρῶτον μὲν τρέπουσιν εἰς φυγὴν τὸν Πανουργιάδην καὶ Δυοθουνιώτην, ἐπειτα δὲ συνάπτουσι πεισματώδη πρὸς τὸν Διάκον μάχην (τῇ 23 Ἀπριλίου 1821), καθ' ἣν ἐκ τῶν τετραχοσίων συντρόφων τοῦ Διάκου 40—50 ἔμειναν μέχρι τέλους εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, οἱ δὲ λοιποὶ φοβηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διάκος, ἐὰν ἦθελεν, ἥδυνατο μετὰ ταῦτα νὰ φύγῃ μετὰ τῶν πιστῶν ἐκείνων συντρόφων του καὶ τοιουτοτρόπως νὰ σωθῇ, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ

'Αθανάσιος Διάκος.

όλιγοι ἐκεῖνοι σύντροφοί του πολλάκις κατὰ τὴν μάχην παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ μάλιστα ἔφερον πρὸς αὐτὸν καὶ ἵππον, διὰ τοῦ ὅποίου ταχέως νὰ φύγῃ. Ἀλλ' ὁ γενναῖος οὗτος ἀνήρ, ἃν καὶ ἔβλεπε πλησιάζουσαν τὴν καταστροφὴν του, δὲν ἤκουσε τὰς παρακλήσεις τῶν συντρόφων του, ἀλλ' ἔξηκολούθει νὰ πολεμῇ πρὸς τοσαύτας χιλιάδας, διότι ἦθελεν ἐκεῖ εἰς τὰς Θερμοπύλας ως νέος Λεωνίδας νὰ δεξίῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον πόσον ἔξοχος εἴναι ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία. Ἔξηκολούθει λοιπὸν νὰ μάχηται ως γίγας. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους πίπτουσι νεκροὶ πάντες οἱ σύντροφοί του, αὐτὸς δὲ πληγώνεται κατὰ τὸν δεξιὸν ὄμον καὶ συλλαμβάνεται ζῶν. Τότε δ' οἱ

Τοῦρκοι πλήρεις χαρᾶς ώδήγησαν τὸν ἥρωα Διάσκον εἰς Λαμίαν. Ἐκεῖ ὁ Ὄμερος Βρυώνης προσκαλεῖ αὐτὸν ἐνώπιόν του καὶ ἐρωτᾷς αὐτὸν περὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ ταύτην ὁ Διάσκος ἀπεκρίθη ἀφοβός, ὅτι τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ὡς πεφάσισε νὰ χαθῇ ἢ νὰ ἐλευθερωθῇ. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ συνάδελφος τοῦ Βρυώνη Μεχμέτ Κιοσέ καὶ θαυμάσας τὴν ἀφοβίαν τοῦ ἀνδρὸς εἶπε πρὸς αὐτὸν «σοὶ χαρίζω τὴν ζωὴν καὶ ἀναλαμβάνω νὰ σὲ θεραπεύσω, ἐὰν θελήσῃς νὰ μὲ οὐπηρετήσῃς πιστῶς». — «Οχι, ἀπεκρίθη ὁ Διάσκος, δὲν σὲ ὑπηρετῶ». — «Ναι, λέγει ὁ Μεχμέτ, ἀλλὰ θὰ σὲ φονεύσω». — «Ἄν μὲ φονεύσῃς, ἀπεκρίθη ὁ ἥρως. τὸ ἔθνος μου δὲν θὰ ζημιωθῇ, διότι ἔχει πολλοὺς Διάσκους». Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν δὲ ταύτην ὁ Διάσκος ἐφυλακίσθη, τὴν δὲ ἐπομένην ἀνηγγέλθη εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ θανατωθῇ ἐὰν γείνη Τοῦρκος. ἀλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην ἀκούσας ὁ ἥρως ἀπεκρίθη μετ' ἀγανακτήσεως καὶ ὑπερηφανίας «Ἐλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἐλλην θ' ἀποθάνω». Ταῦτα δὲ εἰπὼν παρεδόθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς δημίους, οἵτινες ώδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸν ὄρισθέντα τοῦ μαρτυρίου τόπον. Ἐκεῖ δὲ πρὶν ὑποστῇ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἔρριψε τὸ βλέμμα του πέριξ καὶ ἴδων τὰ ἡνθισμένα δένδρα καὶ τὴν χλοερὰν πεδιάδα, εἶπε τὸ ὠραῖον δίστιγον.

Γιὰ δὲς καὶ ποὺ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.

Τέλος οἱ ἀπάνθρωποι. Τοῦρκοι ἀνεσκολόπισαν τὸν Διάσκον ζῶντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν εἰς τὴν πυράν. Ὁ δὲ ἥρως Διάσκος ὑπέφερε τὸ μαρτύριον ἀταράχως καὶ οὔτε ἐδάκρυσεν οὔτε ἐστέναξεν οὔτε εἶπε λέξιν τινά, διὰ νὰ δειξῃ τὸ ἄλγος του.

Ο ἥρωςμὸς τοῦ Διάκου κατὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἡ γενναιοψυχία αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαρτυρίου του δεικνύονται κάλλιστα ἐκ τοῦ ἔξτης ὡραίου δημητρίου ἄσματος.

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
«Ἀνδρεῖα, ως ἂν «Ἐλληνες, ωσάν Γραικοὶ σταθῆτε.»—
«Ἐκείνοι ἐφοβήθησαν, κ' ἐσκόρπισαν 'ς τοὺς λόγγους,
«Εμειν' ὁ Διάσκος 'ς τὴ φωτιά μὲ δεκοχτῷ λεβένταις.
Τρεῖς ὥραις ἐπολέμας μὲ δεκοχτῷ χιλιάδες,

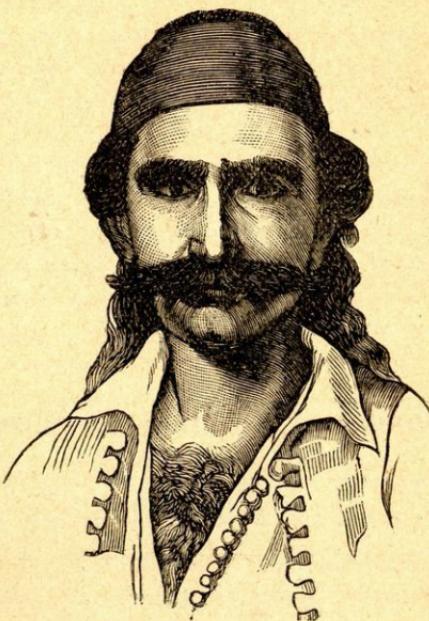
Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του, κ' ἐγίνηκε κομμάτια
 Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε, καὶ 'ς τὴ φωτιὰ ἐμβῆκεν.
 "Ἐκοψε Τούρκους ἄπειρους κ' ἐφτὰ μπουλουχμπασίδαις,
 Πλὴν τὸ σπαθί του ἔσπασεν ἀπάν' ἀπὸ τὴν χούφταν,
 Κ' ἔπεσ' ὁ Διᾶξος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ γέρια.
 Χῖλιοι τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρὸς καὶ δύο χιλιάδες πίσω.
 Κι! Ὁμέρ Βρυώνης μυστικὰ 'ς τὸν δρόμο τὸν ἐρώτα·
 « Γίνεσαι Τοῦρκος, Διᾶξο μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξῃς;
 « Νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰν ν' ἀφήσῃς; »—
 Κ' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε, καὶ μὲ θυμὸν τοῦ λέγει·
 « Πάτε κ' ἑστίς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε·
 « Ἐγὼ Γραιικὸς γεννήθηκα, Γραιικὸς θέλ' ἀποθάνω.
 « Ἄν θέλετε χῖλια φλωριὰ καὶ χῖλιους μαχμουτέδαις,
 « Μόνον πέντε ἔξη ἡμερῶν ζωὴν νὰ μοῦ χαρίστε,
 « Ὅσον νὰ φθάσ' ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βαΐας. »—
 Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλίλμπεϋς, μὲ δάκρυα φωνάζει·
 « Χῖλια πουγγιὰ σᾶς δίνω γά, κι' ἀκόμα πεντακόσια,
 « Τὸν Διᾶξο νὰ χαλάσετε, τὸν φοβερὸ τὸν κλέφτη·
 « Ὅτι θὰ σβύσῃ τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι. »—
 Τὸν Διᾶξο τότε πήρανε, καὶ 'ς τὸ σουθλὶ τὸν βάλαν·
 'Ολόρθιον τὸν ἐστήσανε, κι' αὐτὸς χαμογελοῦσε.

§ 55. Ὁδυσσεὺς Ἀνδρίτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς.

Τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἔξεδίκησε μετ' ὄλιγας ἡμέρας
 ὁ Ὁδυσσεὺς Ἀνδρίτσος, ὁ συνήθως λεγόμενος Ἀνδροῦτσος, υἱὸς
 τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρίτσου. Ὁ γενναῖος οὗτος Ὁδυσσεὺς
 θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν τοῦ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τουρ-
 κικοῦ στρατοῦ ἔσπευσε μετ' ἄλλων τῇ 8 Μαΐου εἰς Γραβιάν, ἔνθα
 ὑπῆρχε μικρόν τι πλινθόκτιστον χάνι. Φθάσας δὲ πρὸ τοῦ χανίου
 εἶπε πρὸς τοὺς συντρόφους του. « Ὅστις θέλει νὰ κλεισθῇ μετ' ἐμοῦ
 εἰς τὸ χάνι, ἂς πιασθῇ εἰς τὸν χορὸν » καὶ ἤρχισε νὰ χορεύῃ ἔδων
 τὸ ἔσμα τῶν κλεφτῶν « Κάτω 'ς τὸ Βάλτο 'ς τὰ χωριά ». Αμέσως
 117 συνεδέθησαν ὅπισθεν αὐτοῦ, ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ
 τοιουτοτρόπως χορεύοντες εισῆλθον εἰς τὸ χάνι, τὸ ὄποιον ὠχύρω-
 σαν ἀνοίξαντες ἐπὶ τοῦ τοίχου πολεμιστρας. Δὲν παρῆλθε πολὺς
 χρόνος, δύοτε ἐφάνη ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἄγων περὶ τὰς 9 000

Τούρκων. Τοῦ τουρκικοῦ τούτου στρατοῦ προυπορεύετο ἔφιππος δερβίσσης. Τοῦτον δὲ ίδων ὁ Ὀδυσσεὺς ἡρώτησεν ἀλθανιστὶ· «Ποῦ πηγαίνεις, δερβίσση;» ὁ δὲ δερβίσσης ἀπεκρίθη «νὰ σφάξω ἀπίστους ἐχθροὺς τοῦ προφήτου». Ἀλλὰ πρὶν τελειώσῃ τὴν τελευταίαν του λέξιν ὁ δερβίσσης, σφαῖρα τοῦ Ὀδυσσέως ἔρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου νεκρόν.

Φθάσαντες οἱ Τοῦρκοι πρὸ τοῦ χανίου καὶ ίδόντες τὸν ιερόν των

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος.

δερβίσην κατακείμενον νεκρὸν κατελήφθησαν ὑπὸ τοσαύτης λύστης, ὥστε ὥρμησαν κατὰ τοῦ χανίου ὡς δαιμονιῶντες καὶ προσεπάθουν νὰ βίψωσι τὸ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα ὧθοῦντες αὐτὸ διὰ τῶν ὕμων. Ἄλλ' ἂν καὶ τοσαύτην λύσσαν εἶχον, ταχέως ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι, διότι οἱ ἐκ τοῦ χανίου ἀκατάπαυστοι πυροβολισμοὶ πολλοὺς ἔξ αὐτῶν εἶχον βίψη νεκρούς. Διὰ τεσσάρων ἐφόδων ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι ν' ἀνατρέψωσι τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο χάνι, ἀλλ' ἐν ἀπάσαις ἀπέτυχον καὶ κατηγυμμένοι

ύπεχώρησαν. Τοσαῦτα δ' ἡσαν τὰ πρὸ τοῦ χανίου τουρκικὰ πτώματα, ὥστε ταῦτα ἡμπόδιζον πλέον τοὺς κατὰ τοῦ χανίου ἐφορμῶντας. Οἱ Ομέροι Βρυώνης λοιπὸν βλέπων ὅτι δὲν ἦδυνατο νὰ κυριεύσῃ τὸ χάνι, ἀπέστειλεν εἰς Λαμίαν ἄνδρας διὰ νὰ μετακομίσωσι τηλεβόλα. 'Αλλ' οἱ ἐν τῷ χανίῳ ἔξελθόντες μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἡσύχως, διῆλθον διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων καὶ ἔφυγον εἰς τὸ βουνόν. Κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν δὲ τοῦτον ἀγῶνα ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν μόνον τέσσαρες, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἑτρακυματίσθησαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους. Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, ἀλλ' ἔλαθον τὴν πρὸς τὴν Βοιωτίαν ἄγουσαν. Εἰσβάλοντες δὲ ἐνταῦθα ἐκυρίευσαν τὴν Λεβάδειαν· ἔπειτα δὲ λαβόντες ἐπικουρίαν ἐκ 2 500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμήτρο πασσάν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ Εύβοιαν, ἔνθα διωρχεῖσθαι δέντεν νὰ κατορθώσωσι.

§ 56. Πρῶτον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων.

"Οτε ἡ ἐπανάστασις διεδίδετο πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἐκ πλοίων τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, ἥτο ἔτοιμος νὰ κάμη ἔναρξιν τῶν θριάμβων του. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Μαΐου τοῦ 1821 ἔξεπλευσε πρὸς συνάτησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου τοῦ ἐκπλεύσαντος ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου ἐναντίον τῆς Σάμου καὶ συνήντησε κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἀκραν τῆς Λέσβου τουρκικὴν τινα φρεγάταν, ἥτις ἥτο προφυλακὶς τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ εἶχεν 84 πυροβόλα καὶ πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν· διηυθύνετο δὲ ἡ φρεγάτα αὕτη εἰς Χίον, διὰ ν' ἀναμείνη ἐκεῖ καὶ τὰ ἄλλα τουρκικὰ πλοῖα, ἀλλ' ἔγεκα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἐλληνικοῦ στόλου, ὑπὸ τοῦ ὅποιου κατεπυροβολεῖτο, ἤνχαράσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἐρισσόν, λιμένα τῆς Λέσβου. Κατὰ τῆς φρεγάτας ταύτης ἀπέστειλεν ὁ ναύαρχος Ἰάκωβος Τομπάζης δύο ἀνδρείους Ψαριανοὺς πυρπολητὰς τὸν Καλαφάτην καὶ τὸν Παπανικολῆν (τῇ 27 Μαΐου)· οὗτοι δέ, ἀν καὶ ἐπυροβολοῦντο δι' ἀκαταπαύστου πυροβολισμοῦ ὑπὸ τῆς φρεγάτας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ Τούρ-

κων, κατώρθωσαν ὅχι μόνον νὰ πλησιάσωσι τὴν φρεγάταν ταύτην καὶ νὰ προσκολλήσωσιν εἰς αὐτὴν τὰ πυρπολικά των καὶ νὰ θέσωσι πῦρ εἰς αὐτά, ἵλλα καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι μετὰ ταῦτα διὰ λέυθων ἀνενόχλητοι. Ἐκ τῶν πυρπολητῶν δὲ τούτων ὁ μὲν Καλαφάτης οὐδεμίαν προυξένησε βλάβην εἰς τὴν φρεγάταν, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀνεπιτηδείως παρασκευασθὲν ἐκάη ἀνωφελῶς· ὁ δὲ Παπανικολῆς κατώρθωσεν ὅ, τι ἐπειθύμει, διότι τὸ πυρπολικόν του ἀμέσως μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἔχθρικὸν ἐκεῖνο πλοῖον. Ματαίως οἱ Τοῦρκοι προσεπάθησαν ν' ἀποσπάσωσι τὸ ὄλεθρον τοῦτο πυρπολικὸν καὶ νὰ κατασβέσωσι τὴν πυρκαϊὰν τῆς φρεγάτας. Αἱ φλόγες ἀνεπήδων πανταχόθεν. Τέλος δὲ μετ' ὄλγον ἀνεφλέγθη καὶ ἡ πυριτιδαποθήκη καὶ τοιουτοτρόπως ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα· ἀπωλέσθησαν δὲ μετ' αὐτῆς καὶ πάντες οἱ ἐπ' αὐτῆς ἔχθροι, πλὴν ὄκτω.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ ἔχθρικοῦ πλοίου οἱ Ἑλληνες ἐν χαρῇ καὶ ἀγαλλιάσει ἀπέπλευσαν εἰς Ψαρά, ἔνθα καὶ ηὔχαριστησαν τὸν Θεόν τελέσαντες λαμπρὰν δοξολογίαν. Τὴν δ' ἐπομένην ἀποπλεύσαντες τῶν Ψαρῶν διηθύνθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, δστις ἐφάνη καταπλέων πρὸς τὴν Λέσβον. Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ὄμως στόλου δὲν προέλαθον οἱ Ἑλληνες νὰ ἐπιτεθῶσι, διότι ὁ στόλος οὗτος μαθὼν τὴν καταστροφὴν τῆς φρεγάτας καὶ ἴδων τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐρχόμενα κατ' αὐτοῦ κατελήφθη ὑπὸ τρόμου καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἑλλήσποντον.

Τὸ ἐν Ἐρισσῷ κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, τὸ ὄποιον εἶνε τὸ πρῶτον κατὰ θάλασσαν κατόρθωμα αὐτῶν, ὡφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις εἶνε σπουδαιότατον. Εἶνε τόσον σπουδαιόν, πρῶτον μὲν διότι οἱ Ἑλληνες πρώτην τότε φορὰν μεταχειρισθέντες πυρπολικὸν πλοῖον ἐδιδάχθησαν τὴν ὡφέλειαν καὶ χρῆσιν τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐκείνου σπλουσ, δεύτερον δὲ διότι ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ οἱ Τοῦρκοι ναῦται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος κατεστάθησαν δειλοὶ καὶ ἄτολμοι.

§ 57. Ἡ παρὰ τὰ Βασιλικὰ μάχη.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὀμέρ Βρυώνης κυριεύσας τὴν Λεβαδείαν προυχώρει εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς Εύβοιαν, νέος τουρκικὸς στρα-

τὸς ἀποτελούμενος ἐξ 7 000 πεζῶν καὶ ἵππων καὶ διοικούμενος ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βεῦρὸν πασσᾶ καὶ τῶν ὑποστρατήγων Μεμίς πασσᾶ καὶ Σιαχῆ 'Αλῆ πασσᾶ ἔφθασεν εἰς Λαμίαν' ἔσπευδε δὲ ὁ νέος οὗτος στρατός νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ 'Ομέρο Βριώνη καὶ εἰσβάλῃ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ 'Ἐλληνες ἐπολιόρκουν τὴν Τρίπολιν. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις διέτρεχε μέγαν κίνδυνον. 'Αλλὰ κατὰ τῆς ἐπερχομένης ταύτης στρατιᾶς ἀντεπεξῆλθον δισχίλιοι περίπου 'Ἐλληνες ὑπὸ τὸν Δυο-βουνιώτην, τὸν Πανουργιάν καὶ τὸν Γούραν, ἀποφασιν ἔχοντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι 'Ἐλληνες κατέλαβον ὄχυρωτάτας θέσεις κειμένας παρὰ τὰ Βασιλικὰ (χωρίον, νῦν ἔρημον, κείμενον μεταξὺ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς ἀρχαίας 'Ελατείας) κατέλαβον δὲ τὰς ὄχυρὰς ταύτας θέσεις, διότι κατώθεν αὐτῶν διήρχετο ἡ ἐκ Λαμίας εἰς Λεβάδειαν δημοσία ὁδός, διὰ τῆς ὥποιας ὁ τουρκικὸς στρατός ἔμελλε νὰ διέλθῃ. Καὶ τῷ ὅντι τῇ 26 Αύγουστου ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῶν ὄχυρῶν ἐκείνων θέσεων ἀμέσως δὲ ἤρχισεν ἐνταῦθα φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν οἱ μὲν ἐχθροὶ μετ' ἀκρατήτου ὄρμῆς προσεπάθουν νὰ διέλθωσιν, οἱ δὲ 'Ἐλληνες μετ' ἀπαραδειγματίστου ἀνδρείας ἀπέκρουν αὐτούς. Τέλος μετὰ πολύωρον καὶ πεισματωδέστατον ἀγώνα οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανιάν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λαμίαν' ἔκτοτε δὲ ὁ Βεῦρὸν πασσᾶς οὔτε ἡκούσθη οὔτε ἐγένετο γνωστὸν τι ἀπέγεινε.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 700 καὶ ἡγμαλωτίσθησαν 221, ἐκ δὲ τῶν 'Ἐλλήνων ἐφονεύθησαν 10 καὶ ἐπληγώθησαν 30. 'Ἐν γένει δὲ ἡ νίκη αὕτη τῶν 'Ἐλλήνων ὑπῆρξε περιφανής, διότι πολεμήσαντες οὔτοι πρὸς τετραπλασίαν δύναμιν, ὅχι μόνον ἐφόνευσαν καὶ ἡγμαλώτισαν τόσον πολλοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἔλαθον πλεῖστα λάφυρα. Τὰ δὲ λάφυρα τὰ ὥποια ἔλαθον ἦσαν 370 πολεμικοὶ ἵπποι, πληθὺς ὑποζυγίων, 8 τηλεβόλα, 18 σημαῖαι, 9 φορτία πολεμεφοδίων καὶ 400 ἀμαξιαὶ πλήρεις τροφῶν. Τέλος δὲ ἡ νίκη αὕτη εἶναι πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι δι' αὐτῆς ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, τὸν ὥποιον ἦθελε διατρέξῃ ἡ Πελοπόννησος.

§ 58. "Αλωσις της Τριπόλεως.

Τὸ σοθαρώτατον πολεμικὸν κατόρθωμα ἐκ τῶν γενομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως εἶνε ἡ ἀλωσις τῆς Τριπόλεως, διότι διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Πελοποννήσου ἐξησφαλίσθη ὁ ἄγων ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐγένετο δὲ ἡ ἀλωσις τῆς πόλεως ταύτης ὡς ἐξῆς.

Μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ καὶ Δολιανοῖς μάχην οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνες καταλαμβάνοντες τὰς πρὸς τὴν Τρίπολιν ὄχυρὰς θέσεις προυρχώρουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς αὐτήν· τέλος δὲ ἀπὸ τῆς δεκάτης Αὔγουστου, ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης ἐν λαμπρῷ μάχῃ παρὰ τὸν Μύτικαν (πλησίον τῆς ἀρχαίας Μαντινείας) ἐνίκησε καὶ ἀπέκρουσε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, οἱ Ἑλληνες ἐποιορκησαν τὴν Τρίπολιν στενῶς. Οἱ κατὰ τῆς Τριπόλεως ἐπελθόντες Ἑλληνες ἦσαν δωδεκακισχίλιοι περίπου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀνήρχοντο εἰς 32 000 καὶ ἐστεροῦντο τροφῶν. Διὰ τοῦτο λίαν ἐνωρίς ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς πολιορκούντας περὶ παραδόσεως. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἀπέληξαν διότι οἱ Τούρκοι ἐζήτουν παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἔνοπλον ἔξοδον καὶ ἀσφαλῆ συνοδίαν μέχρι λιμένος τινός, οἱ δὲ Ἑλληνες ἀπήτου παράδοσιν ἀνευ δρῶν. Ἄφ' οὐδὲν ἀπέτυχον αἱ διαπραγματεύσεις, οἱ ἐν Τριπόλει Ἀλβανοὶ ἐδήλωσαν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τοὺς ὄμοθρήσκους τῶν Τούρκους καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν. Οἱ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἥθελε νὰ ἐξασθενίσῃ ὄλοτελῶς τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων, ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὥρισεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἡμέραν ἔξοδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ τῆς πρωίας λοιπὸν τῆς 23 Σεπτεμβρίου κίνησις μεγάλη ἐπεκράτει ἐν Τριπόλει, διότι, ἐν φ οἱ Ἀλβανοὶ ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀναχώρησιν, οἱ ἐγχώριοι ἐφώναζον κατ' αὐτῶν καὶ δὲν εἴξερον τί ν' ἀποφασίσωσι. Τέλος ἀπεφάσισαν νὰ συσκεψθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου πρὸς τοῦτο δὲ συνῆλθον ἀπαντες εἰς τὸ διοικητήριον.

Ἄλλ' ἐν φ ἐγίνοντο ταῦτα, οἱ Ἑλληνες στρατιώται παρετήρησαν ὅτι ἡ ἀνατολικομεσημβρινὴ πλευρὰ τοῦ τείχους ἔμενεν ἀφρού-

ρητος. Ἀμέσως λοιπὸν πεντήκοντα Ἑλληνες ἀνερριχθησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ, ἀφ' οὗ ἐπηξαν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐπῆδησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας. Τοιουτοτρόπως πάντες οἱ πολιορκηταὶ ὥρμησαν αἰφνῆς ἐντὸς τῆς πόλεως. Φοβερὰ ὑπῆρξε τότε ἡ θέσις τῶν Τούρκων. Οἱ Ἑλληνες στρατιώται οὐδόλως ὑπακούοντες εἰς τοὺς ἀρχηγούς των Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, Πετρόμπενην, Πλαπούταν καὶ λοιποὺς καὶ δίψαν ἐκδικήσεως ἔχοντες ἐπεδόθησαν εἰς φοβερὰν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, τὰ πάντα πυρπολοῦντες καὶ καταστρέφοντες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία δωδεκαπενταγέλια δὲ πτώματα Ὁθωμανῶν, Ὁθωμανίδων καὶ Ἔβραιών ἐκάλυψαν τὸ ἔδαφος, οἱ δὲ λοιποὶ ἡχητικοὶ στρατιῶν μυρίας συμφοράς. Μόνοι δὲ οἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως συνθηκολογήσαντες Ἀλβανοὶ δὲν ἐκαποιήθησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ἡπειρὸν συνοδευθέντες μέχρις Αιγίου ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Τριπόλει Ἔβραιών οὐδεὶς ἐσώθη. Πάντας τούτους ἐθανάτωσαν οἱ Ἑλληνες μετὰ μανίας, διότι ἡθέλησαν νὰ ἐκδικήσωσι τὸν χλευασμόν, τὸν ὄποιον ὑπέστη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἔβραιών τὸ λείψανον τοῦ πατριάρχου. Ἡ ἀλωσίς τῆς Τριπόλεως εἶνε τὸ σπουδαιότατον ἔργον τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως, διότι οἱ Τούρκοι ἔκτοτε ἔτρεμον τοὺς Ἑλληνας. Διὰ ταύτης δὲ τῆς ἀλώσεως ἐξησφαλίσθη ὁ Ἑλληνικὸς ἀγών ἐν Πελοποννήσῳ.

§ 59. Πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Οτε ἔληγε τὸ ἔτος 1821, συνεκροτήθη ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴ Συνέλευσις, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦγεινεν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αὕτη δὲ ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Συνέστησε δὲ δύο σώματα πολιτικά, τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὄποιον ἀπετελεῖτο ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ βουλεύηται καὶ νὰ ἀποφασίζῃ περὶ τῶν πρακτέων, καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, τὸ ὄποιον ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε μελῶν καὶ ἔργον εἶχε νὰ ἐκτελῇ τὰ βουλεύματα. Ἐξελέγη δὲ πρόεδρος τοῦ μὲν Βουλευτικοῦ ὁ Δημήτριος Τζηλάντης, ἀδελφός τοῦ Ἀλεξάνδρου Τζηλάντου, τοῦ δὲ Ἐκτε-

λεστικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Υπὸ τῆς συνελεύσεως ταύτης ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὡρίσθη ἡ σημαία τοῦ Ἐθνους νὰ εἶναι κυανόλευκος ἀντὶ τῆς ἔως τότε μελαίνης.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1822

§ 60. Καταστροφὴ τῆς Χίου.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Χίου ἦσαν φύσει πρᾶgoi καὶ εἰρηνικοί. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ εἰρηνικοὶ Χίοι ἔμενον ἡσυχοὶ καὶ ηὔχοντο ὑπὲρ τῆς εὐδώσεως τοῦ ἀγῶνος, αἰφνῆς ὁ διοικητὴς τῆς Σάμου Λυκούργος Λογοθέτης τῇ προτάσει Χίων τινῶν ἀποθάρεις εἰς Χίον τῇ 10 Μαρτίου 1822 μετὰ 2 500 ἀνδρῶν ἀποκλεῖει τὴν τουρκικὴν φρουρὰν καὶ καλεῖ τοὺς Χίους εἰς τὰ ὅπλα. Οἱ Χίοι ἀν καὶ ἦσαν φιλήσυχοι καὶ ἀπειροπόλεμοι, ὅτε εἶδον τοὺς περὶ τὸν Λυκούργον ἐπαναστάτας κατελήφθησαν ὑπὸ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐχαρίστως πλέον ὑψώσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Δυστυχῶς ὅμως, ὅτε ἡ ἐπανάστασις τῆς Χίου ἔγεινε γνωστὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ σουλτάνος τοσοῦτον ἐξηγριώθη, ὥστε διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ ἐν Κωνσταντινούπολει ἐπίσημοι Χίοι καὶ ἄλλοι: μὲν ἐκ τούτων νὰ θανατωθῶσιν, ἄλλοι: δὲ νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς φυλακάς. Συγχρόνως δὲ ἀπέστειλεν εἰς Χίον τὸν ἐκ 48 πλοίων στόλον του μετὰ ἐπτακισχιλίων ὅπλοφόρων καὶ διέταξε τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σατράπας του νὰ μεταβιβάσωσι τάχιστα εἰς Χίον στρατεύματα πρὸς γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐπαναστατῶν.

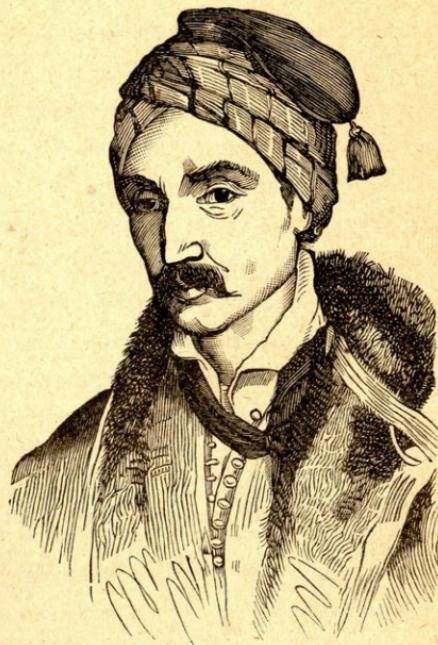
Περὶ τὸ τέλος Μαρτίου ἔφθασεν εἰς Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρά-Ἀλῆν καὶ ἤρχισε τὸν κανονιοθόλισμόν, συγχρόνως δ' ἀπεβίθασεν εἰς τὴν νῆσον τοὺς ἐπτακισχιλίους στρατιώτας. Ἀποβιθάσθεντες δ' οὗτοι: εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκ τοῦ φρουρίου ἐξελθόντων Τούρκων καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπελθόντων πολυαριθμων τουρκικῶν στιφῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἔτρεψαν

αύτοὺς εἰς φυγήν. "Ἐπειτα εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν καὶ πυρπολήσαντες αὐτὴν ἐπεδόθησαν εἰς ἀρπαγήν, αἰχμαλωσίαν καὶ σφαγήν. "Ἐντρομοὶ οἱ Χῖοι ἔτρεχον εἰς τὰ ὅρη καὶ ἐκρύπτοντο εἰς χαράδρας καὶ σπήλαια· ἀλλὰ πανταχοῦ οἱ ἀτυχεῖς εὗρισκον τὸν θάνατον, διότι τὰ ἄγρια ἐκεῖνα τῶν Τούρκων στίφη κατεπλημύρησαν ἀπασαν τὴν νῆσον. "Ασύλον ἔζητουν οἱ καταδιωκόμενοι, πλὴν οὐδαμοῦ εὗρισκον τοιοῦτον. Οἱ ἄγριοι σφαγεῖς οὐδὲν ἐσεβάσθησαν. Τὰ πάντα ἐμίαναν. Πανταχοῦ τρέχοντες ἔσφαζον. Καὶ αύτοὺς τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ, τυφλοκομείῳ καὶ φρενοκομείῳ κατέσφαξαν. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον τὸ αἷμα τῶν ἀθώων Χίων ἔρρεεν ἄφθονον. Πανταχοῦ δὲν ἡκούοντο εἰμὴ αἱ γοεραὶ καὶ σπαραξιάρδιοι φωναὶ τῶν ῥιπτομένων κάτω πρὸς σφαγὴν ἀσπλῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν. Εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδας ἀνηλίθιον τὰ σφαγέντα ἐκεῖνα ἀθῷα πλάσματα, εἰς τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἑπτὰ χιλιάδας οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες ἐπωλήθησαν ἐπειτα ώς δοῦλοι ἐν Σμύρνῃ καὶ ταῖς κυριωτέραις ἀγοραῖς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄνα πᾶσαν δὲ τὴν νῆσον δὲν ἔθλεπέ τις εἰμὴ σωροὺς ἐρειπίων καπνιζόντων καὶ πτώματα. Τοιουτορόπως ἡ ἄλλοτε εὐδαίμων ἐκείνη νῆσος μετεβλήθη εἰς τρομακτικὸν κοιμητήριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκείντοι ἀταφαίριστα πτώματα.

§ 61. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ὁ Ἐλληνικὸς στόλος, ὃστις ἀπετελεῖτο ἐκ 48 μικρῶν πλοίων καὶ 18 πυρπολικῶν καὶ διφερεῖτο ὑπὸ τοῦ περιφήμου καὶ κυματοχαροῦς ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη, ἔκαμεν ἀποπείρας τινὰς κατὰ τοῦ ἔχθρου, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Συνελθόντες δ' ἐκεῖ εἰς συμβουλιον οἱ Ἐλληνες πλοίαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπέμψωσιν ἐν καιρῷ σκοτεινῆς νυκτὸς δύο πυρπολικὰ πλοῖα κατὰ τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου προσωριμισμένου τουρκικοῦ στόλου καὶ νὰ καύσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ αἰμοχαροῦς Καρᾶ-Ἀλῆ καὶ ἄλλο ἐν πλοῖον. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπεστάλη ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μὲν πυρπολικοῦ ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄλλου ὁ ἐπίσης ἀνδρεῖος Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπίνος· ἐκάτερος δὲ τούτων εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ

καὶ ναύτας τινάς. Τὰ δύο ταῦτα πυρπολικὰ εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Χίου περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς βῆς πρὸς τὴν 7ην Ἰουνίου· διηυθύνθησαν δὲ τὸ μὲν τοῦ Κανάρη κατὰ τῆς ναυαρχίδος, τὸ δὲ τοῦ Πιπίνου κατ’ ἄλλου μεγάλου ὡσαύτως πλοίου. Ἀπαντα τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἦσαν κατάφωτα, διότι ἡ νὺξ ἐκείνη ἦτο ἡ τελευταία νὺξ τοῦ Ραμαζάν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ραμαζάν εἶνε θρησκευτικὴ νηστεία τῶν Μωαμεθα-

Κωνσταντῖνος Κανάρης.

νῶν, καθ’ ἣν ἐπὶ μῆνα τὴν μὲν ἡμέραν νηστεύουσι, τὴν δὲ νύκτα ἐπιδίδονται εἰς εὐωχίας, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην νύκτα ὁ ναύαρχος συνευωχεῖτο μετὰ τῶν χξιωματικῶν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ναυαρχίδι, καθ’ ἣν ὥραν ἔφθασεν ὁ Κανάρης, ἦσαν συνηγμένοι τρισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι.

Οὕτε ὁ Κανάρης οὕτε ὁ Πιπίνος ἀφῆκαν νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλ’ ἀμέσως πλησιάσαντες προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικά των,

ἔθαλον πῦρ εἰς αὐτὰ καὶ διὰ λέμβων ἀπεμακρύνθησαν. Ἐκ τῶν πυρπολητῶν ὅμως τούτων ὁ Υδραῖος πυρπολητὴς δὲν ὑπῆρξεν εὔτυχής, διότι τὸ πυρπολικόν του ἐνοίθη ὑπὸ τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου ἐκείνου ἐγκαίρως καὶ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ πλοίου. Οἱ δὲ Κανάρης ὑπῆρξεν εὔτυχής, διότι αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ του ἀνεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀκαριαίως. Διὰ τοῦτο καὶ πλήρης γχαρᾶς ὁ γενναῖος Ψαριανός, ὅτε ἀπεμακρύνετο τῆς ναυαρχίδος, ἀνεφώνησεν «αὐτὴν εἶνε ώραία φωτοχυσία, παληγότουρκοι!». Μετ' ὄλιγον ἡ ἀναφρεγθεῖσα ναυαρχίς ἐφαίνετο ὡς ἡφαίστειον ἀναπέμπον φλόγας οὐρανομήκεις. Πάντες οἱ ἐν αὐτῇ ἀνδρες πλήρεις τρόμου καὶ μετ' ἀπελπιστικῶν κραυγῶν ἐπήδων εἰς τὰς λέμβους, διὰ νὰ σωθῶσιν· ἀλλ' αἱ λέμβοι ἔνεκα τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβυθίζοντο αὐτανδροι. Οἱ δὲ αἰμοθόροις ναύαρχος Καρᾶ-Ἀλῆς, ὅστις ὥρμησεν ἐκ τῶν πρώτων ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως καὶ ταραχῆς, διὰ νὰ σωθῇ, ἀμα ἐπειθέασθη εἰς τὴν λέμβον, ἐπληγώθη καιρίως ὑπὸ ἀνημμένου ἴστοῦ, καταπεσόντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ μετηνόμηθη κακῶς ἔχων εἰς τὴν ξηράν, ἔνθα καὶ ἐξέπνευσε. Τέλος μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας τὸ πῦρ τῆς καιομένης ναυαρχίδος μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ναυαρχίς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μεθ' δλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν. Τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον τρόμον ἐνέθαλεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἀμέσως οὗτοι ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ δὲ Ἑλληνες πυρποληταὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ Ψαρὰ ἔγειναν δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Μετὰ ταῦτα (τῇ 28 Ὁκτωβρίου) ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ Κανάρη παρὰ τὴν Τένεδον καὶ ἡ ὑποναυαρχίς, ἥτις περιεῖχεν ὄντακοσίους ἄνδρας.

§ 62. Ἀτυχεῖς γάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐν Πέτρᾳ καὶ Φαναρίῳ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πασσᾶς μεταβὰς εἰς Λάρισαν προπαρεσκευάσθη νὰ κατασβέσῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Σουλιωτῶν καὶ ἐπειτα νὰ προ-

γιωρήσῃ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ μῆνα λοιπὸν Μάιον ὥρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου ἀλλ’ εὐθὺς ἐξ ἡρχῆς τοιαύτην φθορὰν ὑπέστη, ὥστε ἐν ἀγανακτήσει ἀνέκραζεν «ὁ Θεός ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς γκιακούρηδες». Ἐξακολουθήσας δὲ μετ’ ἐπιμονῆς τὰς ἐπιθέσεις του κατὰ τοῦ Σουλίου ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἡπειρον καὶ μετέβη εἰς Λάρισαν, διὰ νὰ προετοιμασθῇ καλῶς

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

διὰ τὴν κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου ἐκστρατείαν ἀνέθηκε δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὁμέρο Βρυώνην. Ἐν τῇ περιστάσει λοιπὸν ἐκείνη οἱ Σουλιώται, οἵτινες ἦσαν χῖλιοι μόνον, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν φωνὴν δὲ ταύτην τῶν Σουλιώτῶν ἐσπευσαν πεντακόσιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἥρωα τοῦ Βαλτεσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ τρισχίλιοι ἄλλοι: «Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον. Άλλ’ ἀτυχῶς

καὶ οἱ Μανιάται ἐνικήθησαν ἐν Φαναρίῳ, ἀπολέσαντες μάλιστα καὶ τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Κυριακούλην, καὶ οἱ τρισχίλιοι "Ελληνες καὶ φιλέλληνες ἔπαθον πανωλεθρίαν παρὰ τὸ χωρίον Πέτα. Ἡτο δὲ τότε Ιούλιος τοῦ 1822.

§ 63. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλην.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ὁμέρος Βρυώνης ἐπολέμει πρὸς τοὺς "Ελληνας ἐν Ἡπείρῳ, ὁ σουλτανὸς ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ ἄλλον ἵσχυρὸν στρατὸν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος καὶ Πελοπονῆσου. Τοιουτοτρόπως ἥλπιζεν, διτὶ ἥθελε κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξέλεξε δὲ στρατηγὸν οὐχὶ τὸν Χουρσίτη, ἀλλὰ τὸν ἀριστον ἐκ τῶν στρατηγῶν του Μαχμούτ πασσᾶν, ὅστις, ἐπειδὴ κατήγετο ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας, ἐπωνομάζετο Δράμαλης. Ο νέος λοιπὸν οὗτος στρατάρχης παραλαβὼν 24 000 πεζῶν, ἔξακισχιλίους ἵππεῖς καὶ ἵσχυρὸν πυροβολικὸν εἰσήλασεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἐλλάδα καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας, δι' ὧν διήρχετο, ἔφθασε τῇ 5 Ιουλίου εἰς Κόρινθον καὶ ἐκ Κορίνθου, ἀφ' οὐ ἔγεινε κύριος τοῦ Ἀκροκορίνθου, εἰς Ἀργος, σκοπῶν νὰ ἔξαχολουσθήσῃ τὴν πορείαν του μέχρις Ἀρκαδίας καὶ ν' ἀνακτήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἄλλα φθάσας εἰς Ἀργος εὑρε τὴν Ἀκρόπολιν τῆς πόλεως ἑκείνης κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Υψηλάντου μετὰ 700 Ἐλλήνων. Διὰ τοῦτο ἡναγκάσθη νὰ παύσῃ τὴν πορείαν του καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὴν ἀκρόπολιν.

'Ἐν φόρο Δράμαλης ἡσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, ἔφθασεν ἐκ Τριπόλεως ὁ Κολοκοτρώνης, ἄγων δεκακισχιλίους μαχητὰς καὶ κατέλασε τοὺς Μύλους. Ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς ἔβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει ν' ἀντιστῶσιν, ὅστερον δὲ διηκόλυνε τὴν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ὑποχώρησιν κυτῶν· ἐπεδίωξε δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ν' ἀντιστῇ ἐπὶ τινας ἡμέρας ἡ ἀκρόπολις, διότι ἐγνώριζεν διτὶ ὁ Δράμαλης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὄλιγας μόνον τροφὰς θὰ ἡναγκάζετο μετά τινας ἡμέρας νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον πρὸς ἐπισίτισιν τοῦ στρατοῦ του. Πράγματι δὲ ὁ Δράμαλης μετά τινας ἡμέρας περηφῆθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν ἔνεκα τῆς

παντελοῦς στερήσεως τροφῶν καὶ ὄδατος καὶ εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σκεφθῇ περὶ ταχείας ἐπανόδου εἰς Κόρινθον. Ἀλλὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Δράμαλη λίαν ἐνωρίς ἐνόσησεν ὁ Κολοκοτρώνης. Διὰ τοῦτο τάχιστα ἀνεχώρησε μετὰ 2 350 ἀνδρῶν καὶ διευθυνθεὶς εἰς τὰ στενά τῶν Δερβενακίων ἐτοποθέτησε τοὺς στρατιώτας του ἐντὸς χαράδρας, δηισθεὶς βράχων καὶ θάμνων. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐξ "Αργους τῇ 26 Ιουλίου" ὅτε δὲ οἱ Τοῦρκοι ἵππεῖς εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς. Ἐντρομοὶ λοιπὸν πάντες οἱ Τοῦρκοι ἵππεῖς τε καὶ πεζοί, ὑποχωρήσαντες ἀνέθησαν εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἀγίου Σώστου καὶ διέφυγον τὸν ἐκ τοῦ Κολοκοτρώνη κίνδυνον. Ἀλλ' αἴφνης κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγικωτάτου Κολοκοτρώνη ἔφθασαν ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Παπαφλέσας καὶ ὁ Υψηλάντης καὶ καταλαβόντες λόφον τινὰ φράσσοντα τὴν χαράδραν, διὰ τῆς ὧδοις διήρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἥρχισαν σφοδρὸν κατ' αὐτῶν πῦρ. Οἱ Τοῦρκοι πρὸ τῶν φονικῶν ὅπλων τοῦ Νικηταρᾶς καὶ τοῦ Παπαφλέσα εὑρεθέντες, πυροβολούμενοι δὲ καὶ δηισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κατ' αὐτῶν Κολοκοτρώνη εὑρέθησαν εἰς θέσιν δεινήν. Περισσότεροι τῶν τρισχιλίων ἔπεσον νεκροὶ καὶ ἀπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Νικηταρᾶς ὡνομάσθη καὶ πάλιν Τουρκοφάγος. Ὁ δὲ Δράμαλης ἴδων τὴν καταστροφὴν ταύτην τοῦ στρατοῦ του, τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὡστε καθ' ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν ἔμεινεν ἐν "Αργει, τῇ δὲ 28 Ιουλίου μετὰ τοῦ ὑπολειπούμενου εἰς αὐτὸν στρατοῦ ἥρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀγινορίου καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ Δερβενακίου. Ἀλλ' ἐν φ διήρχετο διὰ τοῦ Ἀγινορίου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Υψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσας καὶ ἐφόνευσαν περὶ τοὺς χιλίους ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Μετὰ πολλὰς ἐπὶ τέλους ζημίας κατώρθωσεν ὁ Δράμαλης νὰ διέλθῃ καὶ νὰ διευθυνθῇ κακῶς ἔχων εἰς Κόρινθον.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη. Κατεστραμμένος καὶ κατηγχυμένος ἐπανῆλθε πλέον εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖ ἐκ τῆς μεγάλης του θλίψεως ἀσθενήσας ἀπέθανε περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐλαττωθέντα ἐκ τοῦ πολέμου, τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν

εις 4 000 ἄνδρας κατεστράφησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος παρὰ τὴν Ἀκράταν ὑπὸ τῶν δύο Ζαΐμαιών, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζῆ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Ὁφείλεται δὲ ἡ καταστροφὴ αὕτη τοῦ Δράμαλη εἰς τὸν στρατηγικὸν ίδίως νοῦν τοῦ Κολοκοτρώνη. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως ἡ μὲν Γερουσία ἐξέλεξε τὸν Κολοκοτρώνην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὡνόμασαν αὐτὸν πατέρα.

§ 64. "Αλωσίς τοῦ Παλαμηδίου.—Παράδοσις τοῦ Ναυπλίου.

Πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη οἱ Ἐλληνες εἶχον πολιορκήση τὸ ὄχυρὸν τοῦ Ναυπλίου φρούριον Παλαμήδιον, εἶχον δὲ πολλὰς ἐλπίδας ταχέως νὰ γείνωσι κύριοι καὶ τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς πόλεως, διότι οἱ πολιορκούμενοι ἐστεροῦντο τροφῶν. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὁ ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ἀποκλεισμὸς τοῦ φρουρίου τούτου ὑπῆρξε τοιοῦτος, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι κατ' οὐδένα τρόπον ἡδύναντο νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ Ναύπλιον τροφάς. Διὰ τοῦτο δὲ πάντες οἱ πολιορκούμενοι ὑπέφερον ἐκ τῆς πείνης τὰ πάνδεινα καὶ μάλιστα εἶχον κατατήσῃ νὰ τρώγωσι ζῷα ἀκάθαρτα, δέρματα ἔβρασμένα καὶ πᾶν ὅ,τι εὑρίσκον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ θέσει εύρισκόμενοι οὗτοι εἶχον πλέον ἀρχίση διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἐλλήνων περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐν φ προέβαινον αἱ διαπραγματεύσεις, παρουσιάζονται αἴφνης εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν πολιορκούντων Ἐλλήνων Σταϊκον Σταϊκόπουλον δύο Τοῦρκοι λιποτάκται καὶ ἀγγέλλουσιν εἰς αὐτὸν, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ φρουροὶ τοῦ Παλαμηδίου καταλιπόντες τὰς θέσεις τῶν εἶχον καταβῆ εἰς τὴν πόλιν, διὸ νὰ λαθωσι μέρος εἰς τὸ γενικὸν συμβούλιον, τὸ ὅποιον ἐγίνετο διὰ τὴν παράδοσιν. Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Σταϊκος δὲν ἀφῆκε νὰ παρέλθῃ καιρός, ἀλλ' ἀμέσως παρασκευάζει κλίμακας καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνέρχεται μετὰ τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὸ φρούριον καὶ καταλαμβάνει αὐτὸν (30 Νοεμβρίου). Πλήρεις χαρᾶς οἱ Ἐλληνες διὰ τὴν ἀλωσιν τοῦ ἀπορθήτου ἐκείνου φρουρίου ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάθασίν των ἡρχίσαν νὰ πυροβολῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἐφώναζον δὲ πρὸς τοὺς ἐν Ναυ-

πλίφ Τούρκους «καλῶς σᾶς ηὔραμεν ἀγάθες». Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ Τοῦρκοι, ὅτε εἶδον ὅτι τὸ ἀπόρθητον ἔκεινο τῆς πόλεως προπύργιον ἐκυριεύθη, ὑπὸ τοιούτου φόβου καὶ τρόμου κατελήφθησαν, ὥστε περιέτρεχον τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως ὡς παράφρονες. Ἐν φύσιν δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, φθάνει εἰς τὸ Παλαμήδιον ὁ Κολοκοτρώνης καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων αὐτῆς, ἡπείλησε δὲ αὐτοὺς ὅτι ἐὰν βραδύνωσιν ἥθελε διατάξῃ τὴν ἔναρξιν τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ δεινῇ δὲ ταύτῃ θέσει εὑρεθέντες οἱ Τοῦρκοι ἡναγκάσθησαν πλέον νὰ συνθηκολογήσωσι. Διὰ τῆς συνθήκης δὲ ταύτης αὐτοὶ μὲν ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὰς κλεῖς τῶν φρουρίων, οἱ δὲ "Ἐλληνες ὑπεσχέθησαν ν' ἀποστείλωσιν αὐτοὺς δι' ἑλληνικῶν πλοίων ἀσφαλῶς εἰς Μ. Ἀσίαν. Τέλος οἱ δύο οὗτοι ὅροι τῆς συνθήκης διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ κατὰ καλὴν τύχην καταπλεύσαντος τότε εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἀγγλους ναυάρχου Ἀμιλτῶν ἔξετελέσθησαν ἀκριβῶς. Οὕτω δὲ καὶ τὸ Ναύπλιον παρεδόθη καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπέπλευσαν εἰς Μ. Ἀσίαν ἀνενόχλητοι.

§ 65. Καταστροφὴ τοῦ Σουλίου.

"Οτε ἐν Πελοποννήσῳ κατεστρέφετο ὁ Δράμαλης, οἱ ἐν Ἡπείρῳ στρατηγοὶ Ὁμέρος Βρυώνης καὶ Μεγαλεῖτος Ρεσίτ πασσᾶς, ὁ ἐπικαλούμενος Κιουταχῆς, ἐπολιόρκουν τὸ Σοῦλι στενῶς. Οἱ γενναιοὶ Σουλιώται ἀν καὶ μετὰ τὴν ἐν Φαναρίῳ καὶ Πέτρῳ καταστροφὴν τῶν Ἐλλήνων οὐδεμίαν βοήθειαν περιέμενον πλέον, ἐν τούτοις ἀνθίσταντο ἡρωϊκῶς. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους μετ' ἀντίστασιν διαρκέσασαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἡναγκάσθησαν ἔνεκα παντελοῦς ἡλλείψεως τροφῶν νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τὸν Ὁμέρο συνθήκην, καθ' ἣν ὑπεχρεώθησαν νὰ ἔγκαταλίπωσι τὸ Σοῦλι. Ἐκ τῶν Σουλιώτων δὲ ἐκείνων ἄλλοι μὲν μετέβησαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἄλλοι δὲ κατῆλθον εἰς τὴν Στερεάν Ἐλλάδα καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἄλλων Ἐλλήνων ἔξηκολούθησαν τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Σουλιώτων εἰσβαλόντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ χωρία τῶν Σουλιώτων κατέστρεψαν αὐτὰ διὰ τοῦ πυρός.

Ἐκτοτε ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο τὸ τετραχώριον (Σοῦλι, Κιάφα, Ἀθαρί-
κος καὶ Σαμονίθα) δὲν ὑπάρχει ἀλλο τι εἰμὴ ἐρείπια μόνον δὲ ἐκ
τοῦ ἐπταχωρίου σώζονται ἥδη τρία χωρία (τὸ Τσεκοῦρι, τὸ Ἀλ-
ποχώρι καὶ ἡ Γκιανόλα), ἀλλὰ καὶ ταῦτα δυστυχώς κατοικοῦνται
νῦν ὑπὸ Τουρκαλβανῶν.

§ 66. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρος Βρυώνης καὶ ὁ
Κιουταχῆς ὥρμησαν μετὰ 11 000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Στερεάν Ἐλ-
λάδα καὶ περὶ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου ἔφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου
καὶ ἐποιούρκησαν αὐτὸ πανταχόθεν, ἐν φυγήρων ὁ Ιουσοὺφ
πασσᾶς ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν Μεσολογγίῳ δὲν
ὑπῆρχον εἰμὴ ἔξακόσιοι περίπου μαχηταί, ὧν ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ
Μαυροκορδάτος καὶ ὁ περίφημος Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης.
Πρὸ τοῦ κινδύνου δ' ἐκείνου εὑρεθέντες οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες
ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰδοποίησαν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνας, ἀφ' ἐτέ-
ρου δέ, διὰ νὰ κερδήσωσι χρόνον, προσεποιήθησαν, ὅτι ἦθελον νὰ
παραδῶσωσι τὴν πόλιν καὶ ἥρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ
Ὁμέρος Βρυώνη. Ἄλλ' ἐν φῷ ὁ Ὁμέρος Βρυώνης ἔνεκα τῶν ἐνεργου-
μένων διαπραγματεύσεων ἔθεώρει βεβαίαν τὴν παράδοσιν τοῦ
Μεσολογγίου, φθάνει αἴφνης πρὸ τοῦ ὅρμου τῆς πόλεως ὁ Ὑδραῖ-
κὸς στόλος, ὁ ὅποιος τρέπει τὸν ὑπὸ τὸν Ιουσοὺφ στόλον εἰς φυγὴν
καὶ ἀποβιβάζει εἰς τὴν πόλιν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ σῶμα
ἐκ χιλίων Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην, Ζαΐμην καὶ Δελη-
γιάννην. Τότε λοιπὸν οἱ πολιορκούμενοι ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρο
Βρυώνην «ἐὰν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρης». Ὁ δὲ
Ὕμερος Βρυώνης μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ταύτην δὲν ἀπῆλπισθη,
ἄλλ' ἀπεφάσισε νὰ κάμη γενικὴν ἔφοδον κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24.
πρὸς 25 Δεκεμβρίου, διότι ἐπίστευεν, ὅτι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην
ἔνεκα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων πάντες οἱ πολιορκούμενοι
ἔμελλον νὰ εἶνε ἐν τοῖς ναοῖς. Ἄλλ' ἡ ἀπόφασις αὗτη τοῦ Ὁμέρο
ἔγεινε γνωστὴ εἰς τοὺς πολιορκουμένους διά τινος Ἕλληνος κυνηγοῦ
τοῦ Ὁμέρο, Ἰωάννου Γούναρη καλουμένου. Διὰ τοῦτο οἱ πολιορ-
κούμενοι κατέλαβον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὰς καταλλήλους

θέσεις. "Οτε λοιπὸν ὥρμησαν οἱ Τοῦρκοι, φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτούς. "Ενεκα δὲ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης καταστροφῆς ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀφ' οὐ ἀφῆκαν ἐπὶ τοῦ πεδίου διακοσίους περίπου νεκρούς. 'Ἐν τούτοις ὁ Ὁμέρος Βρυώνης τακτοποιήσας τὸν στρατόν του ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν. 'Αλλὰ μετά τινας ἡμέρας ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔνεκα τοῦ βαρυτάτου χειμῶνος καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἔμαθεν, ὅτι πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ἦρχετο ὁ Ὅδυσσεύς, τοῦ ὅποιού τὸ ὄνομα τρόμον ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καταλιπὼν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπάσσας τὰς ἀποσκευὰς τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀρκετὰ τηλεβόλα. 'Ἐκ τοῦ στρατοῦ δ' ἐκείνου τοῦ Ὅμερος πεντακόσιοι ἐπνίγησαν ἐν τῷ Ἀχελῷ, διότι ὁ ποταμὸς οὗτος, καθ' ἣν ἡμέραν διήρχοντο αὐτὸν οἱ Τοῦρκοι, εἰχε πλημμυρήσῃ· οἱ δὲ περισωθέντες κακῶς ἔχοντες μετέβησαν εἰς Ἡπειρον.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1823

§ 67. Δευτέρα ἐν "Αστρει 'Εθνικὴ Συνέλευσις.

Κατὰ μῆνα Μάρτιου τοῦ 1823 συνεκροτήθη ἐν "Αστρει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη ἡ δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἐτροποποίησε τὸ πολίτευμα καὶ διώρισε νέαν κυβέρνησιν (τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα). Τὴν νέαν κυβέρνησιν συνεκρότησαν ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη. "Εδρα δὲ τῆς κυβερνήσεως ὡρίσθη ἡ Τρίπολις, ἀλλὰ τὰ μέλη αὐτῆς διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἐπαναστάσεως.

§ 68. Εἰσβολὴ τοῦ Μουστακῆ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.—Θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρον.

"Η τουρκικὴ κυβέρνησις ἀποτυχοῦσα τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος νὰ καταβάλῃ τὴν Ἐπανάστασιν ἀπέστειλε τῷ 1823 κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Μουστακῆν πασσᾶν μετὰ 16 000 ἑκλε-

κτῶν Τουρκαλβανῶν. Ἐν φ' δ' ἐπήρχετο ὁ Μουσταῆς, ὁ γενναῖος Σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης μανθάνει, ὅτι ἡ πρωτοπορεία τοῦ Μουσταῆ ἀποτελουμένη ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Τσελαλεδίν βέντη ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Τοῦτο μαθὼν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Τσελαλεδίν, συνενόηθη δὲ καὶ μετ' ἄλλων Ἑλλήνων νὰ ἐπιτεθῶσιν οὗτοι συγχρόνως ἐξ ἄλλων μερῶν. Ἔσπευσε λοιπὸν μετὰ 350 Σουλιώτῶν εἰς τὴν ὄρισθεῖσαν θέσιν καὶ περιέμενε τὸ σύνθημα διὰ τὴν κοινὴν

Μᾶρκος Βότσαρης.

ἐπίθεσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρῆλθεν ἡ προσδιορισθεῖσα ὥρα καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες δὲν εἶχον ἐμφανισθῆ, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ μόνος τὸ τολμηρὸν σχέδιον καὶ τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου ἐφορμᾷ ξιφήρης κατὰ τοῦ ἔχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἡ καταστροφή, ἣν προυξένησεν ὁ ἀτρόμυτος Σουλιώτης, ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, ὁ δὲ φόβος ὑπὸ τοῦ ὅποιου κατελήφθησαν οἱ ἔχθροι, μέγιστος. Ἀλλ' ἀτυχῶς ἐν τῇ ὁρμῇ του ὁ γενναῖος Μάρκος ὑψώσε τὴν κεφαλήν του ὑπεράνω μάνδρας τινός, διὰ νὰ παρατηρήσῃ μὴ τυχὸν ἐντὸς

αύτῆς ἥτο ὁ Τσελαλεδίν. Κατὰ τὴν στιγμὴν δ' ἐκείνην σφαιρά
ἐχθρικὴ ἔπληξεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Οἱ
Σουλιώται εἰνίκησαν νίκην λαμπράν, ἀλλ' ἀπώλεσαν τὸν ἄριστον
ἄνδρα τῶν καὶ διὰ τοῦτο θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι ἐπέστρεψαν
εἰς Μεσολόγγιον κομιζόντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των, τὸν
ὅποιον καὶ ἐκήδευσαν μετὰ μεγίστων τιμῶν. Τότε δὲ ἡ ἀδελφὴ
τοῦ Μάρκου ἀποτρέπουσα τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νὰ θρηνῇ
εἶπεν ἐν Σπαρτιατικῇ ἀληθῶς μεγαλοφροσύνῃ τὰ ἔξης· «Δὲν πρέ-
πει ἡμεῖς ἡ Σουλιώτισσαίς νὰ κλαίμε τοὺς ἄνδρας μας, οἵταν σκο-
τώνωνται, γιατὶ εἴμαστε ὅλαις συνειθισμέναις νὰ τοὺς βλέπωμε νὰ
σκοτώνωνται 'σ τὸν πόλεμο καὶ νὰ πηγαίνουν σὰν ἀρνιὰ σφακτὰ
καὶ μυρωδάτα εἰς τὸν ἄλλον κόσμο καὶ ὅχι σὰν ψοφίμια 'σ τὸ
χρεββάτι τους».

§ 69. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ.

Ἡ παρὰ τὸ Καρπενήσιον νίκη τῶν Σουλιώτῶν οὐδαμῶς ἀνέ-
κοψε τὴν πορείαν τοῦ Μουσταῆ. Ὁ πασᾶς οὔτος προχωρήσας πρὸς
τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐνώθεις καθ' ὅδον μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη
ἀγοντος τετρακισχιλίους ἄνδρας διηυθύνθη κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ
καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Ὁκτωβρίου ἐποιούρκησεν αὐτό. Ἡ πόλις
αὕτη, ἡτις Ἀνατολικὸν τότε ἐκαλεῖτο, ἥτο καλῶς ὡχυρωμένη
καὶ περιεῖχε δισχιλίους κατοίκους, ἐξ ὧν πεντακόσιοι ἦσαν ἔνοπλοι. Εἴχον
δὲ οἱ πολιορκούμενοι τροφάς ἀφθόνους, διότι ἐλάμβανον
αὐτὰς ἐξ ἄλλων μερῶν διὰ θαλάσσης, ἀλλ' ἔπασχον ἐκ λειψυδρίας,
διότι λαμβάνοντες τὸ ὅδωρ ἔξωθεν δὲν ἤδύναντο κατὰ τὴν πολιορ-
κίαν νὰ προμηθεύωνται αὐτὸς εὐκόλως.

Τὰς προσβολάς των κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ ἥρχισαν οἱ ἔχθροι τῇ
5 Ὁκτωβρίου τοῦ 1823 δι' ἀκαταπαύστου ἐκπυρσοκροτήσεως ἐξ
τηλεόλων των. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλους τοὺς κανονιοθολισμούς
των καὶ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας των εἰδον μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδὲν
ἤδύναντο νὰ κατορθώσωσι. Διὰ τοῦτο μετά τινας ἡμέρας προέτει-
ναν εἰς τοὺς πολιορκουμένους συμβιβασμόν ἀλλὰ τὸν συμβιβασμὸν
τοῦτον οἱ πολιορκούμενοι μεθ' ὑπερηφανίας ἀπέρριψαν καὶ ἐξηκο-
λούθουν μετὰ θάρρους ἀντέχοντες. Οὕτω δ' εἴχον τὰ πράγματα,

όπότε ήμέραν τινὰ βόμβα ἔχθρική διατρυπήσασα τὴν στέγην τοῦ ἐν τῇ πόλει ναοῦ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ καταπεσοῦσα ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ ἐσχημάτισε ρῆγμα ἐκ τοῦ ὄποίου πρὸς χαρὰν καὶ ἐκπληξὶν τῶν πολιορκουμένων ἀνέβλυσε πότιμον ὕδωρ. Τὸ θυραῖμα δὲ τοῦτο ἰδόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐνεπλήσθησαν πλέον μεγίστου θάρρους. Τὸ θάρρος δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν πολιορκουμένων ἴδων ὁ Μουσταῆς, φοβούμενος δὲ καὶ τὸν προχωροῦντα χειμῶνα, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Τῇ τριακοστῇ λοιπὸν Νοεμβρίου, ἀφ' οὗ ἔκαυσε τὰς σκηνάς του καὶ ἀπέστειλε τὰ τηλεβόλα του εἰς τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἀπέκλειον τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ κατεσπευσμένως, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν, ἀπῆλθεν εἰς Ἡπειρον.

Καθ' ὅλην τὴν κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν ταύτην τοῦ Μουσταῆ ἀπωλέσθησαν δισχίλιοι ἐκ τῶν ἔχθρων καὶ ἡγμαλωτίσθησαν 190. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς διακοσίους καὶ ἡγμαλωτίσθησαν ἐννέα. Τὸ δὲ Αιτωλικόν, κατὰ τοῦ ὄποίου ἐρρίφθησαν περισσότεραι τῶν δισχίλιων βομβῶν, ἐλαχίστην βλάβην ἔπαθε.

§ 70. Φιλελληνισμός. — Βύρων.

Οἱ ἔνδοξοι ἀγώνες τῶν Ἑλλήνων ἐξήγειραν, ὡς ᾧτο ἐπόμενον, καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν φιλελληνισμόν, ἦτοι τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Εἰς τὰ πλείστα πεπολιτισμένα κράτη ἰδρυθησαν σύλλογοι καὶ ἐταιρίαι πρὸς συλλογὴν χρημάτων, πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων πραγμάτων καὶ πρὸς ἀποστολὴν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. "Ανδρες πάσης τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας ἔγειναν φιλέλληνες. Πάντων δὲ τούτων θερμότατος φιλέλλην ἀνεδείχθη ὁ τότε διάδοχος τῆς Βαυαρίας πρίγκιψ Λουδοβίκος. Ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἐν τοῖς πανεπιστημίοις, ἐν ταῖς λέσχαις καὶ πανταχοῦ ἀντήχει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὄποιων αἱ νῖκαι κατὰ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τῆς Τουρκίας κατεγόρησεν τοὺς φιλέλληλας. Καὶ ἦσαν μὲν φιλέλληλες πολλοὶ εἰς διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς

καὶ Ἀμερικανικὰς χώρας, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἦσαν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν Λονδίνῳ μάλιστα συνεστάθη καὶ ἡ «Φιλελληνικὴ ἑταιρία», ἡ ὅποια ὅχι ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων, διότι μέλη τῆς ἑταιρίας ταύτης ἔγειναν ἄνδρες ἐπίσημοι, ών ἐπισημότατος ἦτο ὁ λόρδος Βύρων.

Ο πλουσιώτατος λόρδος καὶ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Βύρων, ὅστις διὰ τῶν λαμπρῶν του ποιημάτων ἐθρήνησε τὴν δου-

Βύρων.

λεύουσαν καὶ τυραννούμενην Ἑλλάδα, ἥτο φιλέλλην μέχρις αὐτοῦ τοῦ βαθμοῦ, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν ἐκ τοῦ πλησίου. Ἀφ' οὐ λοιπὸν κατέλιπε δόξαν, τιμὰς καὶ πλούτη, ἥλθε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῶν συμβουλῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν χρημάτων του ἐβοήθει τὰ μέγιστα τοὺς ἀγωνιζομένους. Μόνον διὰ σιτηρέσια ἐδαπάνα καθ' ἐδομάδα δισχιλία τάλληρα περὶ τὰς εἰκοσι δὲ χιλιάδας ταλλήρων ἐδώρη-

σεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Μετὰ ταῦτα ὁ μέγας οὔτος ἀνήρ ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ καὶ εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Διὰ τοῦτο ἀπετέλεσεν ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μάρκου Βότσαρη σουλιώτικὴν σωματοφυλακὴν καὶ ἥσκει αὐτὴν κατὰ τὸν Εύρωπαϊκὸν τρόπον. 'Αλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔνεκα τῶν πολλῶν κόπων του καὶ τῶν ταλαιπωριῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔνεκα τοῦ νοσηροῦ κλίματος τοῦ Μεσολογγίου, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1824, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, θρηνούμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ Βύρωνος ἦσαν· «Ἐλλάς! σοὶ ἔδωκα πᾶν διάτοιχον δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος, τὰ πλούτη μου, τὸν καιρόν μου, τὴν ὑγείαν μου καὶ αὐτὴν τῷρα τὴν ζωήν μου. Εἴθε ἡ θυσία μου ν' ἀποθῆῃ πρὸς εὐτυχίαν σου». Πρὸς τιμὴν τοῦ Βύρωνος ἀνηγέρθη νῦν ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Ζάππειον ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ οὗτος καλλιτέχνημα, τὸ ὅποιον ἀπεικονίζει τὴν Ἑλλάδα δειχομένην εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸν μέγαν ποιητὴν τὸν διὰ τῶν ποιημάτων του θρηνήσαντα τὴν τυραννικὴν δουλείαν της.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1824

§ 71. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάδου.

Ο σουλτανὸς πεισθεὶς ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν, εἶχε ζητήση ἀπὸ τοῦ ἔτους 1822 τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς του ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ. εἶχε δὲ δωρήση εἰς αὐτὸν τὴν ἀνυπότακτον Κρήτην. Ἀπὸ τοῦ ἔτους λοιπὸν ἤκεινου ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην διαφόρους στρατιάς, ἀλλ' οὐδὲν κατωρθώνε, διότι αἱ στρατιαὶ του ἐνικῶντο καὶ περιεκλείοντο εἰς τὰ βόρεια παράλια φρούρια τῆς νήσου. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐν ἔτει 1824 ἀπέστειλεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Κρήτης τὸν Χουσεΐν πασσᾶν μετὰ μεγάλου στόλου καὶ πολλοῦ στρατοῦ· ἐλθὼν δ' ὁ Χουσεΐν εἰς Κρήτην καθυπέταξεν αὐτὴν καὶ ἄλλους μὲν τῶν κατοίκων κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐπώλησεν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων πόλεων. Μετὰ ταῦτα ὁ αἷμοβόρος Χουσεΐν ωρμησε κατὰ τῆς Κά-

σου καὶ μετὰ γενναίαν τῶν κατοίκων ἀντίστασιν ἔγεινε κύριος αὐτῆς. Ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τῆς νήσου τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖς κατέσφαξε, τὰς δὲ νέας καὶ τοὺς παιδίας ἐπώλησεν ώς ἀνδράποδα. Ταῦτα διαπράξας ὁ Χουσεῖν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

§ 72. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐν φῷ οἱ Αἰγύπτιοι κατέστρεφον τὴν Κάσον, ὁ σουλτάνος φιλοτιμούμενος νὰ μὴ φανῇ ὑποδεέστερος τοῦ Μεγχετ-Ἀλῆ ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ψαρῶν στόλον ἐκ 235 μικρῶν τε καὶ μεγάλων πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χοσρέφ πασσᾶν. Κατφκοῦντο δὲ τὰ Ψαρὰ ὑπὸ 7 000 Ψαριανῶν καὶ 25 000 προσφύγων ἐκ Χίου, Σμύρνης, Κυδωνιῶν καὶ ἄλλων μερῶν καὶ ἐφρουροῦντο ὑπὸ τρισχιλίων μόνον ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὅποιων οἱ 1200 ἦσαν Μακεδόνες. Ο Χοσρέφ ἔφθασε πρὸ τῶν Ψαρῶν τῇ 21 Ἰουνίου καὶ ἤρχισεν ἀμέσως νὰ πυροβολῇ σφοδρῶς τὴν πόλιν· τέλος δὲ κατώρθωσεν ἀποβιβάση στρατὸν εἰς μέρος τι τῆς νήσου ἀπροφύλακτον καὶ τοιουτορόπως τάχιστα νὰ περιζώσῃ τοὺς Ψαριανοὺς καὶ νὰ διασκορπίσῃ αὐτούς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης σφαγὴ καὶ λεηλασία ἤρχισεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν νήσον. Ο ἀήρ ἐγεμίσθη ἐκ τῶν γοερῶν φωνῶν, θρήνων καὶ ὁδυρμῶν τῶν σφαζούμενων καὶ ἐκ τῶν ἀλαλαγμῶν τῶν σφαζόντων. Πλεῖσται γυναῖκες κρατοῦσαι τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰς ἀγκάλας των ἐρρίφθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπινήγησαν, διὰ νὰ μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας αἰμοχαρῶν νικητῶν. Τέλος δὲ ἡ πόλις ἐπυρπολήθη. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπετέθησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου κειμένου εἰς τὴν ΜΔ ἀκραν τῆς νήσου, ἔνθα εἶχον καταφύγη 120 ἄνδρες καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδῶν. Πάντες οὗτοι οἱ πολιορκούμενοι ἀνθίσταντο ὑπερανθρώπως, τέλος δὲ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου καταβληθέντες ἔθηκαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ συνετάφησαν μετὰ δισχιλίων Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶχον εἰσβάλη ἐντὸς τοῦ Παλαιοκάστρου. Τοιοῦτον θάνατον προυτίμησαν πάντες. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ δὲν ἔθλεπε τις εἰμὴ ἐρείπια καπνίζοντα. Οι Ψαριανοὶ ἀπώλεσαν καὶ πατρίδα καὶ ζωὴν καὶ τὰ πάντα·

ἀλλ' ἔμεινε δι' αὐτοὺς δόξα ἀθάνατος, ἦν ἐξύμνησαν πολλοὶ ποιηταῖ, ἐν οἷς καὶ ὁ περίφημος Σολωμὸς διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης φύδης.

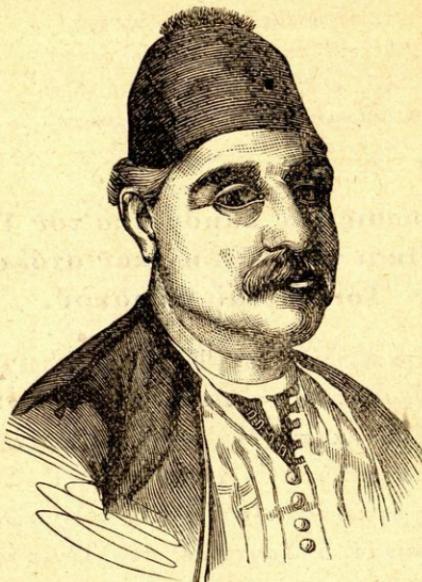
«Στῶν Ψαρῶν τὴν διόλμαυρη φάχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετῷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ 'ς τὴν κόμη στεφάνῃ φορεῖ
καμωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνη 'ς τὴν ἔρημη γῆ.»

**§ 73. Διάσωσις τῆς Σάμου ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ
στόλου. — Νίκαι τοῦ Ἐλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ
Τουρκο-αἰγυπτιακοῦ.**

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρὲφ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σάμον καὶ ἀπέπλευσε πρὸς αὐτήν. 'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μ. Ἀσίας πορθμῷ ἡγκυροθόλει πρὸς διάσωσιν τῆς Σάμου ὁ ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρην Ἐλληνικός στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 35 πολεμικῶν πλοίων καὶ 5 πυρπολικῶν. 'Ιδὼν δ' ὁ Σαχτούρης τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐπιπλέοντα ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικὰ καὶ ἐν πολεμικόν. Καὶ ὁ μὲν γενναῖος Κανάρης ἐφορμήσας μετὰ τοῦ πυρπολικοῦ του κατὰ τῆς μεγαλειτέρας τουρκικῆς φρεγάτας ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἀέρα, ὁ δὲ Λέκας Ματρόζης ἐπυρπόλησε τὴν Τυνησίαν ναυαρχίδα, ὁ δὲ Γεώργιος Βατικιώτης ἄλλο Τυνησίον πλοῖον. Μετὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας, καθ' ἀς ἀπωλέσθησαν δισκίλιοι Τούρκοι, ὁ Χοσρὲφ ἀπέπλευσεν εἰς Κῶν, ὅπως ἀναμείνῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον. Τοιουτορόπως λοιπὸν ἡ Σάμος διεσώθη ἐκ τοῦ κινδύνου.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Χοσρὲφ ἀναμενόμεναι: ἔξ Αἰγύπτου ναυτικαὶ καὶ πεζικαὶ δυνάμεις ἐφθασαν εἰς Κῶν κατὰ μῆνα Αὔγουστον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αἵμοβόρου Ἰμβραῆμ πασσᾶ, θετοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ-Αλῆ. 'Απετελοῦντο δὲ αἱ δυνάμεις τοῦ Ἰμβραῆμ ἐκ 56 μεγάλων πλοίων, 150 φορτηγῶν, 16 000 πεζῶν καὶ 2 000 ἵππεων· ἐνωθεῖσαι δ' αἱ δυνάμεις αὗται μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Χοσρὲφ στόλου ἀπετέλεσαν φοβερωτάτην κατὰ τῶν Ἐλλήνων δύναμιν. 'Αλλ' ἀν καὶ τοιαύτας δυνάμεις εἶχεν ἡ Τουρκία πρὸς κατάσθεσιν τῆς

Ἐπαναστάσεως, ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀνδρέαν Μιαούλην Ἐλληνικὸς στόλος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐξ 70 μόνον πλοίων, τοιούτους θριάμβους ἐτέλεσεν ἐν τῷ Αιγαίῳ πελάγει κατὰ τῶν κολοσσιαίων

Ἀνδρέας Μιαούλης.

ἐκείνων τῆς Τουρκίας ναυτικῶν δυνάμεων, ὥστε μετά τινας ναυμαχίας ἡνάγκασε τὸν μὲν Χοσρέφ νὰ φύγῃ εἰς Ἐλλήσποντον, τὸν δὲ στόλον τοῦ Ἰμρατίου νὰ διασκορπισθῇ, αὐτὸν δὲ τὸν Ἰμρατίου νὰ καταφύγῃ εἰς Κρήτην.

§ 74. Μάχη τῆς "Αμπλιανῆς.

Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο τὰ κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου ὁ σουλτανὸς ἀπέστειλε κατὰ τῆς Στερεάς Ἐλλάδος τὸν στρατάρχην του Δερβίς - πασσᾶν, διατάξας αὐτὸν νὰ προσπαθήσῃ διὰ παντὸς μέσου νὰ καταβάλῃ τὴν Ἐπανάστασιν. Ὁ στρατάρχης λοιπὸν οὕτος ἐκπληρών τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου του ἔφθασε περὶ τὰ μέσα Ιουνίου μετὰ 15 000 ἀνδρῶν εἰς τὸ παρὰ τὴν Υπάτην χωρίον Λιανοκλάδι. Εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο εἶχεν ἀποστείλη πρὸ δύο

ήμερων πλεῖστα κιβώτια πλήρη πολεμεφοδίων, ἀλλὰ κεραυνὸς πεσῶν εἰς τὸν πύργον, ἐντὸς τοῦ ὅποίου ἐφυλάσσοντο, ἀνέφλεξεν αὐτὰ καὶ μετ' αὐτῶν κατέκαυσε καὶ τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ Τούρκους στρατιώτας. Διὰ τοῦτο δὲ φθάσας εἰς Λιανοκλάδι ὁ Δερβίς ἡναγκάσθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ἀναμένων τὴν ἀποστολὴν νέων πολεμεφοδίων. Ἐν τῷ χωρίῳ δὲ τούτῳ εὑρισκόμενος πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ πανστρατιψῆ προαπέστειλε τοὺς ὑποστρατήγους του Ἰουσούφ πασσᾶν καὶ Ἀμπάτ πασσᾶν μετὰ ἔξακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἵππεων, ἵνα διὰ Γραβιᾶς καὶ Ἀμπλιανῆς εἰσβάλωσιν εἰς Ἀμφισσαν· συγχρόνως δὲ παρήγγειλεν εἰς μὲν τὸν Ὁμέρο πασσᾶν τῆς Καρύστου νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικήν, εἰς δὲ τὸν ἐν Πρεβέζῃ διατρίβοντα Ὁμέρο Βριώνην νὰ εἰσβάλῃ δι' Ἀκαρνανίας εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἐν τέλει δὲ πρὸς πάντας τοὺς ὑποστρατήγους του ἐκείνους παρήγγειλεν, ἀφ' οὗ διέλθωσι τὰς χώρας διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς Ναύπακτον, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἔμελλε νὰ διευθυνθῇ.

Ἄλλ' ἐν φοιταῦτα ἐνήργει καὶ διέτασσεν ὁ Δερβίς, οἱ Ἑλληνες δὲν ἔμενον ἀργοί. Ἐννεακόσιοι περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Πανούργιαν, Δαγκλῆν, Περραϊὸν καὶ ἄλλους ὄπλωρχηγοὺς ἔσπευσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν εἰς Ἀμφισσαν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέλαβον τὰς παρὰ τὸ χωρίον Ἀμπλιανῆν ὄχυρὰς τοῦ Παρνασσοῦ θέσεις, κατώθεν τῶν ὅποιων ἄγει ἡ ἀπό Λαμίας εἰς Ἀμφισσαν ὁδός. Ἐνταῦθα δέ, ὅτε ἐφθασαν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰουσούφ καὶ Ἀμπάτ στρατεύματα, ἥρχισε μάχη φονική, καθ' ἣν ματαίως οἱ Τούρκοι δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων προθεπάθουν νὰ διέλθωσι τὴν ὁδὸν. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων διήρκεσαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν (13 Ἰουλίου 1824). τέλος δὲ περὶ τὴν ἐσπέραν κατενικήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον καὶ αἰσχρὰν φυγήν, οἱ δὲ Ἑλληνες ἐν βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ κατεδίωξαν αὐτούς. Κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην οἱ Τούρκοι θέλοντες ν' ἀνακόπτωσι τὴν ὄρμὴν τῶν Ἑλλήνων ἕροιπτον χαμαὶ τὰ ὄπλα τῶν καὶ τὰ κοσμήματά των· δοσι· δ' ἐξ αὐτῶν συνελαμβάνοντο, ἐγονυπέτουν πρὸ τῶν ποδῶν τῶν νικητῶν καὶ ἰκετευτικῶς ἐκραύγαζον «ἄλλαχ, ἄλλαχ· ἀμάν ἐφέντη μου».

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν δισχίλιοι περίπου ἐκ τῶν ἔχθρῶν, ἀπειρα δὲ λάφυρα, ἵπποι, ἡμίονοι, τροφαί, πολεμεφόδια, δύο τηλεβόλα καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Ἰουσοὺφ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν 37. Τὸν τοιούτου δὲ φόρου διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν κατελήφθησαν οἱ ἔχθροι, ὥστε ὅχι μόνον δὲν ἐπεχείρησαν νὰ ἐπανέλθωσι κατὰ τῶν ἐν Ἀμπλιανῃ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ διελύθησαν. Τοιουτότροπως ἡ ἐκστρατεία τοῦ στρατάρχου Δερβίς πασσᾶ ἀπέτυχεν οἰκτρώς καὶ ἐμπαταιώθη. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ στρατάρχης οὗτος ἔθεωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀνάξιος καὶ οὐ μόνον καθηρέθη τοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1825

§ 75. Ἀπόθασις τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννυνδον.—Μάχη ἐν Κρεμμυδίῳ.—Κατάληψις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ πτῶσις αὐτῆς.—Θαλάσσια κατορθώματα Ἑλλήνων.—Σχέδιον Κανάρην.—Μάχη ἐν Μανιακίῳ.—Λεηλασίαι τοῦ Ἰμβραῆμ.

Οἱ Ἰμβραῆι πασσᾶς, ἦν καὶ ἀπώλεσε καὶ πλοῖα καὶ στρατὸν πολὺν ἐν ταῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ναυμαχίαις, δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ἐπειθύμει νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ μετοικίσῃ τοὺς κατοίκους της εἰς Αἴγυπτον, ἀντ' αὐτῶν δὲ νὰ κατοικίσῃ τὴν χώραν δι' Ἀράβων. Τῇ 12 λοιπὸν Φεβρουαρίου τοῦ 1825 ἀπεβίθασε παρὰ τὴν Μεθώνην 4 000 πεζοὺς καὶ 400 ἵπποις, τῇ δὲ 5 Μαρτίου 7 000 ἀκόμη πεζοὺς καὶ 400 πάλιν ἵπποις. Διὰ τοῦ καλῶς δὲ διώργανισμένου τούτου στρατοῦ του ταχέως ἔγεινε κύριος τῆς ἐπαρχίας Κορώνης, ἔκαυσε πάντα τὰ γωρία αὐτῆς καὶ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἐπειτα ἐν τινὶ μάχῃ γενομένῃ παρὰ τὸ Κρεμμύδιον (6 Ἀπριλίου) κατενίκησε τὸν ἐκ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν ἀποτελούμενον ἐλληνικὸν στρατὸν φονεύσας περὶ τοὺς 500 καὶ αἰχμαλωτίσας πολλούς.

Ἐν φ ταῦτα διέπραττεν ὁ Ἰμβραῖμ, ὄκτακόσιο! Ἑλληνες μετά

τινων φιλελλήνων θέλοντες νὰ διασώσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Αἰγυπτίων τὰ φρούρια τῆς Πύλου κατέλαβον τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, πέντε δὲ ἐλληνικὰ πλοῖα ἡγκυροβόλησαν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς νῆσου ταύτης. Κατὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ τούτων ἀπέστειλεν ὁ Ἰμβραὶ μὲν τὸν αἰμοδόρον Χουσεὶν μετὰ στόλου ἴσχυροῦ, ἀποτελουμένου ἔξ 90 πλοίων· ὁ δὲ Χουσεὶν μετὰ τῆς δυνάμεως ταύτης κατὰ τῆς Σφακτηρίας καταπλεύσας κατώρθωσε μετὰ σφοδρὸν καὶ ἀκατάπλαυστον κανονιοβολισμὸν ν' ἀποθίβασῃ εἰς τὴν νῆσον χιλιάδας τινὰς Ἀράβων. Πάντες δ' οὗτοι οἱ ἀποθίβασθέντες εἰς τὴν νῆσον "Αραβεῖς ἐπελθόντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατετρόπωσαν αὐτοὺς καὶ τοιουτοτρόπως μετ' ὄλιγον ἐγένοντο κύριοι καὶ τῶν φρουρίων τῆς Πύλου. Κατὰ τὸν ἀγῶνα δὲ τοῦτον τὸν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 350, ἡχμαλωτίσθησαν δὲ 200· οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὰ πέντε ἐκεῖνα πλοῖα, ἀτινα καὶ κατώρθωσαν νὰ πλεύσωσι διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ ως ἐκ θαύματος νὰ σωθῶσιν.

"Ολίγον δὲ ὕστερον ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου καὶ διὰ τῶν πυρπολικῶν κατέκαυσεν ἐν Μεθώνῃ ἐννέα τουρκικὰ πλοῖα· μετ' ὄλιγον δὲ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην δευτέρα μοῖρα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἥτις ἀπετελεῖτο ἔξ 20 πλοίων καὶ 8 πυρπολικῶν, ναυμαχήσασα παρὰ τὸν Καφηρέα πρὸς τὸν ὑπὸ τὸν Χοσρέφ τουρκικὸν στόλον, τὸν ἀποτελούμενον ἐκ 51 πλοίων, ἐνίκησε νίκην περιφανῆ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς ἀτακτον φυγήν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ ἐλληνικοὶ στόλοι κατώρθουν τὰ ἔνδοξα ταῦτα κατορθώματα, ὁ ἀτρόμητος πυρπολητῆς Κανάρης ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ μέγα τι σχέδιον, ἥτοι ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ τριῶν πυρπολικῶν καὶ δύο πολεμικῶν πλοίων εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ πυρπολήσῃ τὸν ἐκεῖ ἡγκυροβολημένον Αἰγυπτιακὸν στόλον. Καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλὰ τὸ παράτολμον τοῦτο σχέδιον του ἀπέτυχεν ἔνεκα τοῦ πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου.

"Ἐν φ' δὲ τοιαῦτα κατὰ θάλασσαν ἐγίνοντο, ὁ ἐν Πελοποννήσῳ Ἰμβραὶ ἔξακολουθῶν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας κατενίκησε τὴν 20 Μαΐου τοὺς Ἑλλήνας ἐν Μανιακίῳ, ἔνθα ἔπεσον πάντες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς αὐτῶν Παπαφλέσας, ὅστις ἦτο τότε

ύπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἀφ' οὐ ἐπυρπόλησε τὰς Καλάμας καὶ τὰ πέριξ, ἐκυρίευσε τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖθεν διηυθύνθη κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὅλλα παρὰ τοὺς Μύλους 350 "Ελληνες μετ' ὄλιγων φιλελλήνων ὑπὸ τὸν Τύψηλάντην, τὸν Μαχρυγιάννην καὶ Κωνσταντίνον Μαυρομιχάλην ἡμπόδισαν τὴν πορείαν του. "Ωρυπεις λοιπὸν τότε εἰς τὸ "Αργος καὶ, ἀφ' οὐ ἐπυρπόλησεν αὐτό, ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν, ὅπόθεν ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐν Τρικόρφοις στρατοπεδεύοντος Γενναίου Κολοκοτρώνη (νίοῦ τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη) καὶ ἐνίκησεν αὐτόν. "Εκτοτε ὁ Ἰμβραΐμ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου δὲν ἔπαισεν ἀπὸ τοῦ νὰ λεηλατῇ τὴν χώραν. 'Αλλ' ἐνῷ φρίκη καὶ τρόμος εἶχε καταλάθῃ τοὺς κατοίκους, πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἐζήτουν σωτηρίαν εἰς τὰ ὅρη, εἰς ἀνήρ δὲν ἔπαισεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀγωνίζηται κατὰ τοῦ Ἰμβραΐμ καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ ὑποχωρῆ, ἄλλοτε δὲ νὰ ἐπιτίθηται κατ' αὐτοῦ καὶ νὰ προξενῇ εἰς αὐτὸν ζημίας. 'Ο ἀνήρ οὗτος ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

§ 76. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

'Ο σουλτάνος ἀκούων τὰς θαυμαστὰς νίκας τοῦ ὑποτελοῦς Ἰμβραΐμ, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐν ὄλιγῳ χρονικῷ διαστήματι κατώρθωσε νὰ γείνῃ κύριος τῆς Πελοποννήσου, ἡθέλησε καὶ αὐτὸς φιλοτιμούμενος νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἔθερησεν ἀναγκαῖον νὰ καθυποτάξῃ κατὰ πρώτον τὸ ἥρωϊκὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἐστία τῆς ἐν τῇ Στερεάῃ Ἑλλάδῃ Ἐπαναστάσεως. Πρὸς ἐπιτέλεσιν λοιπὸν τοῦ σκοποῦ του ἐξέλεξεν ἀρχιστράτηγον τὸν Μεχμέτ-Ρεσίτ πασσᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Κιουταχῆν, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 20 000 ἀνδρῶν εἰπὼν εἰς αὐτὸν «Τὸ Μεσολόγγιον ἢ τὴν κεφαλήν σου».

'Εκστρατεύσας ὁ Κιουταχῆς μετὰ τοῦ ἐξ 20 000 ἀνδρῶν στρατοῦ του διῆλθεν ἀκωλύτως τὴν Αίτωλίαν καὶ Ἀκαρναίαν καὶ ἐπὶ τέλους τῇ 15 Ἀπριλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἥρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς· ὄλόκληρος δὲ ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασσᾶν τουρκικὸς στόλος καταπλεύσας τῇ 28 Ἀπριλίου

ἀπέκλεισεν αὐτὸν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐφρουρεῖτο δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ εἶχεν ὄχυρωθῆ ἀρκούντως, ἀλλὰ περιεῖχεν ὄλιγας τροφάς. Ἡ πρώτη ἔφοδος τῶν ἐχθρῶν ὑπῆρξε λυσταλέα. Δεκακισχιλίοι Ἀλβανοὶ ὥρμησαν γ' ἀναβῶσιν ἐπὶ τοῦ τείχους Βότσαρη, ἀλλὰ ταχέως ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Τὴν πρώτην ἔφοδον διεδέχθη μετά τινας ἡμέρας ἀλλη ἔφοδος καὶ ταύτην πάλιν ἀλλη καὶ οὕτω καθεξῆς, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν γενναῖως. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι διέτρεχον κίνδυνον, διότι εἶχον ὄλιγας τροφάς καὶ δύο μόνον πίθους πυρίτιδος. Ἀλλὰ τῇ 23 Ἰουλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην ἐκ 40 πλοίων ἀποτελούμενος Ἑλληνικὸς στόλος, διστις ἐφορμήσας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἐπυρπόλησε δύο μονόκροτα, συνέλαβεν ἐπτὰ κανονιοφόρους καὶ ἐν τέλει τρέψας αὐτὸν εἰς φυγὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφάς καὶ πολεμεφόδια. Ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐνθουσιασθέντες οἱ πολιορκούμενοι ὥρμησαν τὴν νύκτα τῆς 25 Ἰουλίου κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ μετὰ τρίωρον μάχην, καθ' ᾧν κατέστρεψαν πλεῖστα πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Τούρκων, ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν κομιζόντες πολλὰς σημαίας, πλεῖστα λάρυρα καὶ αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Τούρκος στρατηγὸς δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του, ἀλλ' ἐπέμενεν ἀνεγείρων νέα ὄχυρώματα καὶ περιέμενε τὴν κατάλληλον στιγμὴν διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἔφοδον. Μετὰ ταῦτα οἱ πολιορκούμενοι ἐνισχυθέντες διὰ νέων ἐπικουριῶν ἔκαμψαν δύο νέας νυκτερινὰς ἐξόδους καὶ προυξένησαν εἰς τὸν Κιουταχῆν νέας καταστροφάς. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς, ἃν καὶ εἶχεν ἀπολέσει τὰ δύο τρίτα τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῶν μαχῶν, τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, ἐξηκολούθει νὰ ἐπιμένῃ καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἀναμένων τὸν Χοσρέφ. Ἐν φλοιπόν τοῦ πολιορκούμενος διεχείμαζε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, φθάνει αἴφνης πρὸς βοήθειάν του κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ὁ θηριώδης Ἰμροτάτη μετὰ εἰκοσακισχιλίων αἰγυπτίων.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1826

§ 77. Ἐξακολούθησις τῆς δευτέρας πολιορκίας
τοῦ Μεσδολογγίου. — "Ἐξοδος τῶν ἐν αὐτῷ πο-
λιορκουμένων.

Ἐπειλθών ὁ Ἰμβραῖμ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπλοῦς φράκτης. Ἀλλ' ἔπειτα, ἀφ' οὐ ἡγωνίσθη ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἐπείσθη, ὅτι ἡ ἀλωσίς ἦτο ἀδύνατος καὶ ἡνάθη μετὰ τοῦ Κιουταχῆ. Τοιουτοτρόπως ἀμφότεροι οἱ στρατηγοὶ ἥρχισαν τὰς ἐφόδους των. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδιον (25 Φεβρουαρίου), ἔπειτα δὲ τὸ προπύργιον τοῦ Αιτωλικοῦ, τὸν Ντολμᾶν (28 Φεβρουαρίου). Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τοῦ Αιτωλικοῦ ἡναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν, ἀφ' οὐ διὰ συνθήκης ἡσφαλίσθη ἡ ζωὴ των, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Ἀρταν. Μετὰ ταῦτα οἱ ἔχθροι ἥρχισαν φοβερὰς ἐφόδους κατὰ τῆς Κλεισόβης, ἥτις ἦτο τὸ ισχυρότατον προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου. Πρῶτος ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων Τούρκων, ὅπότε καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρόν· ἔπειτα δὲ μετὰ τῶν Αιγυπτίων ἐφώρμησεν ὁ αἷμοβόρος ἐκεῖνος Χουσεΐν πασσᾶς, ὅστις καὶ ἐφονεύθη. Πάσσαι τέλος αἱ κατὰ τῆς Κλεισόβης ἐφοδοὶ ἀπεκρούσθησαν. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ Μεσολόγγιον ἴστατο ἀκλόνητον.

Ἔτοι τὸ ἡρώικὸν Μεσολόγγιον, τὸ ὄποιον τόσον γενναῖως ἀπέκρουσε τοσαύτας χιλιάδας βαρβάρων, ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν φοβερώτατον ἔχθρόν, τὴν πεῖναν. Αἱ τροφαὶ εἶχον ἐκλίπη ἐντελώς, ματαίως δὲ ὁ Μιαούλης μετὰ 30 πλοίων προσεπάθησε νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμὸν (31 Μαρτίου). Ὁχροὶ καὶ κάτισχνοι οἱ πολιορκούμενοι ἔτρωγον δέρματα, σκώληκας, μῆς, φύκη καὶ πᾶν διτὶ εὑρισκον. Θανατηφόροι νόσοι ἐμάστιζον τὴν ἔνδοξον πόλιν, πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς. Ἐκ τῶν δωδεκακισχιλίων κατοίκων τρισχιλίοι εἶχον ἀποθάνη ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων, οἱ δὲ πεζῶντες κοίλους ἔχοντες τοὺς ὄφθαλμους καὶ εἰς σκελετοὺς μεταβεβλημένοι ώμοιάζον πρὸς φάσματα ἀνθρώπων πλανώμενα. Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρισκόμενοι οἱ

ηρωες ἐκεῖνοι ὥφειλον πλέον νὰ ἔκλεξωσιν ή ν' ἀποθάνωσι πάντες ἐκ τῆς πείνης η νὰ διασχίσωσι ζιφήρεις τὰς τάξεις τῶν ἔχθρῶν. Συνελθόντες λοιπὸν εἰς γενικὴν συνάθροισιν ἀπεφάσισαν ἀφοῦ καύσωσι πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των, νὰ κάμωσιν ἔξοδον. Ὡρίσαν δὲ διὰ τὴν τολμηρὰν ἐκείνην ἔξοδον τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου (1826) καὶ συγχρόνως εἰδοποίησαν περὶ τούτου καὶ τὸν ἐν Πλατάνῳ στρατοπεδεύοντα ηρωα Γεώργιον Καραϊσκάκην. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν γενναῖαν ἀπόφασιν τῶν πολιορκουμένων ἔμαθεν ὁ Ἰμβραήμ παρὰ τίνος Βουλγάρου προδότου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἦτο τότε ἀσθενής.

'Ἐκ τῶν ἐννεακισχιλίων κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου τρισχίλιοι μόνον ἦσαν ὄπλοφόροι, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν γέροντες καὶ γυναικόπαιδα. Οὔτοι οἱ τρισχίλιοι ἀνέλαβον νὰ διασώσωσιν ὅσους τῶν κατοίκων ἤθελον δυνηθῆ. Ή νῦν τέλος τῆς 10 Ἀπριλίου ἔφθασε καὶ πάντες ἡτοιμάσθησαν, ὅπως τὸ μεσονύκτιον ἔξελθωσι. Μόνον οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες ἐκεῖνοι, οἱ ὄποιοι δὲν ἤδυναντο νὰ βαδίσωσιν, ἐγκατελείποντο ἔξι ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ οὕτοι συνεσωρεύθησαν εἰς στερεάς οικίας καὶ ἦσαν ἔτοιμοι ν' ἀνάψωσι πυρίτιδα, διὰ ν' ἀνατιναχθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα· σπαρακτικωτάτη δὲ ἦτο ἡ στιγμή, καθ' ἧν οὔτοι ἀπεχωρίζοντο τῶν ἀναχωρούντων. Οἱ πολιορκούμενοι, ἀγνοοῦντες τὴν προδοσίαν καὶ ἔχοντες ἐλπίδας περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ τολμήματος, ἐτάχθησαν κατὰ τὴν ὡρισμένην νυκτερινὴν ὥραν παρὰ τὰ τείχη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰς τρία σώματα, ἐκ τῶν ὅποιων τὸ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ ὠδηγεῖτο ὑπὸ τοῦ Νότη Βότσαρη, τὸ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑπὸ τοῦ Μακρῆ, τὸ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὑπὸ τοῦ Κίτου Τζαβέλλα. Διελθόντες δὲ πάντες οἱ μαχηταὶ σιωπηλοὶ τὴν ἔξωτερην τάφρον καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν γερόντων ἔπεσον πρηνεῖς καὶ ἀνέμενον τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊσκάκη, ἀγνοοῦντες διτὶ ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής. Ἀφ' οὐ δ' ἐπὶ μίαν ὥραν ματαίως ἀνέμενον, ἀνεπήδησαν περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀμα τῇ ἀνατολῇ τῆς σελήνης καὶ ὡριμησαν ἐμπρός. Ἄλλ' ἀτυχῶς οἱ ἔχθροι ἡγρύπνουν καὶ αἴφνης διὰ φοβερῶν πυροβολισμῶν ἐξέπληξαν τὸ ἀπροφύλακτον ἐκείνο πλῆθος. Σύγχυσις καὶ ταραχὴ φοβερὰ ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν στιγ-

μὴν ἔκεινην. Πάντες εὐρέθησαν ἐν ἀπογνώσει· φωνὴ δέ τις « ὄπίσω, ὄπίσω » κατὰ τὴν στιγμὴν ἔκεινην ἡκούσθη. Ἐν μέσῳ τῆς ταραχῆς ἔκεινης δισχίλιοι ἄνδρες καὶ τετρακόσιαι γυναῖκες διῆλθον διὰ τῶν τουρκικῶν χαρακωμάτων καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς ὑπαρείας τοῦ Ζυγοῦ, ἔνθα αἰφνιδίως προσεβλήθησαν ὑπὸ ἐνεδρεύοντων Ἀλβανῶν ἀπ' ἑκεὶ δὲ μετὰ αἱματηρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἀπωλέσθησαν καὶ ἄνδρες πολλοί καὶ γυναῖκες πολλαί, ἔφθασαν μετὰ πολλὰς κακουγίας εἰς "Αμφισσαν, ὅπου μετρηθέντες εὐρέθησαν 1300 ἐν ὅλῳ.

Οἱ δὲ λοιποὶ 6 600 ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ἐνόμισαν, ὅτι διὰ τῆς φωνῆς « ὄπίσω, ὄπίσω » ἐδόθη διαταγὴ πρὸς ὑποχώρησιν. Διὰ τοῦτο ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὄπίσω καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν· ἀλλὰ ταυτοχρόνως μετ' αὐτῶν εἰσώρυπτον καὶ τὰ ἄγρια τῶν Αιγυπτίων καὶ Τούρκων στίφη. Τὸ θέαμα κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἔκεινην ὥραν ἦτο φρικώδες. Πανταχοῦ σφαγὴ· πανταχοῦ πῦρ· πανταχοῦ λεηλασία· ὅχι ὀλίγαι· δὲ ἐκρήξεις ἐπηκολούθησαν, αἵτινες συνέθαψαν "Ελληνας καὶ Μωαρεθανούς. Ἐκεῖ κατὰ τὴν φρικτὴν ἔκεινην ὥραν γέρων τις τραυματίας ἔθηκε πῦρ εἰς τὸν πλήρη πυρτίδος ὑπόνομον καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ χιλίων ἐχθρῶν. Ἐκεῖ ἀλλος τῆς ἐλευθερίας μάρτυς ὁ Χρῆστος Καψάλης, ὅστις εἶχε κλεισθῆ ἐν μεγάλῳ οἰκοδομήματι μετὰ 1800 γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἀφ' οὗ περιέμεινεν, ἔως οὗ συνήγθησαν δισχίλιοι βάρβαροι περὶ τὸ κτίριον, ἐπλησίασε δεῦδα ἀνημμένην εἰς βαρέλιον πλήρες πυρτίδος καὶ συνετάφη μετὰ πιστῶν καὶ ἀπίστων. Τοιουτοτρόπως λοιπόν, ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 11 Ἀπριλίου, τὸ ἔνδοξον Μεσολόγγιον ἦτο μεταβεβλημένον εἰς ἐρείπια, ἀπίνακα ἐκάλυπτον χιλιάδας πτωμάτων. Μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου κατεσθέσθη καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι.

§ 78. Πρῶτον περὶ 'Ελλάδος πρωτόκολλον Ἀγγλίας καὶ 'Ρωσίας.—'Η ἐν 'Επιδαύρῳ τρίτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Αἱ καταστροφαὶ καὶ αἱ σφαγαὶ, αἵτινες ἐτελοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ οἱ ἡρωῖκοι κατὰ τῶν τυ-

ράννων ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων διήγειραν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν εὐρωπαϊκῶν κυθερήνησεων. "Οθεν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Κάνιγγ άπέστειλεν εἰς Πετρούπολιν τὸν λόρδον Οὐελλιγκτῶνα, διπὼς συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων. Ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τῶν Ῥώσων ὑπουργῶν καὶ τοῦ λόρδου Οὐελλιγκτῶνος. Πάντες δ' οὗτοι ὑπέγραψαν τῇ 23 Μαρτίου 1826 τὸ πρώτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου αἱ δύο Δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Ῥωσσία ἀνελάμβανον νὰ καταπάυσωσι τὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πόλεμον. Ὁλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα (6 Ἀπριλίου) συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ τρίτη Ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ. Ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἐξελέχθησαν δύο ἐπιτροπαί, ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη ἀνέλαβε τὴν ὅλην κυβέρνησιν τῶν ἔλληνικῶν πραγμάτων, ἡ δὲ δευτέρα ἀνέλαβε νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινούπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας τὸν συμβίβασμὸν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

§ 79. Δευτέρα εἰσβολὴ τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραῆμ δὲν ἦριθμει εἰμὴ τετρακισγίλιους πεζοὺς καὶ ἑξακοσίους ἵππεις. Μετὰ τοῦ στρατοῦ λοιπὸν τούτου εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ παραλαβὼν τὴν ἐν Πάτραις καὶ Ἡλείᾳ φρουρὰν ὥρμησεν εἰς τὴν ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπυρπόλησε τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Ἀνδρίτσαιναν. Μετὰ ταῦτα ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Μάνης, τὴν ὄποιαν παταίως ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ. Ἀπ' ἐκεῖ διηυθύνθη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ, ἀφ' οὗ διεσκόρπισε τοὺς παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν Ἑλληνας, ἐπυρπόλησε τὴν Βυτίναν καὶ προυχώρησε λεηλατῶν μέχρι Αστρους. Ἀναχωρήσας ἀπὸ τοῦ "Αστρους διηυθύνθη πάλιν

κατὰ τῆς Μάνης καὶ συνάψας ἐν Πολυαράθῳ φονικὴν πρὸς τοὺς Μανιάτας μάχην ἐνικήθη κατὰ κράτος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν κατησχυμμένος. Μετὰ ταῦτα διῆλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀχαίαν, τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν Ἀργολίδα καὶ τέλος ἀπῆλθεν εἰς Μεθώνην.

§ 80. "Αλωδίς τῶν Ἀθηνῶν καὶ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ.

Μετὰ τὴν κατάσθεσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ Κιουταχῆς ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. 'Αφ' οὐ λοιπὸν διῆλθε τὴν Λοκρίδα, Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ ὄκτακισχιλίων πεζῶν, δισχιλίων ἵππεων καὶ 25 τηλεβόλων καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας (16 Ιουνίου). 'Η πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν δὲν διήρκεσεν εἰμὴ δύο περίπου μῆνας, διότι τῇ 13 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν αὐτάς. Μετὰ δὲ τὴν ἔλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπολιόρκησε τὴν Ἀκρόπολιν, ἔνθα ἦσαν ὡχυρωμένοι 1400 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γούραν. Τοιουτοτρόπως ἐκινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖον προπούργιον τῆς Στερεάς Ἑλλάδος. 'Εν τῇ δεινῇ λοιπὸν ἐκείνῃ περιστάσει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔρριψεν ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς πρὸς τὸν στρατηγικώτατον Καραϊσκάκην, ὃν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεάς Ἑλλάδος. 'Ο δὲ γενναῖος οὗτος ἀνήρ ἀπελθὼν ἐκ Ναυπλίου μετὰ 600 ἄνδρῶν καὶ ἐνωθεὶς ἐν Ἐλευσίνι μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν Κριεζώτου, Βάσσου καὶ Πανουργιᾶ, οἵτινες εἶχον περὶ τοὺς δισχιλίους ἄνδρας, καὶ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, δοτις εἶχε δισχιλίους τακτικοὺς στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, κατέλαβε τὸ Χαιδάριον, τὸ ὅποιον ἀπέχει τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν· κατέλαβε δὲ ὁ Καραϊσκάκης τὸ Χαιδάριον, διότι ἦθελε νὰ παρενοχλῇ ἐκεῖθεν τὸν Κιουταχῆν καὶ νὰ μὴ ἀρίνῃ αὐτὸν νὰ ἐπιτίθηται κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Τοὺς ἐν Χαιδάριῳ δὲ τούτους μαχητὰς ἴδων ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸ ἵππικόν του, ἀλλ' οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μαχηταὶ ἀπέκρουσαν αὐτό. Μετὰ ταῦτα δῦμας οἱ ἐν Χαιδάριῳ εὑρισκόμενοι ἐν ἀταξίᾳ ἔνεκα ἕριδος γενομένης μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Φαβιέρου, προσεβλήθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἵππικου

καὶ νικηθέντες ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Ἐλευσίνα.
 Ἔνεκα τούτου ἡ Ἀκρόπολις διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Μετ'
 ὀλίγας δ' ἡμέρας ἐφονεύθη καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως
 Γούρας καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ Μακρυγιάννης. Τότε δ' ὁ γενναῖος
 Κριεζώτης θέλων νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως
 κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ 300 ἀνδρῶν. Βρα-
 δύτερον δὲ (30 Νοεμβρίου), ὅποτε οἱ πολιορκούμενοι ἐστεροῦντο
 πυρίτιδος, κατώρθωσεν ὁ Φαβιέρος μετὰ 650 ἀνδρῶν, ὃν ἔκαστος
 ἔφερεν ἐπ' ὄμου σάκκον περιέχοντα δέκα ὄκαδας πυρίτιδος, νὰ
 διασχίσῃ τὰς τουρκικὰς τάξεις καὶ πανταχόθεν πυροβολούμενος νὰ
 εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην εἴσοδον
 τοῦ Φαβιέρου ἐφονεύθησαν ὀκτὼ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του καὶ
 ἐπληγώθησαν 14, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Φαβιέρος.

§ 81. Στρατηγικὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Ἐνῷ διήρκει ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Καραϊσκάκης

θέλων ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μετὰ τῆς Στερεάς Ἐλλάδος καὶ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἐλλάδι σεισθεῖσαν Ἐπανάστασιν ἀνεχώρησε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1826 ἐξ Ἐλευσίνος μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ὥρμησε πρὸς τὴν Δομοθαίναν καὶ ἔκειθεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ἐπὶ λόφου δὲ κειμένου πλησίον τῆς Ἀράχωβης περιεκύλωσε δισχιλίους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουστάμπενην καὶ συνῆψε φονικὴν μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν 1700 Ἀλβανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Μουστάμπενης. Διὰ τὴν νίκην ταύτην πανταχοῦ τῆς Ἐλλάδος ἐψάλησαν δοξολογίαι. Οἱ δὲ Καραϊσκάκης, ὅστις ἔκτοτε κατέστη ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων, κατώρθωσεν ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Στερεάς Ἐλλάδος, πλὴν τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αιτωλικοῦ, τῆς Βοιώτους καὶ τῆς Ναυπάκτου. "Ωστε δικαίως ὁ Καραϊσκάκης ὡνομάσθη ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος καὶ ἔγεινε τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τῶν Ἐλλήνων.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1827

§ 82. Μάχαι ἐν Καματερῷ, Μουνιχίᾳ καὶ Κερατσίνῃ.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1827 συνηθροίσθη ἐν Ἐλευσίνει στρατὸς ἐκ πεντακισχιλίων Ἐλλήνων. Ἐκ τούτων τρισχιλίοις ὑπὸ τὸν Ἀγγλὸν συνταγματάρχην Γόρδωνα κατέλαβον τὴν Μουνιχίαν, ὀκτακόσιοι δὲ ὑπὸ τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκ Γαλλίας ἐπελθόντα συνταγματάρχην Βούρβαχην, τὸν ἐκ Κεφαλληνίας καταγόμενον, διηυθύνθησαν εἰς τὸ παρὰ τὸ Μενίδιον Καματερόν, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν παρέμειναν ἐν Ἐλευσίνῃ. Ἄλλ' ἐν φάκομη οἱ περὶ τὸν Βούρβαχην δὲν εἶχον ὄχυρωθῆ ἐν Καματερῷ, ὥρμῃ κατ' αὐτῶν ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν, ἐξακοσίων ἵππεων καὶ δύο τηλεόβλων καὶ συνάψας μάχην τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγήν, ἀφ' οὗ ἐφόνευσε τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Βούρβαχην. Μετὰ ταῦτα ἐστράφη ὁ Κιουταχῆς κατὰ τοῦ ἐν Μουνιχίᾳ ὠχυρωμένου Γόρδωνος· ἀλλὰ μετὰ πεντάωρον φονικὴν μάχην

ήναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ μῆνα τέλος Μάρτιου ἔφθασεν ἐκ Διστόμου ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν καὶ μετέβη εἰς Ἐλευσῖνα· ἀπ' ἐκεῖ δὲ παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταράρι ἀνδρας διηυθύνθη πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ κατέλαβε τὴν πρὸς δυσμάς τοῦ Πειραιῶς Κερατούνην. Ἐνταῦθα πρὶν ἡ ὄχυρωθῆ προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὄποιον καὶ ἀπέκρουσε. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἐφώρμησε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ τρισχιλίων πεζῶν, τετρακοσίων ἵππων καὶ ἐξ τηλεθόλων, ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ ἐπτάρον μάχην ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ ὑπεχώρησε κατησχυμένος εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τοιαύτη δ' ἐν γένει ἡ τὸν μάχην ἐκείνην φυγὴ τῶν Τούρκων, ὥστε μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι, ὅσακις ἔβλεπόν τινα τρέχοντα δρομαίως, ἐλεγον πρὸς αὐτὸν «Τί τρέχεις ἔτσι· σὰν νά σε κυνηγάῃ ὁ Καραϊσκάκης;»

§ 83. Τετάρτη ἐν Τροιζῆνι ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Τῇ 19 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1827 συνῆλθεν ἐν Τροιζῆνι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γεωργίου Σισίνη ἡ τετάρτη συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων. Αὕτη ἡ συνέλευσις ἀνέδειξε ναύαρχον μὲν τὸν Κόχραν, ἀρχιστράτηγον δὲ τῶν πεζικῶν δυνάμεων τὸν Ριχάρδον Τζώρτς, ἀμφοτέρους Ἀγγλους. Ἐπειδὴ δὲ μεγίστη ἡτο ἡ ἀνάγκη νὰ ἀνατεθῇ ἡ κυβερνησίς τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἓν μόνον Ἑλληνα, ἡ συνέλευσις αὕτη ἐξέλεξεν ἀρχοντα ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη τὸν ἐκ Κερκύρας διάσημον Ἑλληνα Ἰωάννην Καποδίστριαν, διατελέσαντα ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, καὶ ὡνόμασεν αὐτὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

§ 84. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.—Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Κερατούνη νίκη τοῦ Καραϊσκάκη τοσοῦτον ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἑλληνας, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου καὶ τοῦ Πειραιῶς δεκακισχίλιοι μαχηταί, οἵτινες καὶ ἀπεφάσισαν κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Κόχραν νὰ κάμωσι γενικὴν κατὰ τοῦ Κουταχῆ ἔφοδον τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς

τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἄλλ' ἐν φ παρεσκευάζοντο τὰ τῆς ἑφόδου, συνέθη τῇ 22 Ἀπριλίου τυχαία τις μικρὰ συμπλοκὴ μεταξὺ Ἐλλήνων τινῶν καὶ τουρκικοῦ τινος ἀποσπάσματος, καθ' ἣν πάντες οἱ συμπλακέντες Ἐλληνες ἐκινδύνευον νὰ καταστραφῶσιν. Τοῦτο δ' ἀκούσας ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις ὑποφέρων ἐκ πυρετοῦ ἦτο κλινήρης, ἡγέρθη καὶ ἵππεύσας ἐφορμῇ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων Τούρκων καὶ, ἀφ' οὐ κατέκοψε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγήν. Ἄλλ' ἐπιστρέψων ἐκ τῆς καταδιώξεως πληγώνται αἰφνης ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας καὶ πίπτει τοῦ ἵππου. Ἐν τούτοις ἀν καὶ ἐπληγώθη θανασίμως, ἐνέτεινε τὰς δυνάμεις του καὶ ἵππεύσας διηυθύνθη εἰς τὴν σκηνήν του, ὅπόθεν μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοιον τοῦ στρατηγοῦ Τζώρτς καὶ ἐκεῖ τὴν 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν ἐξέπνευσε. Τοιουτορόπως ἡ Ἐλλὰς ἀπώλεσε τὸν ἔζοχοτάτον στρατηγόν της.

"Ἐνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἡ κατὰ τῶν πολιορκούντων τὴν Ἀκρόπολιν ἔφοδος ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν. "Ἐγεινε δηλαδὴ αὗτη τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου, πλὴν δυστυχῶς ἀπέτυχεν ἐντελῶς, διότι οἱ Ἐλληνες κατετροπώθησαν καὶ ὑπὲρ τοὺς 1500 ἔπεσον νεκροί. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτην ἔφοδον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπολέπαντες πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας καὶ στερούμενοι τῶν πάντων ἡναγκάσθησαν διὰ συνθήκης γενομένης τῇ μεσολαβήσει τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δεριγνῦ νὰ παραδώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὸν Κιουταχῆν. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἐλλὰς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν, διότι ἡ Στερεὰ Ἐλλὰς οὐδὲν κατὰ τῶν Τούρκων προπύργιον εἶχεν.

§ 85. Τὸ ἐν Λονδίνῳ πρωτόκολλον τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων.—Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία.

'Αφ' ὅτου ὑπειργάφη ἐν Πετρουπόλει τὸ πρῶτον περὶ Ἐλλάδος πρωτόκολλον τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας, ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔπαυσε προσπαθῶν, διπως πειση τὴν Πύλην ν' ἀποδεχθῆ συμβιβασμὸν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πρὸς τοὺς Ἐλληνας πολέμου. 'Ἄλλα μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας, ἀς ἐπὶ ἐν ἔτος ὁ Ἀγγλος πρεσβευτὴς κατέβαλεν, ἡ Πύλη ἔμενεν ἀμετάτρε-

πτος εἰς τὴν ἀπόφασίν της καὶ ἔξηκολούθει τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἄγριον πόλεμον ἀποστέλλουσα πρὸς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ Ἰμβραῖμ πασσᾶν διαταγάς, δι' ὧν ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν νὰ σφάζῃ καὶ νὰ λεηλατῇ. Τὴν τοιαύτην τῶν Τουρκῶν ἄγριαν ἐπιμονὴν ἴδουσαι αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσία συναπεφάσισαν νὰ συνδέσωσιν ἐπισήμους μετὰ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις καὶ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἀνακωχήν. Πρὸς τοῦτο τῇ 24 Ιουλίου τοῦ ἔτους 1827 ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ πρωτόκολλον σωτῆριον διὰ τὴν Ἐλλάδα. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῶν Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἔξηκολούθει νὰ μὴ μεταβάλῃ γνώμην, μάλιστα δ' ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ μὴ ἐνοχλῆται ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Διὰ τοῦτο αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις ἡναγκάσθησαν πλέον νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀναγκαστικῶς τὴν διὰ τοῦ πρωτόκολλου ἀποφασισθεῖσαν κατάπαυσιν τῶν ἔχθροπραξιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν λοιπὸν τοῦτον στόλος Ἀγγλικὸς ἐξ 12 πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κοδριγκτῶνα, στόλος Γαλλικὸς ἐξ 7 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Δεριγνῦ καὶ στόλος Ῥωσικὸς ἐξ 8 πλοίων ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Ἔιδεν κατέπλευσαν εἰς τὸ Αιγαῖον πέλαγος.

Οτε οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων κατέπλεον εἰς τὸ Αιγαῖον, ὁ μὲν Ἰμβραῖμ ἐλεηλάτει τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, ὃστις ἀπετελεῖτο ἐξ 120 πλοίων, εὑρίσκετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου (Ναυαρίνου) προτιθέμενος νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Υδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Διὰ τοῦτο οἱ τρεῖς οὔτοι στόλοι πλεύσαντες πρὸ τῆς Πύλου ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἰμβραῖμ ν' ἀποπλεύσῃ τῶν Ἑλληνικῶν ὑδάτων ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος καὶ νὰ ἐκκενώσῃ ὁ Ἰμβραῖμ τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, εἰσέπλευσαν τῇ 8 Οκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου καὶ παρετάχθησαν πρὸ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Ἐν φ δὲ τὰ πράγματα εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην κρίσιμον θέσιν, οἱ Τούρκοι τυφλωθέντες ἐπυροβόλησαν πρῶτον μὲν κατά τίνος Ἀγγλικῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσαν ἔνα ἀξιωματικόν, ἔπειτα δὲ κατ' ἄλλης λέμβου καὶ τέλος κατ' αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς ναυαρχίδος. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς διαγωγῆς ταύτης τῶν

έχθρων ὁ Κοδριγκτών διέταξε «πῦρ». Τοιουτοτρόπως δὲ ἥρχισε φοβερὰ ναυμαχία, ἡτις διήρκεσε τέσσαρας ὥρας. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην οἱ μὲν Εύρωπαιοι ἐλαχίστας ζημίας ἔπαθον, οἱ δ' ἔχθροι ἔπαθον πανωλεθρίαν, διότι ἐκ τῶν πλοίων των εἴκοσι μόνον ἔμειναν ἐπιπλέοντα.

ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1828 ΚΑΙ 1829

§ 86. *Αφιξις τοῦ Καποδιστρίου.

Ο ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι τετάρτης συνελεύσεως ἐκλεχθεὶς Κυρηνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀφ' οὐ μετέβη

Ιωάννης Καποδίστριας.

ἐκ Πετρουπόλεως εἰς Παρισίους καὶ Λονδίνον καὶ συνενοήθη μετὰ τῶν προστατίδων Δυνάμεων, κατέπλευσε τῇ 8 Ἰανουαρίου τοῦ 1828 εἰς Ναύπλιον καὶ ἐκείθεν τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς Αἴγιναν. Ἀφ' οὐ δὲ ἔδωκεν ἐν Αἴγινῃ τῇ 29 Ἰανουαρίου τὸν ὄρκον, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος.

§ 87. Ἀναχώρησις τοῦ Ἰμβραῖμ
ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—Π ἐν Πέτρᾳ τελευταία
νίκη τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν φόρῳ Κυθερώνητης προσεπάθει νὰ τακτοποιήσῃ τὸ "Εθνος, ὁ Ἰμβραῖμ μετὰ λύσσης ἐξηκολούθει νὰ καταστρέψῃ τὴν Πελοπόννησον ἀρπάζων, καίων, αἰχμαλωτίζων καὶ σφάζων. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατ' ἀπόφασιν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἔφθασεν εἰς Πελοπόννησον περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου τοῦ 1828 ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζών μετὰ 14 000 Γάλλων καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ ν' ἀποπλεύσῃ περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰμβραῖμ κατέλαβον οἱ Γάλλοι τὰ φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου καὶ ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτῶν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν μετὰ τῶν σημαιῶν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ὁ Δημήτριος Υψηλάντης καὶ ὁ Ριχάρδος Τζώρτζ ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐξ ὅλων τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας μερῶν, πλὴν τῆς Λασιάς, τῆς Εύβοίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Τῇ δὲ 12 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Υψηλάντης μετὰ 2 300 ἀνδρῶν ἐπιπεσὼν ἐν Πέτρᾳ τῆς Βοιωτίας κατὰ πεντακισχιλίων Τούρκων ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς ἐν Πέτρᾳ νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐπερατώθη ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1829 ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν καὶ ὁ ὑπὸ τὸν Μαιζώνα Γαλλικὸς στρατός.

§ 88. Ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων περὶ ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ κράτους ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ.

Τῇ 10 Μαΐου τοῦ ἔτους 1829 αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λονδίνῳ ἀπεφάσισαν νὰ ἴδρυθη κράτος Ἑλληνικὸν ὑποτελὲς μὲν τῇ Τουρκίᾳ, ἀλλὰ κυθερώμενον ὑπὸ χριστιανοῦ ἡγεμόνος μὴ ἀνήκοντος εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τῶν Δυνάμεων. Περιελάμβανε δὲ τὸ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ὄρισθεν κράτος πάσας τὰς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγαση-

τικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου χώρας καὶ τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰς Κυκλαδας. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων διεμαρτυρήθη ἡ πέμπτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ συνελθοῦσα ἐν Ἀργείῳ κατὰ μῆνα Ιούλιον, ἥτις καὶ ἐζήτησεν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων καὶ τελείαν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐλλάδος.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

§ 89. "Ιδρυσις ἀνεξαρτήτου Ἐλληνικοῦ κράτους-Λεοπόλδος. Θάνατος τοῦ Καποδιστρίου.

Αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία ἀποδεχθεῖσαι τὴν αἰτησιν τῆς ἐν Ἀργείῳ πέμπτης Συνέλευσεως συνυπέγραψαν τῇ 22 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1830 νέον πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὅποιου ἰδρυον ἀνεξάρτητον Ἐλληνικὸν κράτος κυβερνώμενον ὑπὸ κυριάρχου ἡγεμόνος του. Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου αὐτοῦ ἀνέδειξαν ἡγεμόνα τῆς Ἐλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων), ἀλλὰ συγχρόνως περιέστειλαν τὰ πρὸς Βορρᾶν ὅρια τῆς Ἐλλάδος καὶ ὠρίσαν νὰ περιλαμβάνῃ τὸ κράτος πάσας τὰς χώρας τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Ἀχελώου. Ἄλλος ὁ Λεοπόλδος ἐπιθυμῶν νὰ κυβερνήσῃ κράτος καὶ οὐχὶ γωνίαν ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ πείσῃ τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τῆς Ἐλλάδος πρὸς Βορρᾶν καὶ νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸ κράτος καὶ τὴν πολυπαθῆ Κρήτην. Ἐπειδὴ δὲ αἱ Δυνάμεις ἀπέρριψαν τὴν αἰτησίν του ταύτην, ἡναγκάσθη κατὰ Μάϊον ποὺ αὐτοῦ ἔτους νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Μετὰ τὴν παραιτησιν τοῦ Λεοπόλδου τὰ πράγματα τῆς Ἐλλάδος ἔρθασαν εἰς τὴν χειρίστην θέσιν. Πανταχοῦ ἐπεκράτει φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία, αὐτὸς δὲ ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας ἔπεσε θῦμα δολοφονηθεὶς τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη, καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ ναὸν τοῦ Ἅγιου Σπυρίδωνος.

§ 90. "Ιδουσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου.
"Οθων Α'.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου, αἱ Δυνάμεις θέλουσαι νὰ προλάβωσι τὴν ἐκ τῆς ἀναρχίας τελείαν καταστροφὴν τῆς χώρας ἔσπευσαν ν' ἀναγορεύσωσιν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ πρωτοκόλλου λοιπὸν ὑπογραφέντος τῇ 1 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1832 καὶ διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης ἐν Λονδίνῳ τῇ 25 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔδοσαν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν "Οθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Εἰς τὸν βασιλέα δὲ Λουδοβίκον χαριζόμεναι αἱ Δυνάμεις ἀνέδειξαν τὴν Ἑλλάδα βασίλειον καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν "Οθωνα βασιλέα· προσέτι δὲ ἐπεξέτειναν τὰ δρια τῆς Ἑλλάδος πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἰδρυθὲν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεάς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλαδῶν νήσων καὶ τῆς Εύβοιας μετὰ τῶν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς κειμένων Σποράδων νήσων. 'Αφ' οὖ δὲ συνῆλθεν ἐν Προνοίᾳ τοῦ Ναυπλίου τῇ 27 Ιουλίου τοῦ 1832 ἡνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις καὶ ἀπεδέχθη τὰ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἀποφασισθέντα, ἡναγκάσθη ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Τουρκία ν' ἀποδεγμῆται τὰ νέα δρια καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα ως βασίλειον ἀνεξάρτητον (14 Δεκεμβρίου 1832).

'Ο βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος "Οθων ὁ Α'" ἀπεβιβάσθη ἐν Ναυπλίῳ, πρωτευούσῃ τότε τοῦ κράτους, τῇ 25 Ιανουαρίου τοῦ ἔτους 1833. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀνήλικος, συνεστάθη ἀντιβασιλεία ἐκ τριών Γερμανῶν συμβούλων τοῦ βασιλέως, ὅτις ἐκυβέρνησε τὸ κράτος μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1835, ὅπότε ὁ "Οθων συμπληρώσας τὴν νόμιμον ἡλικίαν ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν. Πρωτεύουσα δὲ τοῦ κράτους κατὰ μῆνα Ιανουάριον τοῦ 1835 ἔγειναν αἱ ἔνδοξοι Ἀθηναῖ. "Ωστε ὁ "Οθων ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν πύτυχης νὰ ἐδρεύσῃ ἐν τῇ πόλει ταύτη, τῆς ὅποιας ἡ δόξα εἶνε ἀτελεύτητος. 'Εβασιλεύσε δὲ ὁ "Οθων 29 περίπου ἔτη, ὅτοι μέχρι τῆς 10 Οκτωβρίου τοῦ 1862, ὅπότε ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ θρόνου.

§ 91. Γεώργιος Α'.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ "Οθωνος" ἡ ἐν Ἀθήναις συνελθοῦσα Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔξελεξε βασιλέα τὸν πρίγκιπα Ἀλφρέδον, δευ-

Γεώργιος Α'.

τερότοκον υἱὸν τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἀγγλία δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις διὰ ψηφίσματος γενομένου τῇ 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1863

ἐξέλεξε βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν οὐρανοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ. Γεώργιον τὸν Α' ἐπὶ τῷ ὄρῳ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ νὰ εἶνε τοῦ ὄρθοδόξου θρησκεύματος. Κατῆλθε δὲ ὁ σεπτὸς Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1863. Ὁλίγον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἡ Ἀγγλία χαριζόμενή εἰς Αὐτὸν παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸς Ἰονίους νήσους. Ἐν ἔτει δὲ 1867 ἐνυμφεύθη ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν τὴν Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Ρωσίας "Ολγαν" τῷ δὲ 1868 ἐγεννήθη ὁ διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνος. Τέλος ἐν ἔτει 1881 παρεχωρήθη τῇ Ἑλλάδi ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἀπασα σχεδὸν ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ηπείρου ἡ "Αρτα μετὰ μικρᾶς λωρίδος γῆς.

Οὐδὲν ἔθνος ἐξηγόρασε τὴν ἐλευθερίαν του διὰ τόσον μεγάλων θυσιῶν, δι' ὅσων ἐξηγόρασαν αὐτὴν οἱ "Ἑλληνες. Αἱ θυσίαι αὗται θὰ εἶνε αἰωνία κατὰ τῆς τυραννίας διαμαρτυρία καὶ τρανοτάτη ἀπόδειξις, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν "Ἐθνος ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων ἔχοντων ὑψηλὸν τὸ φρόνημα καὶ εὐγενῆ τὴν καρδίαν. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, κληρικοί καὶ λαϊκοί, γέροντες καὶ νέοι: ἔδραζαν τὰ ὅπλα καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ἴδρυσαν τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὄποιον, ἀν καὶ εἶνε μικρόν, εἶνε ὅμως ὑπερήφανον, διότι διέρρηξε τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα δεσμά, τὰ δποῖα ὁ κόσμος ἐθεώρει ἀδιάρρηκτα. Εἴθε ἡ σπουδάζουσα νεολαία, ἡ χροντὴ αὕτη τοῦ "Ἐθνους ἡμῶν ἐλπίς, ἐφ' ἣς ἐρείδεται τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος ἡμῶν, νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ νὰ ἐνώσῃ ἀπάστας τὰς Ἑλληνικὰς γώρας εἰς κράτος μέγα, ισχυρὸν καὶ εὐτυχές.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ

1899—2293

